

Maija Kyllönen

**SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖÖN KUULUVIEN PERHEELLISTY-
MINEN JA SIIHEN LIITTYVÄT PERHEOIKEUDELLISET ONGELMAT**

**SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖÖN KUULUVIEN PERHEELLISTY-
MINEN JA SIIHEN LIITTYVÄT PERHEOIKEUDELLISET ONGELMAT**

Maija Kyllönen
Opinnäytetyö
Kevät 2016
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, Oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

---

Tekijä: Maija Kyllönen

Opinnäytetyön nimi: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perheellistyminen ja siihen liittyvät perheoikeudelliset ongelmat

Työn ohjaaja: Suvi Röytiö

Työn valmistuslukukausi- ja vuosi: Kevät 2016

Sivumäärä: 75 + 2

Sukupuolineutraali avioliittolaki astuu voimaan 1. maaliskuuta 2017. Uudistettu isyyslaki astui voimaan tammikuussa 2016. Äitiyslakia ja translain muutosta lisääntymiskyvyttömyys- ja naimattomuusedellytysten poistamiseksi valmisteltiin syksyllä 2014, mutta kummastakaan ei annettu lakiesitystä

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, millaisia mahdollisuuksia ja rajoitteita lainsäädäntö asettaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perheellistymiselle. Tavoitteena oli myös tutkia, millainen sateenkaariperheen lapsen asema on, erityisesti tapaamisoikeuden ja huollon näkökulmasta. Opinnäytetyö on lainopillinen, laadullinen tutkimus, jota täydennettiin haastatteluiden avulla. Keskeisimpinä lähteinä työssä ovat toimineet lait, hallituksen esitykset ja ministeriöiden julkaisut. Lisäksi lähteenä on käytetty asiaankuuluvaa oikeuskirjallisuutta ja sosiaalialan kirjallisuutta.

Samaa sukupuolta olevien avioparien adoptiota koskien haastateltiin adoptiojärjestöjen työntekijöitä. Haastatteluissa selvisi, että kansainvälinen adoptio ei tämän hetken tietojen mukaan ole ainakaan kovin helposti toteutettavissa oleva perheellistymisen keino samaa sukupuolta oleville pareille. Kotimaan adoptioon samaa sukupuolta olevilla aviopareilla puolestaan ei näy olevan lähtökohtaisesti mitään esteitä. Mahdollisuuksia adoptiolapsen saamiseen saattavat kuitenkin heikentää syntymävanhempien esittämät toiveet adoptiovanhemmista. Sukupuolineutraalin avioliittolain myötä äidin avioliittoon perustuvaa isysolettamaa ei ulotettu koskemaan naispareja. Oikeutta hedelmöityshoitojen saamiseen yhdessä ei myöskään annettu lakimuutoksen yhteydessä. Naisparin sosiaalisen vanhemman suostumus hedelmöityshoitoihin ei täten johda juridiseen vanhemmuuteen. Isyyslain uudistuksessa mahdollistettiin isyyden tunnustus jo ennen lapsen syntymää. Mahdollisuus tähän on kuitenkin ainoastaan lapsen oletetulla biologisella isällä, joten sateenkaariperheiden lapsen juridinen asema perheessä voidaan yhä vahvistaa vasta hänen syntymänsä jälkeen perheen sisäisellä adoptiolla. Tämä eriarvoinen kohtelu asettaa sateenkaariperheiden lapset turvattomampaan asemaan heteroparien lapsiin verrattuna. Useamman kuin kahden vanhemman perheissä ongelmallista lapsen kannalta on se, ettei lapsen juridiseksi vanhemmaksi voida vahvistaa hänen kaikkia tosiasiallisia vanhempiaan. Tästä syystä lapsella ei myöskään ole laissa säänneltyä oikeutta tavata niitä vanhempiaan, joihin hänellä ei ole juridista suhdetta. Transsukupuolisten perheellistyminen on jo itsessään tavallista vaikeampaa, eikä sitä auta se, että heidän vanhemmuuden määräytymisestä ei ole säännelty lailla ja että translaisissa sukupuolen vahvistamiseksi edellytetään yhä lisääntymiskyvyttömyyttä, joka rikkoo henkilön yksityisyyden suoja.

Asiasanat: adoptio, avioliitto, hedelmöityshoito, rekisteröity parisuhde, sateenkaariperheet, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics, Option of Law and Administration

---

Author: Maija Kyllönen

Title of thesis: Family Formation of Sexual and Gender Minorities and Issues Pertaining to Family Law

Supervisor: Suvi Röytiö

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2016   Number of pages: 75 + 2

Gender-neutral Marriage Act will come into effect on March 1st 2017. The reformed Paternity Act came into effect in January 2016. Maternity Act and the removal of the requirements of infertility and unmarried status of a transgender person in the Act on legal recognition of the gender of transsexuals were prepared in autumn 2014. A government bill was not introduced of either of them.

The objective of this thesis was to research what kind of possibilities and limitations legislation sets on family formation of sexual and gender minorities. In addition, the purpose was to find out what kind of a position the child is in regarding visitation rights and custody in lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) families. The thesis is juridical and qualitative supplemented with interviews. The main sources of information consisted of consolidated legislation, government bills and ministerial publications. In addition, juridical literature and other relevant literary sources were used.

Regarding adoption by same-sex married couples, employees from adoption organizations were interviewed. In the interviews it became clear that with current knowledge international adoption is not the easiest nor the most feasible way of forming a family for same-sex couples. As for domestic adoption, there does not appear to be any obstacles in principle. The possibilities of receiving an adopted child may, however, be diminished by the wishes granted by the birth parents. The presumption of paternity based on the mother's marriage nor the right to get assisted fertility treatments together were extended to include female couples along with gender-neutral Marriage Act. Consequently, the consent to assisted fertility treatment given by the mother's female partner and designated parent does not lead to juridical parenthood. Acknowledgement of paternity before the birth of the child was enabled in the reformed Paternity Act. However, only the assumed biological father of the child has the possibility for this. Thus, in LGBT families the legal position of the child can only be confirmed through adoption within the family after the birth of the child. This unequal treatment sets children in LGBT families in a more vulnerable position in comparison to children in heterosexual families. In families with more than two parents it is problematic for the children that all their actual parents cannot be acknowledged juridically. For this reason, the children do not have a legal right to maintain contact and meet the parents they have no legal relationship with. Forming a family in itself is generally more difficult for transgender people. The fact that their parenthood is not regulated by law and the Act on legal recognition of the gender of transsexuals still requires infertility in order to be legally recognised, which violates the person's right to privacy, does not make it any easier.

Keywords: adoption, assisted fertility treatment, gender minorities, LGBT families, marriage, registered partnership, sexual minorities

LYHENTEET

Adoptiol	Adoptiolaki 20.1.2012/22
AL	Avoliittolaki 13.6.1929/234
AvoliittoL	Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 14.1.2011/26
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 63/1999
HE	Hallituksen esitys
HHL	Laki hedelmöityshoidoista 22.12.2006/1237
IsyysL	Isyyslaki 13.1.2015/11
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
LHL	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361
LOS	Yleissopimus lapsen oikeuksista, SopS 59-60/1991
OM	Oikeusministeriö
RPL	Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
TransL	Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2001/563
vp	Valtiopäivät

SISÄLLYS

LYHENTEET	5
1 JOHDANTO	7
2 PERHESUHTEET	8
2.1 Sateenkaariperhe	9
2.2 Vanhemmuus.....	10
2.2.1 Juridinen vanhemmuus.....	11
2.2.2 Biologinen ja geneettinen vanhemmuus	12
2.2.3 Sosiaalinen vanhemmuus.....	13
2.3 Huoltajuus	13
2.4 Rekisteröity parisuhde ja avioliitto.....	16
2.5 Avioliitto.....	21
3 PERHEELLISTYMISTAVAT SATEENKAARIPERHEISSÄ SEKÄ NIIHIN LIITTYVÄT RAJOITTEET JA ONGELMAT.....	23
3.1 Hedelmöityshoidot	23
3.2 Koti-inseminaatio	29
3.3 Adoptio	30
3.3.1 Perheen sisäinen adoptio	31
3.3.2 Perheen ulkopuolinen adoptio	34
3.3.2.1 Kotimaisen adoption mahdollisuus.....	36
3.3.2.2 Kansainvälisen adoption mahdollisuus	38
3.4 Apila- ja ystäväperheet.....	42
3.5 Sijaissyntyys.....	45
3.6 Transsukupuolisuus ja perheellistyminen	48
4 LAPSEN OIKEUDELLINEN ASEMA	53
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	58
6 POHDINTA	64
LÄHTEET.....	64
LIITTEET	76

1 JOHDANTO

Perhe ei ole enää samalla tavalla oikeudellinen instituutio kuin ennen vaan erilaisten perhesuhteiden kokonaisuus. Siitä huolimatta lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö määrittelevät perheen antamalla erilaisille elämäntavoille ja läheissuhteille erilaisia oikeusvaikutuksia. Oikeudellista puuttumista perheen sisäisiin asioihin pidetään vähemmän oikeutettuna kuin aikaisemmin yksityisyyden suojan noustessa yhä keskeisemmäksi periaatteeksi. Jo vuonna 2006 hedelmöityshoitojen sääntelyyn liittyvässä keskustelussa heräsi kysymys, voidaanko ja pitääkö lainsäädännöllä säännellä, mikä on hyväksyttävä perhemuoto. (Pykkänen 2008, 71–72.) Samaa voitaisiin kysyä myös tällä hetkellä, kymmenen vuotta myöhemmin.

Perheellistymisellä tarkoitetaan väestötieteessä tapahtumaketjua, jossa aikuiset muodostavat parisuhteen ja hankkivat lapsen tai lapsia. Perheellistyminen pitää sisällään erilaisia perheen muotoja ja erilaisia parisuhteita. (Miettinen & Rotkirch 2008, 16.) Sateenkaariperheisiin ei tavallisesti synny lapsia vahingossa, vaan vanhemmuus on yleensä keskimääräistä pidempään ja tarkempaan harkittua, joka on oletettavasti seurausta siitä, että perheenlisäykseen tarvitaan usein myös ulkopuolista apua ja neuvoja (Aarnipuu 2002, 36). Sateenkaariperheellä tarkoitetaan tässä työssä perheitä tai perheellistymistä suunnittelevia, joista vähintään yksi henkilö kuuluu seksuaalivähemmistöön tai sukupuolivähemmistöön. Seksuaalivähemmistöön kuuluvilla tarkoitetaan muita kuin heteroseksuaalisia henkilöitä eli homoja, lesboja ja biseksuaaleja. Sukupuolivähemmistöön kuuluvilla työssä tarkoitetaan transsukupuolisia henkilöitä.

Sukupuolineutraali avioliittolaki hyväksyttiin joulukuussa 2014 ja siihen liittyvät liitännäiset lakimuutokset hyväksyttiin helmikuussa 2016. Muutokset astuvat voimaan 1. maaliskuuta 2017 ja sen myötä uusista parisuhteen rekisteröinneistä luovutaan. Uudistettu isyyslaki astui voimaan vuoden 2016 alussa. Äitiyslakia ja translain muutosta lisääntymiskyvyttömyys- ja naimattomuusedellytysten poistamiseksi valmisteltiin syksyllä 2014, mutta kummastakaan ei annettu lakiesitystä. Naimattomuusedellytys tosin poistuu tarpeettomana avioliittolain muutoksen seurauksena.

Opinnäytetyössä kerrotaan eri keinoista, joilla sateenkaariperheet voivat perheellistyä. Työssä käsitellään hedelmöityshoitoja, koti-inseminaatiota, adoptiota, apila- ja ystäväperhejärjestelyitä, sijais-synnytystä sekä transsukupuolisen perheellistymistä. Vaikka Suomessa sijais-synnytyksellä onkin tällä

hetkellä lailla kielletty, sitä käsitellään työssä yhtenä perheellistymisen mahdollisuutena. Työn ulkopuolelle on rajattu perheellistymisen keinoista sijaisvanhemmuus, sillä sen tarkoituksena ei pääsääntöisesti ole johtaa juridiseen vanhemmuussuhteeseen. Lapsen asemaa on tutkittu työssä lähinnä tapaamisoikeuden ja huollon näkökulmasta. Elatukseen ja perintöoikeuteen liittyvät asiat on puolestaan jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perheellistymistä ja perheoikeudellista tilaa. Tavoitteena on tutkia, millainen tilanne on tällä hetkellä ja mitä muutoksia muun muassa avioliittolaki ja siihen liittyvät liitännäiset lakimuutokset aiheuttavat. Tavoitteena on tarkastella viimeaikaisia muutoksia ja selvittää, mitä asioita tulisi vielä muuttaa, jotta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla henkilöillä olisi yhtäläiset mahdollisuudet perheellistymiseen.

Opinnäytetyössä pyrittiin vastaamaan tutkimuskysymyksiin:

- 1) Mitä mahdollisuuksia ja rajoitteita lainsäädäntö asettaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perheellistymiselle?
- 2) Millaisia ongelmia sateenkaariperheiden lasten asemassa on?
- 3) Millä tavalla lainsäädäntöä tulisi muuttaa, jotta sateenkaariperheiden tilanne olisi tasavertainen?

Opinnäytetyössä käytettiin lainopillista tutkimusmenetelmää. Tutkimus on laadullinen ja sitä täydennettiin haastatteluiden avulla. Haastatteluilla haluttiin tutkia tarkemmin sukupuolineutraalin avioliittolain myötä samaa sukupuolta oleville aviopareille avautuvaa adoption mahdollisuutta. Tavoitteena oli selvittää, kuinka todennäköinen perheen ulkopuolinen adoptio tulee todellisuudessa olemaan perheellistymisen keinona. Tätä varten haastateltavina olivat Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä Liisa Sorvoja ja kansainvälisen adoptiopalvelun päällikkö Irene Pärssinen-Hentula, Interpedia ry:n adoptiopalvelun päällikkö Salla Hari sekä Helsingin sosiaali- ja terveysviraston johtava sosiaalityöntekijä Aulikki Haimi-Kaikkonen, joka vastasi haastattelun kysymyksiin työryhmänsä kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta.

2 PERHESUHTEET

2000-luvulla perheiden moninaisuuden tunnustaminen on edennyt entisestään, kun avoliiton ohella on tullut muitakin perinteisestä ydinperheestä poikkeavia perhemalleja, ja on alettu puhumaan sateenkaariperheistä ja sukupuolineutraalista avioliitosta. Suomi oli Pohjoismaista viimeinen, jossa samaa sukupuolta olevilla pareilla ei ollut oikeutta solmia avioliittoa, kun Tanska laillisti sen vuonna 2012. (Nieminen 2013, 98.)

Tässä luvussa käsitellään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perhesuhteisiin liittyvää käsitteistöä. Ensiksi kerrotaan yleisesti sateenkaariperheistä. Toiseksi käsitellään vanhemmuuden erilaisia muotoja sekä huoltajuutta. Lopuksi kerrotaan vanhempien välisistä suhteista eli rekisteröidystä parisuhteesta, avioliitosta ja avoliitosta sekä niiden oikeusvaikutuksia.

2.1 Sateenkaariperhe

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan kaikkia lapsiperheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Sateenkaariperhe-käsitteen tarkoituksena onkin tuoda esille perheiden kirjo, sillä se pitää sisällään nais- ja miesparien perheiden lisäksi myös apilaperheet, ystäväperheet, biseksuaalien perheet ja transvanhempien perheet. Apilaperheistä käytetään myös termejä moni-, kolmi- ja neliapilaperhe. Ensimmäisellä termillä voidaan korostaa sitä, että perheissä on monia vanhempia, kun puolestaan jälkimmäisillä voidaan kuvata vanhempien lukumäärää. (Jämsä 2008, 26; Jämsä & Kuosmanen 2007, 13, 20; Sateenkaariperheet ry, viitattu 7.7.2015.)

Sateenkaariperheet voivat olla muodoltaan ns. ydinperheitä, joissa perhe koostuu kahdesta vanhemmasta ja yhteisistä lapsista, yksinhuoltajaperheitä, uusperheitä, joissa lapsia on jommankumman tai molempien vanhempien edellisistä suhteista, sekä apilaperheitä, joissa vanhemmuutta jakavat enemmän kuin kaksi vanhempaa. Sateenkaariperheitä yhdistävät yleensä perheiden tarkka suunnittelu ja voimakas sitoutuminen lapsen elämään. (Jämsä 2009, 138–139.)

Tilastollisesti on mahdollista tarkastella ainoastaan sellaisia sateenkaariperheitä, joissa vanhemmat ovat rekisteröineet parisuhteensa. Virallisiksi sateenkaariperheiksi luetaankin ainoastaan rekisteröidyn parisuhteen ympärille rakentuneet lapsiperheet. (Pohjanpää 2013, 6, 9.) Lapsiperheellä tarkoitetaan perhettä, johon kuuluu vähintään yksi alle 18-vuotias kotona asuna lapsi. Vuonna 2014 tällaisia rekisteröidyn parin lapsiperheitä oli 524 ja näissä perheissä eli tällöin noin 800 lasta. (Tilastokeskus 2015a, 35, 43.)

Virallisten sateenkaariperheiden ohella Suomessa on tilastoissa näkymättömiä sateenkaariperheitä. Osa sateenkaariperheistä sijoittuu tilastoissa yksinhuoltajaluokkiin *äiti ja lapsia* tai *isä ja lapsia* myös silloin, kun lapsen biologinen vanhempi elää kiinteässä parisuhteessa ja samassa kotitaloudessa samaa sukupuolta olevan puolisonsa kanssa. (Pohjanpää 2013, 9.) Tämä johtuu siitä, että tilastollisesti samaa sukupuolta olevat yhdessä asuvat henkilöt eivät muodosta avoliittoa (Tilastokeskus 2015a, 42). Osa sateenkaariperheistä saattaa myös sijoittua *aviopari ja lapsia* tai *avopari ja lapsia* -perheluokkiin. Esimerkiksi biseksuaalin ja transsukupuolisen henkilön perhe näkyy tilastoissa tällä tavalla, jos suhde muodostuu vastakkaista sukupuolta olevan henkilön kanssa. Tällaisen luokituksen taustalla voi olla myös vanhemman aikaisempi liitto tai kolmi- ja nelipilaperherakenne. (Aarnio 2014, 5; Pohjanpää 2013, 9.) Sateenkaariperheet ry:n arvion mukaan samaa sukupuolta olevien pariin sateenkaariydinperheissä elää vähintään 2 000 lasta ja kaiken kaikkiaan sateenkaariperheissä elää arviolta 10 000 lasta (Aarnio 2014, 5). Sateenkaariperheet ry:n arvio poikkeaa näin ollen hyvin paljon tilastoissa näkyvistä luvuista.

2.2 Vanhemmuus

Vanhemmuus on viime vuosien ja vuosikymmenien aikana muuttunut huomattavasti. Vanhemmuus ei toteudu enää ainoastaan ydinperheessä, jonka muodostavat avioliitossa olevat mies ja nainen sekä heidän väliset lapsensa. Moninaiset perheet ovat nykypäivää, vaikka kaikenlaisia perheitä ei vielä kohdellakaan lainsäädännössä samalla tavalla. (Nieminen 2013, 301.) Lääketieteen kehittymisen myötä on myös tullut mahdolliseksi erottaa geneettinen, biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus toisistaan (Nieminen 2013, 378).

Lastenpsykiatri Tytti Solantaus on tutkimuksiansa perusteella todennut, että homo- ja heteroseksuaaliset vanhemmat ovat samalla lähtöviivalla vanhemmuuden suhteen ja että vanhemmuuden

toteutuminen ja suhde lapseen eivät ole riippuvaisia vanhemman seksuaalisesta suuntautumisesta. Lapsen kehityksen kannalta tärkeintä ovat hyvät ja rakastavat ihmissuhteet sekä paneutuvat ja vastuulliset vanhemmat. Tärkeää on lisäksi lapsen hyvä hoiva, yhteinen ilo lapsesta ja vanhemmuudesta sekä toimiva sosiaalinen elämä perheen ulkopuolella. Perheen rakenne, vanhempien sukupuoli sekä seksuaalinen suuntautuminen eivät sen sijaan ole erityisen tärkeässä asemassa lapsen kehityksen näkökulmasta. Taloudelliset vaikeudet, työttömyys, ongelmat perheen ihmissuhteissa ja vanhempien hoitamattomat mielenterveys- tai päihdeongelmat tuovat ongelmia joka perheeseen riippumatta vanhempien seksuaalisesta suuntautumisesta. (Solantaus 2008, 83; STM julkaisuja 2003:10.)

2.2.1 Juridinen vanhemmuus

Juridisella eli oikeudellisella vanhemmuudella tarkoitetaan oikeudellisesti vahvistettua vanhemmuutta, johon sisältyvät oikeudet ja velvollisuudet, jotka on lainsäädännössä liitetty vanhemmuuteen (Moring 2013, 57). Käytännössä aina, kun lainsäädännössä puhutaan vanhemmista, tarkoitetaan sillä juridista vanhemmuutta. Juridisen vanhemmuuden perusteella määräytyy muun muassa lapsen oikeus tavata vanhempansa, lapsen huoltajuus, lapsen sukunimi, lapsen ja vanhemman välinen perintöoikeus sekä lapsen oikeus saada elatusta (Salminen 2006, 83).

Lapsen synnyttäjä on aina lapsen juridinen vanhempi. Lainsäädäntöön ei sisälly säännöksiä siitä, kenet on katsottava lapsen äidiksi, vaan äitiys on näihin päiviin saakka määräytynyt tavallaan itsestään selvästi ja ilman normitukea, toisin kuin lapsen isyys. (Gottberg 2013, 140.) Suomessa voimassaolevan kirjoittamattoman oikeuden nojalla lapsen äitinä pidetään aina lapsen synnyttäjää. Sillä, onko lapsi saanut alkunsa synnyttäjän omasta vai luovutetusta munasolusta ei ole merkitystä (HE 3/2006 vp, 10.) niin kutsutun *mater est* -säännön soveltamisen kannalta (Kangas 2013, 32).

Lapsen juridinen isyys puolestaan määräytyy isyyslain (13.1.2015/11) mukaisesti. Isyyslain mukaan aviomies on lapsen isä, kun lapsi on syntynyt avioliiton aikana (IsyysL 2 §). Isyys määräytyy tällöin niin sanotun *pater est* -olettaman eli isyysoletettaman perusteella (Kangas 2013, 30). Isyyslaissa on säädetty myös tavoista, joilla isyys voidaan vahvistaa, kun lapsi syntyy avioliiton ulkopuolella. Se voidaan tehdä joko tunnustamalla tai tuomioistuimen päätöksellä. Vuoden 2016 alussa voimaan astuneen uuden isyyslain myötä isyysden tunnustaminen on tullut mahdolliseksi jo ennen

lapsen syntymää. (IsyysL 3, 15, 16 §.) Tämän muutoksen myötä lapsella, joka syntyy avioliiton ulkopuolella, voi olla kaksi juridista vanhempaa jo syntyessään.

Juridinen vanhemmuus voi syntyä myös adoptiolla. Adoptio vahvistamisesta seuraa pääsääntöisesti samanlainen oikeudellinen suhde adoptiolapsen ja adoptiovanhemman välille kuin lapsella oli biologisiin vanhempiinsa ennen adoptiota. Oikeudellinen suhde biologisiin vanhempiin vastaavasti katkeaa adoptiolla. (AdoptioL 18 §, HE 47/2011 vp, 6.)

Isyyslain uudistamisen yhteydessä lausunnonantajista kaksi kolmasosaa kannatti äitiyden sääntelemistä lailla (OM Mietintöjä ja lausuntoja 7/2014, 62). Oikeusministeriön asettama äitiyslakityöryhmä valmisteli vuonna 2014 ehdotuksen äitiyttä koskevaksi sääntelyksi. Työryhmä ehdotti miehinnössään äitiyslain säätämistä ja eräiden äitiyskysymyksiin liittyvien lakien muuttamista. Työryhmän ehdottama äitiyslaki sisälsi muun muassa säännökset äitiyden määräytymisestä sekä synnyttäneen naisen puolison äitiyden määräytymisestä, kun lapsi on hankittu yhdessä hedelmöityshoitojen avulla. (OM Mietintöjä ja lausuntoja 50/2014, 7–8.) Asiasta ei kuitenkaan annettu lakiesitystä Kristillisdemokraattien vastustuksesta johtuen. Tällä hetkellä äitiyslakia pyritään tuomaan eduskunnan käsittelyyn kansalaisaloitteen voimin. (Äitiyslaki.fi 2015, viitattu 3.2.2016.)

2.2.2 Biologinen ja geneettinen vanhemmuus

Biologisella vanhemmalla tarkoitetaan yleensä lapsen synnyttäjää tai miestä, jonka siittiöstä lapsi on saanut alkunsa. Täsmällisempää käsitettä tarvittaessa voidaan puhua geneettisestä vanhemmuudesta. Geneettisellä siteellä ei tosin ole merkitystä siinä, kuka on lapsen juridinen äiti, sillä lapsen synnyttäjän katsotaan aina olevan lapsen juridinen vanhempi. (Moring 2013, 56–57.)

Isyyslainsäädännön pyrkimyksenä on, että oikeudellinen isyys vastaa biologista totuutta (HE 91/2014 vp, 7). Isyyden tunnustamisen yhteydessä biologinen polveutuminen todetaan käytännössä miehen lastenvalvojalle tekemän tunnustuksen perusteella. Maistraatin on hyväksyttävä tunnustaminen, ellei tunnustamisasiakirjojen perusteella ole aihetta epäillä, ettei tunnustaminen vastaa biologista totuutta. (HE 91/2014 vp, 7, IsyysL 26 §.)

2.2.3 Sosiaalinen vanhemmuus

Moringin mukaan sosiaalisella vanhemmuudella viitataan nimenomaan sateenkaariperheistä puhuttaessa sellaiseen vanhemmuuteen, joka ei perustu juridiseen, biologiseen tai geneettiseen sijaan, vaan vanhemman ja lapsen välille arjessa ja sosiaalisissa suhteissa perustuvaan vanhemmuuteen. Sosiaalisella vanhemmuudella voidaan joissain tilanteissa kuitenkin tarkoittaa niitä henkilöitä, jotka tosiasiallisesti toimivat arjessa lapsen vanhempina. (Moring 2013, 56.) Naisparin sosiaalisesta vanhemmasta saatetaan puhua myös ei-synnyttäneenä äitinä (Moring 2013, 92).

Professori Urpo Kangas näkee sosiaalisen vanhemmuuden aikuisen ja lapsen välisenä tunnesuhteena, joka on riippumaton heidän välisestä sukulaisuussuhteesta. Hänen näkemyksensä mukaan biologinen vanhempi on useimmiten myös lapsen sosiaalinen vanhempi. Tämän lisäksi sosiaalinen vanhemmuussuhde voi syntyä biologisen vanhemman uuden puolison ja lapsen välille. (Kangas 2013, 27–28.) Tietokirjailija Tiia Aarnipuun mukaan sosiaalinen vanhempi toimii käytännössä ja häntä pidetään perheen sisällä yhtenä vanhemmista, vaikka hänen vanhemmuutensa ei ole juridista eikä biologista (Aarnipuu 2010, 32).

Sosiaalisen vanhemmuuden käsite ei näin ollen ole yksiselitteinen, vaan se riippuu käyttöyhteydestä. Termiä sosiaalinen vanhempi saatetaan joissain tilanteissa käyttää selkiyttämisen vuoksi ainoastaan vanhemmasta, joka ei ole biologinen eikä juridinen, kun halutaan erottaa sosiaalinen vanhemmuus muulla tavalla määräytyvästä vanhemmuudesta. Erityisesti sellaisissa sateenkaariperheiden tilanteissa, joissa vanhemmuus ei kaikkien vanhempien osalta määräydy perinteisellä tavalla, voi olla yksinkertaisempaa tarkoittaa sosiaalisella vanhemmalla ainoastaan sellaista vanhempaa, jolla ei ole lapsen muunlaista sidettä. Työssä sosiaalisella vanhemmuudella tarkoitetaan pääasiassa vanhemmuutta, joka ei ole juridista.

2.3 Huoltajuus

Lapsen huollon ensisijaisena tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilölliset tarpeet ja toivomukset huomioon ottaen. Keskeistä huollolle on myös turvata erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välisiä myönteisiä ja läheisiä ihmissuhteita. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle tulee pyrkiä antamaan turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö sekä lapsen

taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lapsen kasvatuksessa tärkeää on ymmärryksen, turvan ja hellyyden antaminen sekä lapsen itsenäistymisen ja kasvamisen vastuulliseen aikuisuuteen tukeminen ja edistäminen. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361 1 §.) Tapaamisoikeudella turvataan lapsen oikeutta tavata ja pitää muulla tavalla yhteyttä vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu (LHL 2.1 §).

Lapsen huoltajalla tarkoitetaan hänen vanhempansa tai henkilöä, jolle huolto on uskottu. Lapsen ja vanhemman välinen huoltosuhde päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (LHL 3 §.) Huoltajia lapsen syntymän perusteella ovat vanhemmat, jos he ovat avioliitossa keskenään, tai lapsen äiti, jos vanhemmat eivät ole avioliitossa lapsen syntyessä. Myös toisesta vanhemmasta tulee lapsen huoltaja, jos vanhemmat avioituvat. (LHL 6 §.) Lapsen äiti sekä aviomies ovat näin ollen aina automaattisesti lapsen huoltajia.

Huoltajan tehtävinä on edellä kerrotun mukaisesti turvata lapsen kehitys ja hyvinvointi. Lapsen huoltajuus oikeuttaa päättämään lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista lasta koskevista henkilökohtaisista asioista. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että huoltaja ottaa huomioon lapsen mielipiteen ja toivomukset, jos se lapsen ikään, kehitystasoon ja asian laatuun nähden on mahdollista. (LHL 4.1-2 §.) Huoltajat ovat velvollisia vastaamaan lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekemään lasta koskevat päätökset yhdessä. Huoltajat voivat pääsääntöisesti vain yhdessä päättää asiasta, jolla on lapsen tulevaisuuden kannalta huomattava merkitys. (LHL 5 §.)

Isyyden tunnustamisesta ei suoraan lain nojalla seuraa, että isästä tulee lapsensa huoltaja (Kangas 2013, 50), vaan vanhempien on joko erikseen sovittava yhteishuollosta tai hankittava siitä tuomioistuimen päätös (LHL 7 § 1 kohta, 9.1 § 1 kohta). Vanhemmat voivat keskenään sopia uskotaanko lapsen huolto molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle, sekä lapsen asumisesta, jos vanhemmat eivät asu yhdessä. Vanhemmat voivat myös sopia sen vanhemman tapaamisesta, jonka luona lapsi ei asu. (LHL 7 §.) Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti ja lapsen asuinpaikan sosiaalilautakunnan tulee vahvistaa se, jotta sopimus voidaan panna täytäntöön (LHL 8.1, 8.4 §). Isyyslain uudistuksen myötä myös lapsenhuoltolakia on muutettu siten, että lapsen huollosta voidaan sopia ennen lapsen syntymää samassa yhteydessä isyyden tunnustamisen kanssa (LHL 8 a.1 §). Tämä mahdollisuus on vain juridisilla vanhemmillä.

Oheishuoltajuus

Tuomioistuimen päätöksellä lapsen huolto voidaan uskoa vanhempien ohella myös yhdelle tai useammalle henkilölle (LHL 9.1 § 4 kohta). Tuomioistuin voi tarvittaessa päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken, jos lapsella on kaksi tai useampi huoltaja (LHL 9.3 §). Huoltoasiaa ratkaistaessa on otettava huomioon lapsen omat toivomukset sekä lapsen etu (LHL 9.4 §). Lapsen etu onkin lapsioikeudellisen sääntelyn perusarvo, lainvalmistelua ohjaava yleisperiaate ja lasta koskevan ratkaisun oikeellisuuden punnintakriteeri. Vaikka lapsen etu käsitteenä onkin avoin, niin olennaista on, että asioita tarkastellaan lapsen näkökulmasta. (Kangas 2013, 26.) Koska lapsenhuoltolaissa ei ole erikseen säädetty perusteista, joilla oheishuoltaja voidaan määrätä, on sen tarvetta arvioitava yksinomaan lapsen edun kannalta (Aaltonen 2009, 66–67).

Jos oheishuoltajaksi haetaan vanhemman kanssa parisuhteessa elävää samaa sukupuolta olevaa henkilöä ja biologisesta isästä ei ole tietoa tai hän ei vastusta hakemusta ja hakemuksessa on riittävät perustelut, jotta lapsen edusta voidaan vakuuttua, ei yleensä tarvita sosiaalilautakunnan selvitystä asian ratkaisemiseksi (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, 18).

On tyypillistä, että oheishuoltajaksi haetaan samaa sukupuolta olevan parin toista osapuolta biologisen vanhemman rinnalle. Lapsen edun mukaista voi olla vahvistaa oheishuoltomääräyksellä biologisen vanhemman kumppanin asema perheessä, mikäli hän muodostaa lähivanhemman kanssa lapsen perheen ja toimii tosiasiasa lapsen vanhempana. Mikäli perheessä on lisäksi vanhemman ja uuden kumppanin yhteisiä lapsia, oheishuoltajuus asettaa lapsen samaan asemaan muiden lasten kanssa ja voi usein helpottaa käytännön asioiden hoitamista. (Aaltonen 2009, 67.) Huoltajuus ei kuitenkaan itsessään tuo lapselle oikeutta tavata huoltajaansa, sillä tapaamisoikeus on riippuvainen juridisesta vanhemmuudesta (Jämsä 2008, 63).

Tapauksessa KKO:2010:16 rekisteröimättömän naisparin sosiaaliselle vanhemmalle vahvistettiin oheishuoltajuus lapsen äidin suostumuksella. Tapauksen naispari oli toiminut arjessa yhtäläisesti tosiasiallisina vanhemmina. Oikeus katsoi olevan lapsen edun mukaista, että se henkilö, joka huolehtii osaltaan lapsen hyvinvointiin liittyvistä käytännön toimista, voi tarvittaessa käyttää huoltajan oikeuksia. Naispari oli toistaiseksi päättänyt olla rekisteröimättä parisuhdettaan, minkä seurauksena lapsen huoltoon liittyviä asioita ei ollut voitu järjestää perheen sisäisellä adoptiolla. (KKO 2.3.2010 T 424, Finlex.)

2.4 Rekisteröity parisuhde ja avioliitto

Laki rekisteröidystä parisuhteesta (9.11.2001/950, jäljempänä parisuhdelaki) astui voimaan 1. maaliskuuta 2002, josta lähtien kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä ovat voineet rekisteröidä parisuhteensa. Parisuhteen rekisteröintiin sovelletaan pääosin avioliittolain (20.1.2012/22) säännöksiä sekä muita säännöksiä, joilla säädellään aviopuolisoiden ja kihlakumppaneiden asemaa. Samaa sukupuolta olevien parien osapuolet saivat parisuhteen rekisteröinnin mahdollistamisen myötä muun muassa avio-oikeuden toisen osapuolen omaisuuteen, molemminpuolisen elatusvelvollisuuden ja oikeuden perintöön toisen osapuolen kuoltua. Tämän lisäksi parisuhteensa rekisteröineille tuli mahdolliseksi saada perhe-eläkettä ja perintöverotuksessa he pääsivät samaan asemaan aviopuolisoiden kanssa. (HE 200/2000 vp, 14–15.)

Vuoden 2014 loppuun mennessä rekisteröityneitä naispareja oli 1 444 ja miespareja 991. Kaikkiaan parisuhteensa rekisteröineitä oli 2 435. (Tilastokeskus 2015a, 6.) Vuonna 2014 rekisteröidyistä parisuhteista 216 oli naisparin ja 177 miesparin solmimia (Tilastokeskus 2015b, viitattu 11.12.2015).

Sekä rekisteröidäkseen parisuhteen että mennäkseen avioliittoon täytyy olla täyttänyt 18 vuotta (AL 4 §; RPL 1 §). Maistraatin tehtävänä on tutkia, ettei parisuhteen rekisteröinnille tai avioliiton solmimiselle ole estettä. Lisäksi evankelis-luterisen kirkon tai ortodoksisen kirkkokunnan seurakunta, jonka jäseniä kihlakumppanit tai toinen heistä on, voi tutkia avioliiton esteet. Seurakunnalta ei voi pyytää rekisteröidyn parisuhteen esteiden tutkintaa. (AL 10 §, RPL 3 §.)

Parisuhteen rekisteröinnin sekä siviilivihkimisen toimittaa se, jolle maistraatti on myöntänyt vihkimisoikeuden tai siviilivihkimiseen oikeutettu viranomainen. Tällaisia viranomaisia ovat laamanni, käräjätuomari, käräjäviskaali, toimivaltainen käräjänotaari, maistraatin päällikkö, henkikirjoittaja sekä maistraatissa toimiva julkinen notaari (AL 17 a.1 §, RPL 4.1 §). Avioliittolain mukaan vihkiminen voidaan siviilivihkimisen lisäksi toimittaa kirkollisena vihkimisenä, jonka saa toimittaa evankelis-luterisen tai ortodoksisen kirkon pappi tai se, jolla on rekisteröidyssä yhdyskunnassa vihkimisoikeus (AL 14.1 §, 17 §). Parisuhteen rekisteröiminen ei ole mahdollista kirkollisena.

Vihkimisessä läsnä täytyy olla vähintään kaksi todistajaa. Parisuhteen rekisteröintiin ei liity samantapaista vaatimusta. (Maistraatti, viitattu 18.10.2015.) Parisuhteen rekisteröinti tapahtuu viranomaisen

läsnä ollessa, jolloin parisuhteen osapuolet allekirjoittavat yhdessä rekisteröintiä tarkoittavan asiakirjan, jonka viranomainen vahvistaa allekirjoituksellaan (RPL 5 §). Parisuhteen rekisteröinnissä ei ole samanlaista käytäntöä, kuten vihkimisessä on, että molempien osapuolten täytyy vihkijän kysyessä suullisesti ilmaista myöntävä tahtonsa mennä avioliittoon, jonka jälkeen vihkijä toteaa heidät aviopuolisoiksi (AL 15 §). Parisuhteen rekisteröinti sekä vihkiminen ovat lähtökohtaisesti ilmaisia (AL, 17 c §; RPL 5 a §). Parisuhteen toisen osapuolen tai puolison kuolema tai kuolleeksi julistaminen johtavat rekisteröidyn parisuhteen ja avioliiton purkaantumiseen. Rekisteröity parisuhde tai avioliitto voidaan purkaa myös tuomioistuimen päätöksellä avioliittolain säännösten mukaisesti. (AL 3 §; RPL 7 §.)

Parisuhteen rekisteröinnin oikeusvaikutukset ovat lähtökohtaisesti samat kuin avioliiton solmimisella (RPL 8.1 §). Muun muassa varallisuuskysymysten osalta parisuhteensa rekisteröineet ovat samassa asemassa kuin aviopuolisot (HE 200/2000 vp, 19). Rekisteröidyn parisuhteen purkautumisella on myös samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton purkautumisella (RPL 8.2 §). Esimerkiksi omaisuuden jako tapahtuu täysin avioliittolain säännösten mukaisesti, ja rekisteröidyn parisuhteen päättyessä toisen osapuolen kuoleman johdosta, perintökaarta sovelletaan eloon jääneeseen osapuoleen samalla tavalla kuin aviopuolisoon (HE 200/2000 vp, 19).

Lain tai asetuksen säännöstä, joka koskee avioliittoa, sovelletaan myös rekisteröityyn parisuhteeseen (RPL 8.3 §). Rekisteröidyn parisuhteen osapuolia koskee muun muassa se, mitä sosiaalilainsäädännössä säädetään aviopuolisoista (HE 200/2000 vp, 19). Lisäksi lain tai asetuksen säännöstä, joka koskee aviopuolisoa, sovelletaan myös rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, ja osapuoliin, jotka aikovat rekisteröidä parisuhteensa, sovelletaan, mitä kihlakumppaneista säädetään (RPL 8.4 §). Tällä viitataan siihen, että myös parisuhteensa rekisteröineet tai rekisteröimistä aikovat voivat tehdä avioehtosopimuksen samalla tavalla kuin aviopuolisot avioliiton aikana tai kihlakumppanit ennen avioitumista. (HE 200/2000 vp, 19–20).

Parisuhdelain 9 §:ssä on säädetty eräistä avioliiton solmimisen oikeusvaikutuksista, jotka eivät koske rekisteröityä parisuhdetta. Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella. (RPL 9.1 §.) Rekisteröidyn parin puolisoon ei näin ollen sovelleta muun muassa isyyslain 2 §:n 1 momenttia, jonka mukaan aviomies on lapsen isä, eikä 13 §:n 3 momentin kohtaa, jonka mukaan lapsen isänä pidetään miestä, joka yhteisymmärryksessä äidin kanssa on antanut suostumuksensa hedelmöityshoittoon (IsyysL 3.2 §).

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei myöskään sovelleta nimilain (9.8.1985/694) säännöksiä puolison sukunimestä, mikä tarkoittaa sitä, että samaa sukupuolta oleva pari ei voi parisuhdetta rekisteröidessä avioparin tapaan yhdessä päättää ennen vihkimistä yhteisen sukunimen ottamisesta (RPL 9.2, NimiL 7.1 §). Hallituksen esityksessä on perusteltu tätä rekisteröityjen parien vähäisemmällä tarpeella yhteiselle sukunimelle ja yhteisen sukunimen käytön vanhalla perinteellä (HE 200/2000 vp, 20). Mikäli pari haluaa yhteisen sukunimen, heidän on tehtävä kirjallinen hakemus maistraatille, jossa on perusteltava, miksi uutta sukunimeä haetaan (NimiL 15 §). Uuden sukunimen ottamista voi pitää perusteltuna muuttuneiden olosuhteiden tai muiden erityisten seikkojen vuoksi (NimiL 10 § 3 kohta), jona parisuhteen rekisteröintiä voidaan pitää. Yhdistelmäsuksen saaminen ei ole mahdollista (NimiL 11 § 3 kohta).

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta myöskään adoptiolain (20.1.2012/22) säännöksiä (RPL 9.2 §). Tämä tarkoittaa sitä, että rekisteröity pari ei voi yhdessä adoptoida lasta, sillä muut kuin aviopuolisot eivät voi adoptoida yhdessä (AdoptioL 9 §). Rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi kuitenkin adoptoida parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Nk. perheen sisäinen adoptio tapahtuu samoin edellytyksin ja sillä on samat oikeusvaikutukset, kuin jos adoptoitava on adoptoijan aviopuolison lapsi. (RPL 9.2 §.) Perheen sisäisestä adoptiosta kerrotaan luvussa 3.1.1.

Sukupuolineutraali avioliitto

Eduskunta hyväksyi kansalaisaloitteeseen (KAA 3/2013 vp) perustuneen avioliittolain muutoksen joulukuussa 2014, jonka nojalla 1. maaliskuuta 2017 lähtien samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat solmia avioliiton. Muutos koski avioliittolain 1 §:n 1 momenttia, 108 §:n 1 ja 2 momenttia sekä 115 §:n 1 momenttia, joissa on käytetty termejä nainen ja mies. (HE 65/2015 vp, 3.) Nämä korvattiin sukupuolineutraaleilla termeillä puoliset tai kaksi henkilöä (Laki avioliittolain muuttamisesta 20.2.2015/156). Vaikka itse avioliittolakiin vaadittiin vain hyvin pieniä terminologisia muutoksia, sillä avioliittolain säädöksissä puhuttiin jo valmiiksi pääosin sukupuolineutraalisti puolisoista, täytyi hallituksen lisäksi valmistella esitys sukupuolineutraalin avioliittolain edellyttämistä muutoksista muihin lakeihin (HE 65/2015 vp, 3). Tämä esitys hyväksyttiin 17.2.2016 äänin 106–42 (Täysistunnon pöytäkirja PTK 9/2016/2 vp).

Esityksen mukaan sukupuolineutraalin avioliittolain tullessa voimaan samalla luovutaan uusien parisuhteiden rekisteröinneistä. Parisuhdelaista kumottavat 1–5, 5a, 6, 10, 11 ja 16 §:t ovat käytännössä seuraus siitä, että uusista rekisteröinneistä luovutaan. Hallituksen esityksessä avioliittolakiin

on ehdotettu lisättäväksi uusi 1 a §, jonka mukaan Suomessa rekisteröidyn parin osapuolet voivat muuttaa parisuhteensa avioliitoksi ilmoittamalla siitä yhdessä maistraatille. Koska parisuhteen rekisteröinnin esteet tutkitaan jo ennen rekisteröintiä avioliittolain säännösten mukaisesti, on ilmoitusmenettely mahdollinen. Ilmoitusmenettely mahdollistaa sen, ettei rekisteröidyn parin tarvitse ensin erota solmiakseen avioliiton. Rekisteröity parisuhde jatkuu avioliittona siitä päivästä lähtien, jona maistraatti on vastaanottanut ilmoituksen molemmilta osapuolilta, ilman, että aiempi oikeussuhde lakkaa ja uusi syntyy. (HE 65/2015 vp, 4–5, 11.)

Edellä mainittuja säännöksiä lukuun ottamatta parisuhdelaki jää esityksen mukaisesti voimaan. Voimaan jäävät ne säännökset, jotka koskevat edelleen niitä rekisteröityjä parisuhteita, joita ei ole muutettu ilmoitusmenettelyllä avioliitoksi. (HE 65/2015 vp, 5.) Näihin säännöksiin kuuluvat muun muassa aiemmin mainitut parisuhteen rekisteröinnin oikeusvaikutukset, kuten se, ettei rekisteröityyn parisuhteeseen sovelleta nimilain ja adoptiolain säännöksiä (RPL 9 §).

Hallituksen esityksessä avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi on selvennetty, että isyyslain 2 §:ää ei tulla soveltamaan kahden samaa sukupuolta olevan henkilön avioliiton aikana syntyneen lapsen isyyden toteamiseksi avioliiton perusteella. Tätä on perusteltu sillä ajatuksella, että avioliiton aikana syntyvä lapsi on miehen ja naisen välisen sukupuoliyhteyden seurausta. (HE 65/2015 vp, 7.) Avioliittolain muutoksen astuessa voimaan samaa sukupuolta olevat aviopuolisot voivat lain mukaan adoptoida yhdessä (HE 65/2015 vp, 7). Yhteisadoptiosta kerrotaan luvussa 3.3.2.

Taulukossa 1. voidaan nähdä sekä rekisteröityjen parisuhteiden että solmittujen avioliittojen lukumäärä vuosina 2002 – 2014. Taulukossa on verrattu solmittujen avioliittojen määrää avioerojen määrään ja parisuhteen rekisteröintien määrää samana vuonna eronneiden määrään.

TAULUKKO 1. Siviilisäädyn muutosten määrät 2002 – 2014 (Tilastokeskus 2015b, viitattu 11.12.2015)

Vuosi	Solmitut avioliitot lkm	Avioerot lkm	Erojen suhde sol- mittuihin avioliittoihin %	Rekiste- röidyt pari- suhteet lkm	Rekisteröi- tyjen parien erot lkm	Erojen suhde rekis- teröinteihin %
2002	26 969	13 336	49,4	446	2	0,4
2003	25 815	13 475	52,2	190	6	3,2
2004	29 342	13 234	45,1	186	15	8,1
2005	29 283	13 383	45,7	200	31	15,5
2006	28 236	13 255	46,9	191	30	15,7
2007	29 497	13 224	44,8	213	67	31,5
2008	31 014	13 471	43,4	249	45	18,1
2009	29 836	13 527	45,3	246	53	21,5
2010	29 952	13 619	45,5	322	64	19,9
2011	28 408	13 469	47,4	333	85	25,5
2012	28 878	13 040	45,2	329	103	31,3
2013	25 119	13 766	54,8	373	101	27,1
2014	24 462	13 682	55,9	333	109	32,7

Luvuista voidaan nähdä, että solmittujen avioliittojen määrät ovat laskeneet vähitellen ja avioerojen määrät ovat pysyneet tasaisina tarkastelujaksolla. Solmittujen avioliittojen määrän lasku on johtanut siihen, että erojen määrä verrattuna samana vuonna solmittuihin avioliittoihin on kasvanut tarkastelujaksolla 6,5 prosenttia. Avioerojen suhde solmittuihin avioliittoihin oli 55,9 prosenttia vuonna 2014.

Parisuhteen rekisteröintejä on vuositasolla tehty eniten vuonna 2002, jolloin laki rekisteröidystä parisuhteesta astui voimaan. Sen jälkeen rekisteröintien määrät ovat kasvaneet tasaisesti yli 300 rekisteröinnin vuositasolle. Erojen määrät ovat luonnollisesti kasvaneet vuodesta 2002 runsaasti. Taulukosta voidaan kuitenkin nähdä, että rekisteröidystä parisuhteesta erotaan edelleen suhteessa harvemmin, kuin avioliitosta. Erojen suhde parisuhteen rekisteröinteihin oli vuonna 2014 32,7 prosenttia, mikä on 23,2 prosenttia vähemmän kuin avioliitoissa. Vaikka luvut eivät kenties ole suoraan

verrannollisia, niin samaa sukupuolta olevien parien parisuhteen rekisteröimisen voidaan ajatella olevan jossain määrin harkitumpaa kuin avioliiton solmimisen, joka on sopusoinnussa sen kanssa, että samaa sukupuolta olevien parien perheellistyminen on yleensäkin keskimääräistä suunnitelmampaa.

2.5 Avoliitto

Avoliitosta käytetään julkisoikeudellisessa lainsäädännössä usein ilmaisua *avioliitonomainen olosuhde*, sillä avoliitto-käsitettä ei pitkään hyväksytty käytettäväksi lakitekstissä (Kangas 2013, 371). Avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta säädettyssä laissa (14.1.2011/26, jäljempänä avoliittolaki) avopuolisilla tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia parisuhteen osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteishuollossa oleva lapsi (AvoliittoL 3 §). Lakia sovelletaan sekä samaa että eri sukupuolta oleviin avopareihin. Avoliitoksi ei lueta parisuhdetta, jonka osapuoli on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. (HE 37/2010 vp, 1.)

Avoliittolakia sovelletaan avopuolisoiden yhteistalouden purkamiseen avioliiton päättyessä (Avoliittol 1 §). Avoliittolain säätämisen tarkoituksena oli yksinomaan selkeyttää ja parantaa avopuolisoiden oikeudellista asemaa avioliiton päättyessä eron tai kuoleman johdosta (HE 37/2010 vp, 1). Avoliiton oikeusvaikutukset ovat hyvin vähäiset avioliittoon verrattuna. Avopuolisoiden välisiin suhteisiin ei liity mitään erityissäännöksiä, joita sovellettaisiin avioliiton aikana. (Kangas 2013, 385–386.) Avoliittolain säätämällä ei ollut vaikutusta avopuolisoiden lasten isyyden vahvistamista, elatusta, huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeviin säännöksiin. Myös sukunimeä, adoptiota ja perintöoikeutta koskevat asiat jätettiin sääntelyn ulkopuolelle. (HE 37/2010 vp, 14.)

Vuonna 1990 74,8 prosenttia lapsista syntyi avioliitossa. Vastaava luku oli enää 57,2 prosenttia vuonna 2014. (Tilastokeskus 2015c, viitattu 16.12.2015.) Avoparin muodostamien lapsiperheiden osuus oli vuonna 2014 jo 17,2 prosenttia. Samaa sukupuolta olevat avoparit eivät kuitenkaan näy tilastoissa, sillä samaa sukupuolta olevia yhdessä asuvia henkilöitä ei päätellä avopareiksi, vaikka heillä olisi juridisesti yhteinen lapsi. (Tilastokeskus 2015a, 21, 42.) Sateenkaariperheet ry:n kyselyiden mukaan sateenkaariperheiden vanhemmista arviolta vain alle puolet on rekisteröinyt parisuhteensa (Aarnio 2014, 5). Aarnio lienee viitannut tällä vuoden 2007 sateenkaariperheille suun-

nattuun kyselyyn. Kyselyyn vastanneista 46 % eli rekisteröidyssä parisuhteessa (Jämsä, Kuosmanen & Selänniemi, 2007, 22). 2010-luvulla parisuhteen rekisteröintejä on kuitenkin ollut kolmasosa enemmän vuoteen 2007 verrattuna (katso Taulukko 1). Näin ollen oletettavasti yli puolet sateenkaariperheiden vanhemmista on nykyisin rekisteröinyt parisuhteensa. Kuitenkin, koska avoliitto yleisesti ottaen lapsiperhetyyppinä yleistyy koko ajan (Tilastokeskus 2015a, 21), sen huomioon ottaminen on tarpeellista.

Lainsäädännössä avoliitto ja avoliitto on pyritty entistä enemmän rinnastamaan toisiinsa, etenkin jos parilla on yhteisiä lapsia. Niemisen mukaan lapsen aseman kannalta ei ole suurta merkitystä ovatko hänen vanhemmat avio- vai avoliitossa. (Nieminen 2013, 97.) Samaa sukupuolta olevan parin kohdalla on kuitenkin paikoin suurta merkitystä eläkö pari avoliitossa vai rekisteröidyssä parisuhteessa. Näin on etenkin tilanteissa, joissa sosiaaliselle vanhemmalle halutaan vahvistaa juridinen asema.

3 PERHEELLISTYMISTAVAT SATEENKAARIPERHEISSÄ SEKÄ NIIHIN LIITTYVÄT RAJOITTEET JA ONGELMAT

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 63/1999) mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämään sekä kotiinsa kohdistuvaa kunnioitusta, johon viranomaiset eivät saa puuttua, jollei se ole välttämätöntä (EIS 8 artikla 1 kohta). Avioliittoiässä olevilla miehillä ja naisilla on myös oikeus mennä avioliittoon ja perustaa perhe tämän oikeuden käyttöä säätelevien kansallisten lakien mukaisesti (EIS 12 artikla). Myös Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) jokaisen yksityiselämä on turvattu (PL 10.1 §). Yksityselämän suojan lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden aiheutonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Yksityselämän piirin tarkka määrittely on kuitenkin vaikeaa. Siihen kuuluvat muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. Myös perhe-elämä kuuluu yksityiselämän suojan piiriin. (HE 309/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut 1.1.)

Ihmisoikeussopimuksessa on taattu em. oikeuksista ja vapauksista nauttiminen ilman minkäänlaista henkilöstä johtuvaa syrjintää (EIS 14 artikla). Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta säädetyn lain (8.8.1986/609, jäljempänä tasa-arvolaki) tarkoituksena on estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä (Tasa-arvoL 1 §). Yhdenvertaisuuslain (30.12.2014/1325) tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa (YhdenvertL 1, 2.1 §).

Tässä luvussa kerrotaan eri keinoista, joilla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt voivat perheellistyä sekä keinoista, jotka mahdollistaisivat perheellistymisen. Kussakin luvussa kerrotaan lisäksi käsiteltävään perheellistymisen keinoon liittyvistä lain asettamista rajoitteista sekä muista niihin liittyvistä ongelmista.

3.1 Hedelmöityshoidot

Laissa hedelmöityshoidoista (22.12.2006/1237, jäljempänä hedelmöityshoitolaki) säädetään hedelmöityshoidosta, jossa ihmisen sukusolu tai alkio viedään naiseen raskauden aikaansaamiseksi.

Laissa säädetään myös sukusolujen ja alkioiden luovuttamisesta ja varastoisesta hedelmöityshoitoa varten. (HHL 1.1 §.) Hedelmöityshoitona ei pidetä kuitenkaan miehen käsittelemättömän ja varastoimattoman sperman viemistä naiseen ilman, että toimenpiteeseen osallistuu lääkäri tai muu ulkopuolinen korvausta vastaan (HHL 1.3 §). Laki ei näin ollen koske niin sanottua koti-inseminaatiota, vaan se kuuluu yksityisyyden suojan piiriin (HE 3/2006 vp, 26). Koti-inseminaatiota käsitellään erillään hedelmöityshoitolain mukaisista hedelmöityshoidoista seuraavassa luvussa.

Hedelmöityshoitolain mukaan parilla tarkoitetaan naista ja miestä, jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa, eli avoliitossa. Hedelmöityshoitolain mukaista hoitoa voivat saada pari tai nainen, joka ei elä edellä mainitun kaltaisessa suhteessa. (HHL 2 §.) Hoidon saamisen edellytykseksi ei hedelmöityshoitolakia säädettäessä haluttu säätää tietyntyyppisessä parisuhteessa elämistä (HE 3/2006 vp, 26). Samaa sukupuolta oleva pari ei näin ollen voi saada hedelmöityshoitoa yhdessä. Naisparin osapuoli voi sen sijaan saada hoitoa yksin. Naisen ja miehen muodostama pari voi puolestaan saada hoitoa vain yhdessä.

Hedelmöityshoidon esteenä ei ole hoitoa saavan rekisteröity parisuhde tai avioliitto, sillä ainoastaan hoitoa saavan avioliitto voi aiheuttaa esteen hedelmöityshoidon antamiselle (HHL 8 § 2 kohta). Avioliittolain muuttuessa sukupuolineutraaliksi hedelmöityshoitolain 2§:n määritelmiä on tarkennettu siten, että hoitoa saavalla parilla tarkoitetaan naista ja miestä. Näin ollen ainoastaan avioliitto miehen kanssa voi olla hoidon saamisen esteenä, kun hoitoa saa nainen yksin. Ilman tätä muutosta naisparin avioliitto olisi ollut este hoidon saamiselle. (HE 65/2015 vp, 12.)

Avioliittolain muutoksen myötä ei ole ehdotettu muutettavaksi hedelmöityshoitolain määritelmää parista. Hedelmöityshoitoa voi jatkossakin saada yhdessä ainoastaan nainen ja mies. (HE 65/2015 vp, 7.) Lakivaliokunta on sukupuolineutraalin avioliittolakiin liittyvässä mietinnössään todennut, että hedelmöityshoitolain soveltamisalan laajentaminen siten, että hedelmöityshoito mahdollistetaan myös samaa sukupuolta olevalle parille yhteisesti, ei suoranaisesti liity avioliittolain muuttamiseen. Todettu on kuitenkin myös, että nykytilan säilyttäminen avioliittolain muuttuessa sukupuolineutraaliksi ei ole yhdenvertaisuussyistä ihanteellinen eikä lapsen edun kannalta ongelmaton. Valiokunta on pitänyt erittäin tärkeänä, että hedelmöityshoitolain muutostarpeita arvioidaan jatkossa kiinnittäen huomiota vanhemmuuteen ja lapsen asemaan. (LaVM 7/2015, 7.)

Hoitoa saavien tulee antaa kirjallinen suostumuksensa hedelmöityshoitoja saadakseen (HHL 8 § 1 kohta). Kun nainen ja mies ovat antaneet suostumuksensa ja yhdessä saaneet hedelmöityshoitoa,

isyysden määräytymiseen sovelletaan isyyslain 3 §:n 3 momenttia. Lapsen isä on tällöin se, joka on yhteisymmärryksessä äidin kanssa suostunut hedelmöityshoitoihin. (IsyysL 3.3 §.) Isyys määräytyy tällä tavalla käytännössä vain silloin, kun pari elää avioliitossa, sillä parin ollessa avioliitossa isyys todetaan äidin avioliiton perusteella (HE 91/2014 vp, 8).

Oikeusministeriön äitiyden sääntelyä valmisteleva työryhmä on ehdottanut hedelmöityshoitolakia muutettavaksi siten, että naisparien olisi mahdollista saada hedelmöityshoitoja yhdessä. On ehdotettu myös, että lapsen synnyttäneen äidin naispuolinen kumppani voitaisiin vahvistaa olevan synnyttäneen äidin ohella lapsen äiti silloin, kun lapsi on hankittu yhteisesti hedelmöityshoitojen avulla. Useat lausunnonantajat ovat kannattaneet tätä. Äitiys vahvistettaisiin tällöin samalla tavoin kuin isyys, eli joko tunnustamisen perusteella tai tuomioistuimen päätöksellä. Menettely korvaisi näissä tapauksissa perheensisäisen adoption. (OM Mietintöjä ja lausuntoja 5/2015, 10, 14.)

Ruotsissa on jo vuodesta 2005 annettu hedelmöityshoitoa naispareille (HE 3/2006 vp, 10). Hedelmöityshoitolakia koskevassa hallituksen esityksessä on kerrottu, että ”Ruotsin lain mukaan silloin, kun hoitoa on annettu naisparille, myös suostumuksensa hoitoon antanut elämänkumppani on lapsen vanhempi - - suoraan lain nojalla, jos naiset elävät rekisteröidyssä parisuhteessa” (HE 3/2006 vp, 12). Ruotsissa samaa sukupuolta olevien parien avioliitto tuli mahdolliseksi vuonna 2009 (LaVM 14/2014 vp, 4), joten tässä yhteydessä puhuttaisiin nykyisin avioliitosta. Jos puolestaan naispari asuu avioliitossa, puoliso voi tulla vanhemmaksi vahvistamisen kautta. Näissä tapauksissa lapsella ei ole oikeudellista isää (HE 3/2006 vp, 12), vaan kaksi juridista äitiä. Hedelmöityshoitolakia säätäessä katsottiin, että ilman laajaa kansalaiseskustelua ei ollut mahdollista ehdottaa Ruotsissa vallittua ratkaisua (HE 3/2006 vp, 45).

Hedelmöityshoidoissa voidaan käyttää joko hoitoa saavien omia sukusoluja ja alkioita tai luovutettuja sukusoluja ja alkioita (HHL 3.1 §). Kun naisen ja miehen hoidoissa raskauden alkuun saattamiseksi on käytetty luovutettuja sukusoluja, luovuttajan ja lapsen välille ei synny minkäänlaista suhdetta (HE 3/2006 vp, 19). Kun hedelmöityshoitoa on annettu naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa, siittiöiden luovuttaja voidaan joissain tapauksissa vahvistaa lapsen isäksi. Luovuttajan ja lapsen välille ei kuitenkaan synny oikeudellista suhdetta itsestään. (HE 3/2006 vp, 33.) Luovuttajan on suostuttava siihen, että hänen sukusolujaan voidaan käyttää hedelmöityshoitoon muulle kuin hedelmöityshoitolain tarkoittamalle parille. Tämän lisäksi luovuttajan tulee suostua siihen, että hänet voidaan vahvistaa tällaisen hoidon tuloksena syntyneen lapsen isäksi. (HHL 16.2 §.)

Luovuttajan ei kuitenkaan ole pakko antaa suostumustaan (HE 3/2006 vp, 31). Ellei luovuttaja ole antanut nimenomaista suostumustaan isyyden vahvistamiseen, oikeudellista sukulaisuussuhdetta ei voi syntyä lapsen ja luovuttajan välille. Hoitoa saava nainen voi valita luovuttajan sen perusteella, onko suostumus annettu vai ei. (HE 3/2006 vp, 33.) Lapsen juridiseksi vanhemmaksi ei näin ollen voida vahvistaa hoitoa saavalle tuntematonta luovuttajaa, ellei ensinnäkin luovuttaja nimenomaisesti ole siihen suostunut. Toiseksi hoitoa saavan on tullut valita käyttää sukusoluja, joissa isyyden vahvistamiseen on suostuttu.

Huomionarvoista on, että toisin kuin isyyden osalta, äitiyden kohdalla genetiikalla ei ole vanhemmuuden määrittämisessä merkitystä vaan mater est -periaatteen nojalla lapsen synnyttävästä naisesta tulee syntymän hetkellä myös lapsen juridinen äiti ja huoltaja. Tämä täysin riippumatta siitä, kenen munasolusta lapsi on saanut alkunsa eli onko hän geneettisesti sukua synnyttäjälle vai ei. Geneettinen sukulaisuus on siis tähdellinen ominaisuus vain miehen osalta, ja kääntäen, munasolujen luovuttaja on ainoa hedelmöityshoitolaissa mainittu taho, jolla ei missään tilanteessa eikä millään ehdoilla ole mahdollisuutta tulla syntyvän lapsen juridiseksi vanhemmaksi. (Moring 2013, 70.)

Kumotun isyyslain (5.9.1975/700) mukaan äiti pystyi kirjallisesti ilmoittamaan lastenvalvojalle vastustavansa isyyden selvittämistä, jonka johdosta isyyden selvitystä ei saanut aloittaa tai jatkaa. (IsyysL (kumottu) 8.2 §). Isyyden selvittäminen oli kuitenkin toimitettava äidin vastustuksesta huolimatta, jos isäksi itsensä katsova mies oli tunnustanut isyytensä (IsyysL (kumottu) 8.3 §). Tämä oikeus poistettiin isyyslain uudistuksessa. Hallituksen esityksessä isyyslaiksi äidin oikeutta estää isyyden selvitys pidettiin ongelmallisena sukupuolten tasa-arvon kannalta ja myös sen suhteen, että lapsella tulisi olla oikeus kahteen vanhempaan. Hallituksen esityksessä huomioitiin myös se, ettei mies välttämättä edes tiedä olevansa lapsen isä, jollei äiti ole hänelle kertonut asiasta. (HE 91/2014 vp, 20.) Ennen uuden isyyslain voimaantuloa lapsen äidillä oli mahdollisuus vastustaa esimerkiksi sukusolujen luovuttajan isyyden selvittäminen.

Hedelmöityshoitoa annetaan sekä julkisen sektorin toimintayksiköissä että yksityisissä sairaaloissa (HE 3/2006 vp, 6). Sairausvakuutuslain (21.12.2004/1224) mukaisena sairaanhoitona korvataan lääkärin suorittama ja määräämä tutkimus mahdollisen sairauden toteamiseksi tai hoidon määrittämiseksi sekä lääkärin antama hoito (SVL 3:1.1). Sairauden määrittely on lääketieteellinen kysymys, joka selvitetään hedelmöityshoitoa edeltävän lääketieteellisen tutkimuksen yhteydessä. Jos tutkimuksen tuloksena on, ettei lapsettomuuden taustalta löydy varsinaista sairautta, ei kyse ole sairaudesta, vaan muusta syystä johtuvasta lapsettomuudesta. Esimerkiksi ikääntymiseen liittyvää

munasolujen määrän vähenemistä ei pidetä sairautena. Tällöin hedelmöityshoidon kustannuksia ei korvata sairausvakuutuksesta. (HE 3/2006 vp, 7.)

Koska naisparin lapsettomuuden ei yleensä katsota johtuvan sairaudesta, sillä homoseksuaalisuus ei vuoden 1981 jälkeen ole ollut virallisen tautiluokituksen mukainen sairaus, joutuvat he turvautumaan yksityisiin klinikoihin, jolloin kulut voivat hetkessä nousta tuhansiin euroihin. Moni naispari päätyykin hedelmöityshoitojen sijaan tukeutumaan koti-inseminaatioon, koska heillä ei ole varaa yksityisten hedelmöitysklinikoiden kuluihin. (Hurme 2012, viitattu 26.1.2016; Moring 2013, 87; Seta ry 2016, viitattu 26.1.2016.) Sateenkaariperheet ry, Seta ry ja Trasek ry ovat antamassaan lausunnossa vaatineet julkisten hedelmöityshoitojen laajentamista itsellisten naisten, naisparien ja muiden sateenkaariperheiden inseminaatiohoitoin lahjasoluilla. Hedelmöityshoitoja ei ole suoritettu julkisilla hedelmöityshoitoklinikoilla, vaikka hoidot lahjasoluilla olisivat sateenkaariperheille välttämätöntä hoitoa. Lausunnonantajien mukaan arviolta jopa puolet sateenkaariperheistä joutuu turvautumaan muihin vaihtoehtoihin taloudellisista syistä. (STM raportteja ja muistioita 2014:30, 42–43.)

Yliopistosairaaloiden johtavat ylilääkärit käyttävät hedelmöityshoidon antamisen perusteena lääketieteellisiä perusteita. Kuitenkin noin 25 %:ssa eri sukupuolta olevien parien tapauksista lapsettomuuden syy jää tutkimuksista huolimatta tuntemattomaksi. Julkisessa terveydenhuollossa sitä ei kuitenkaan pidetä hedelmöityshoitojen antamisen esteenä, kun on kyse naisen ja miehen muodostamasta parista. Naisparin osapuolella voi myös olla lääketieteellinen syy, jonka vuoksi esimerkiksi koti-inseminaatio lahjasoluilla ei onnistu. Hedelmöityshoidon antamiselle on tällöin myös lääketieteellinen peruste. Julkisessa terveydenhuollossa hoitoa ei tästä huolimatta anneta. (Kruskopf, sähköpostiviesti 4.3.2016.)

Sosiaali- ja terveysministeriö on 17.4.2015 antamassa tiedotteessaan muistuttanut sairaanhoitopiirejä siitä, että hedelmöityshoitoa voidaan antaa, vaikka taustalla ei ole varsinainen hedelmättömyys. Lahjasolujen käyttöä voidaan pitää perusteltuina, jos pariskunnalla tai yksilöllä ei ole kaikkia tarvittavia soluja omasta takaa. Ministeriö on muistuttanut, että vain lääketieteelliset syyt voivat olla este hedelmöityshoitojen antamiselle ja hoidon antamisessa saa syrjiä eri ryhmiä, kuten naispareja, yksittäisiä naisia ja transsukupuolisia henkilöitä. (STM 2015, viitattu 19.2.2016.)

Helsingin Sanomien 27.11.2015 julkaistussa artikkelissa kerrotaan naisparista, jolta evättiin hedelmöityshoidot julkisessa terveydenhuollossa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu Kirsi Pimiä on artikkelissa

katsonut, että ”hedelmöityshoitojen rajaaminen julkisessa terveydenhuollossa vain omia sukusoluja käyttävien mahdollisuudeksi on samaa sukupuolta olevien pariin välillistä syrjintää”. Tapaus on ensimmäinen, jonka yhdenvertaisuusvaltuutettu on vienyt yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan. (Vihavainen 2015, viitattu 17.12.2015.)

Sosiaali- ja terveysministeriön suosituksista huolimatta yliopistosairaaloiden lääkärit ovat katsooneet, ettei hedelmöityshoitolaki velvoita antamaan hedelmöityshoitoja samaa sukupuolta oleville pareille. Kuopion yliopistollisen sairaalan johtajaylilääkäri Jorma Penttisen mukaan ”kysymys on siitä, ettei julkisessa terveydenhuollossa ole saatavilla luovutettavia sukusoluja eikä niiden varastointia”. Johtajaylilääkärit linjaavat, että jos lahjasoluja annetaan ”erityisryhmille”, pitäisi niitä antaa kaikille, jotka hakevat hoitoa lääketieteellisin perustein. Ongelmana pidetään sekä sukusolujen saatavuutta että kustannuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mielestä kohtuullisempaa olisi asettaa kaikki hoitoa tarvitsevat hoitojonoon sen sijaan, että suljetaan joitain hoitoa tarvitsevia kokonaan ulkopuolelle. Hänen mukaansa raha ei voi olla peruste sille, että ihmisiä asetetaan eriarvoiseen asemaan. (Vihavainen 2015, viitattu 17.12.2015.)

Heteroparit ovat aikaisemmin saaneet julkisessa terveydenhuollossa hedelmöityshoitoa, jossa on tarvittaessa käytetty luovutettuja sukusoluja, ainakin Tampereen yliopistollisessa sairaalassa ja Turun yliopistollisessa keskussairaalassa (STM raportteja ja muistioita 2014:30, 21–23). Johtajaylilääkäreiden tammikuun 2016 lopussa tekemän yhteispäätöksen mukaisesti julkisella sektorilla ei voida enää ottaa vastaan lähetteitä, eikä toteuttaa hoitoja, joihin liittyy lahjasukusolujen käyttö. Päätös koskee Suomen julkista sektoria kokonaisuudessaan. (Tinkanen, sähköpostiviesti 19.2.2016.) Kaikki hedelmöityshoidoissa lahjasoluja tarvitsevat joutuvat päätöksestä johtuen jatkossa turvautumaan yksityisten hedelmöityshoitoklinikoiden palveluihin.

Lisätietoa yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksistä julkisten hedelmöityshoitojen rajaamiseen liittyen antoi yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston ylitarkastaja Pirjo Kruskopf, joka valmisteli hedelmöityshoitoja koskevan yhdenvertaisuusvaltuutetun hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan. Hakemus tehtiin marraskuussa 2015 ja sen päätöstä odotetaan tällä hetkellä. (Kruskopf, sähköpostiviesti 4.3.2016.)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että hoitovalikoiman rajaus syrjii kaikkia henkilöitä, jotka eri syistä tarvitsisivat luovutettuja sukusoluja lapsen saadakseen. Rajauksesta aiheutuvan kohtuuttoman seurauksen lisäksi menettely on erityisen paheksuttavaa, sillä käytännössä

rajaus kohdistuu useimmissa tapauksissa vähemmistöryhmiin, - - jotka ovat muutenkin syrjinnälle alttiita. - - Johtavien ylilääkäreiden linjaama hoitovalikoiman rajausta ja sen soveltaminen julkisessa terveydenhuollossa ovat selkeässä ristiriidassa hedelmöityshoitolaissa ilmaistun lainsäätäjän tahdon ja sosiaali- ja terveysministeriön antaman ohjauksen kanssa. On kestävämpää, että hedelmöityshoitoja julkisessa terveydenhuollossa toteuttavat lääkärit tekevät syrjiviä hoito-ratkaisuja johtavien ylilääkäreiden linjaukseen vedoten ja ohittavat näin menetellen voimassa olevan lainsäädännön ja ministeriön antaman ohjauksen sekä kansainväliset ihmisoikeusperiaatteet. (Kruskopf, sähköpostiviesti 4.3.2016.)

3.2 Koti-inseminaatio

Hedelmöityshoitolaisten soveltamisen ulkopuolella on miehen käsittelemättömän ja varastoimattoman sperman vieminen naiseen niin, että toimenpiteeseen ei osallistu lääkäri (HHL 1.3 §). Tätä kotona tehtyä toimenpidettä kutsutaan koti-inseminaatioksi. Koti-inseminaatiota kutsutaan myös joskus muumimukimenetelmäksi. Inseminaatiolla tarkoitetaan siemennystä eli siittämistä ruiskun tai muun apuvälineen avulla. Käytännössä inseminaatio tehdään siten, että luovuttajan tai tulevan isän siemenneste siirretään lääkeruiskun avulla naiseen. Menetelmän tehokkuus on sama kuin yhdynnän. (Aarnipuu 2010, 17–18.) Monet apilaperheet, naisparit ja itselliset naiset ovat hyödyntäneet tätä menetelmää, kun tavoitteena on ollut saada aikaan hedelmöittyminen ilman yhdyntää (Moring 2013, 17). Yksittäiset lesbot ja naisparit ovat tietävästi jo 1990-luvun puolivälistä lähtien saaneet Suomessa lapsia koti-inseminaation avulla (Jämsä & Kuosmanen 2007, 13).

Mikäli äiti on hedelmöitetty muulla tavalla kuin siittämällä, isä on tällöin se, jonka siittiötä on käytetty äidin hedelmöittämiseen, jos isyyttä ei todeta avioliiton perusteella (IsyysL 3.1–2 §). Hallituksen esityksessä koti-inseminaatio on mainittu esimerkkinä ”muusta tavasta” (HE 91/2014 vp, 30). Koti-inseminaation oikeusvaikutukset ovat näin ollen samat kuin sukupuoliyhteyden lapsen vanhemmuuden määräytymisen kannalta (Moring 2013, 17). Siksi olisikin hyvä, että tulevat vanhemmat ja muut asianosaiset keskustelisivat käytännön asioista ja toiveistaan etukäteen. Luovuttajan rooli voi olla monenlainen riippuen osapuolten halusta. Luovuttajan voidaan haluta olevan ainoastaan sukusolujen lahjoittaja tai aktiivinen isä lapsen elämässä. Luovuttaja voi myös haluta olla aktiivinen isä. Mikäli luovuttajan halutaan pysyvän tuntemattomana, voidaan yrittää saada kolmas henkilö etsimään sopiva lahjoittaja ja toimittamaan sukusolut. (Aarnipuu 2010, 24–25.) Kun lapsi on saanut alkunsa koti-inseminaatiolla anonyymien sukusolujen avulla, isyyden selvittäminen ei ole mahdollista (KKO 2.3.2010 T 424, Finlex).

Ennen koti-inseminaation suunnittelua osapuolten tulisi käydä verikokeissa HI-viruksen ja hepatiitin varalta, sillä tartuntariski on aina olemassa ja äidin kautta myös lapsi voi saada tartunnan. Myös perinnöllisistä sairauksista kannattaisi keskustella. (Aarnipuu 2010, 10, 18.) Hedelmöityshoito on koti-inseminaatiota turvallisempaa näiltä osin, sillä voidakseen luovuttaa sukusoluja henkilön täytyy läpäistä terveystarkastus. Terveystarkastuksessa varmistetaan, ettei luovuttajalla ole vakavaa perinnöllistä sairautta tai sellaista tarttuvaa tautia, joka voi aiheuttaa vakavan sairauden hoitoa saavalle naiselle tai syntyvälle lapselle. (HHL 13 §.)

3.3 Adoptio

Adoptiolain (20.1.2012/22) mukaan adoption tarkoituksena on edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde adoptoitavan ja adoptionhakijan välille (AdoptioL 1 §). Kaikissa alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (AdoptioL 2 §). Päätöksen adoption vahvistamisesta tekee tuomioistuin. Asia pannaan vireille kirjallisella hakemuksella (AdoptioL 51.1–2 §.) ja se tutkitaan jommankumman adoptionhakijan kotipaikan käräjäoikeudessa (HE 70/2008 vp, 35).

Alaikäisen adoption vahvistamisen edellytyksenä on, että sen harkitaan olevan lapsen edun mukaista ja on selvitetty, että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen. Adoptioasiaa ratkaistaessa on myös otettava huomioon lapsen toivomukset ja mielipide lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. (AdoptioL 3 §.) Kussakin yksittäistapauksessa arvioiminen siitä, täyttyvätkö adoption edellytykset, perustuu kokonaisharkintaan. Lapsen toivomusten ja mielipiteen huomioon ottaminen ei tarkoita sitä, että lapsella olisi päätösvalta adoptioasiassa, sillä ratkaisun anto kuuluu aina tuomioistuimelle. Ratkaisussa tulee kuitenkin esittää perusteet, jos lapsen toivomuksista ja mielipiteestä on poikettu. (HE 47/2011 vp, 45.) Adoptiota ei kuitenkaan voida vahvistaa ilman adoptoitavan suostumusta, jos hän on täyttänyt 12 vuotta tai jos alle 12 vuotias on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan ottaa huomioon (AdoptioL 10 §).

Adoption oikeusvaikutuksina on vanhemmuuden siirtyminen ”aikaisemmilta vanhemmilta” adoptiovanhemmille (AdoptioL 18.1 §), jolloin adoptiovanhemmista tulee myös adoption perusteella välittömästi adoptiolapsen huoltajia ja aikaisempien vanhempien huoltajuus päättyy (HE 47/2011 vp, 53). Lapsen aikaisemmilta vanhemmilta, eli biologisille ja juridisille vanhemmille adoptio tarkoittaa kaikkien juridisten oikeuksien ja velvollisuuksien päättymistä suhteessa lapseen. Lapsi puolestaan

menettää adoption yhteydessä kokonaan ja lopullisesti juridiset suhteet vanhempiinsa ja biologiseen sukuunsa, ja saa vastaavasti täydet sukuoikeudet uudessa perheessään ja suvussaan (Gottberg 2013, 269.), myös perintöoikeuden osalta (HE 47/2011 vp, 6).

Adoption vahvistuttua aikaisemmat vanhemmat eivät ole enää vastuussa lapsen elatuksesta (AdoptioL 19.1 §). Pääsääntönä on, että alaikäisen adoptiota ei voida vahvistaa ilman hänen vanhemmiltaan saatua suostumusta (AdoptioL 11 §). Vanhempi voi pääsääntöisesti antaa suostumuksensa vasta kahdeksan viikon kuluttua lapsen syntymästä perusteellisen harkinnan jälkeen (AdoptioL 15.1 §). Vanhemman suostumusta tarvitaan silloinkin, kun vanhempi ei ole lapsen huoltaja (Kangas 2013, 88).

Voidakseen adoptoida, tulee adoptionhakijan pyytää adoptioeuvontaa (AdoptioL 21 §). Adoptioeuvonnan tarkoituksena on valvoa alaikäisen lapsen etua sekä hankkia adoptioluvan myöntämistä ja adoption vahvistamista varten tarvittavaa selvitystä. Adoptioeuvonta on sosiaalihuoltolain mukainen maksuton sosiaalipalvelu. Adoptioeuvonnassa selvitetään ja arvioidaan hakijoiden soveltuvuutta adoptiovanhemmiksi. (AdoptioL 24 §, HE 47/2011 vp, 53, 55.)

Adoptionhakijoiden ohella adoptioeuvonnan antajan on tehdessään tätä selvitystä ja arviointia otettava huomioon kaikki tulevassa adoptioperheessä asuvat henkilöt, kuten hakijan rekisteröity parisuhdekumppani tai avopuoliso sekä perheen muut lapset (AdoptioL 24 §, HE 47/2011 vp, 55).

3.3.1 Perheen sisäinen adoptio

Perheen sisäinen adoptio koskee lasta, joka on jo ennen adoptiota parin toisen osapuolen lapsi ja heidän perheensä jäsen. Perheen sisäisellä adoptiolla ei sinällään muuteta lapsen tosiasiallista elämäntilannetta, vaan parannetaan perheessä asuvien lasten asemaa huolto-, elatus- ja perintöoikeudellisessa suhteessa. (LaVM 14/2014 vp, 12.)

Rekisteröidyn parisuhteen osapuoli on voinut adoptoida parisuhteen toisen osapuolen lapsen vuodesta 2009 lähtien (RPL 9.2 §). Sukupuolineutraalin avioliittolain voimaantultua samaa sukupuolta oleva avioparin osapuoli voi samalla lailla adoptoida aviopuolionsa lapsen (AL 8.2 §). Vuonna 2014 rekisteröidyssä parisuhteessa perheen sisäisiä adoptioita vahvistettiin 129, joka on 14 enemmän kuin edellisvuonna (Tilastokeskus 2015d, 1), kun vastaavasti avioliitossa perheen sisäisiä

adoptioita vahvistettiin ainoastaan 51 (Saari, sähköpostiviesti 9.2.2016). Perheen sisäisellä adoptiolla on näin ollen huomattavasti suurempi merkitys sateenkaariperheille vanhemmuuden määräytymisen kannalta kuin heteroperheille, kun otetaan huomioon sateenkaariperheiden huomattavasti pienempi lukumäärä. Adoptiolakia uudistaessa perheen sisäistä adoptio-oikeutta ei katsottu perustelluksi mahdollistaa avopareille (HE 47/2011 vp, 53), vaikka lasten adoptiosta tehdyn yleissopimuksen mukaan olisikin mahdollista laajentaa adoptio-oikeus koskemaan myös avopareja (Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta, SopS 39/2008, 7 artikla 2 kohta).

Kun lapsen vanhempi ja sosiaalinen vanhempi harkitsevat adoptiota, tulee heidän ottaa yhteyttä kotikunnan sosiaaliviranomaiseen tai adoptiotoimistoon, jotta adoptioneuvonta voidaan aloittaa (STM julkaisuja 2013:21, 22). Perheen sisäisessä adoptiossa adoptioneuvonta on aloitettava mahdollisimman pian, ettei lapsen sosiaalisen vanhemman vanhemmuuden vahvistaminen juridiseksi vanhemmuudeksi viivästy turhaan. Adoptioneuvonnan järjestämistä voi pyytää jo ennen lapsen syntymää. (HE 47/2011 vp, 54.) Adoptioneuvonnassa annetaan tietoa adoption oikeusvaikutuksista. Jos adoptiossa toinen vanhempi luopuu vanhemmuudesta, selvitetään, voidaanko mahdollisesti sopia aikaisemman vanhemman ja lapsen yhteydenpidosta. Lapsesta luopuvalle vanhemmalle adoptioneuvonta on tärkeää. (AdoptioL 24.2 § 1, 5 kohta, STM julkaisuja 2013:21, 22.)

Tuomioistuimen päätöksellä voidaan adoption vahvistamisen yhteydessä tai sen jälkeen vahvistaa adoptiolapsen oikeus pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaan, ellei se ole lapsen edun vastaista. Yhteydenpito perustuu aina adoptiovanhempien ja aikaisemman vanhemman tekemään sopimukseen. He voivat sopia erilaisesta yhteydenpidosta, kuten puhelinsoitoista, lyhyistä tapaamisista tai myös lapsen pidempiaikaisesta oleskelusta aikaisemman vanhemman luona. (AdoptioL 58.1 §; HE 47/2011 vp, 71.) Tällaista yhteydenpitoa lapsen biologisiin vanhempiin kutsutaan myös avoimeksi adoptioksi. Lapsen oikeus pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa sisällytettiin lakiin ensimmäistä kertaa adoptiolain uudistuksessa. Jo ennen vuotta 2012 oli kuitenkin tehty epävirallisia sopimuksia tai annettu lupauksia yhteydenpidosta. (HE 47/2011 vp, 20.) Lapsen edun kannalta tärkeänä on pidetty, että yhteydenpito-oikeutta ei vahvisteta, ellei siitä ole päästy keskenään yhteisymmärrykseen ja siten osoitettu valmiutta huolehtia siitä, että yhteydenpito toteutuu myös käytännössä. Tämän tarkoituksena on välttää yhteydenpitoon liittyviä, lapsen kannalta haitallisia ristiriitoja. (HE 47/2011 vp, 25.)

Adoptioneuvonnassa arvioidaan myös onko adoptionhakijan ja lapsen välille syntynyt lapsen ja vanhemman välinen suhde. Rekisteröidyn parin perheessä adoptionhakija on usein lapsen elämässä syntymästä lähtien, joten suhteen voidaan yleisesti ottaen todeta muodostuneen. Jos adoptionhakija on tullut lapsen elämään vasta myöhemmässä vaiheessa ja lapsi on vanhempi, lapsen mielipiteen selvittäminen on tärkeää. (STM julkaisuja 2013:21, 22, 41.) Perheen sisäisissä adoptioissa ei tarvita adoptiolupaa, sillä adoption tarkoituksena on vahvistaa tosiasiallisesti vallitseva lapsen ja vanhemman välinen suhde (HE 47/2011 vp, 65).

Alaikäisen lapsen adoption vahvistamiseksi tarvitaan suostumus henkilöiltä, jotka ovat lapsen juridisia vanhempia ennen adoptiota. Suostumus tarvitaan näin ollen äidiltä sekä isältä, jos isyys on todettu tai vahvistettu isyyslain mukaisesti. (HE 47/2011 vp, 48.) Suostumus voidaan ottaa vastaan 8 viikon kuluttua lapsen syntymästä. Perheen sisäisessä adoptiossa äidin suostumuksen antamiseen ei kuitenkaan tarvitse soveltaa harkinta-aikaa, jos adoptionhakija elää rekisteröidyssä parisuhteessa äidin kanssa ja lapsi on syntynyt hedelmöityshoidon tuloksena. (AdoptioL 15 §.) Jos lapsen isä on äidin ohella antanut suostumuksensa adoptioon, naisparin toinen osapuoli voi adoptoida lapsen. Seurauksena on tällöin se, että isää ei pidetä enää lapsen vanhempana.

Jos on aihetta olettaa, että vanhemmuus saatettaisiin myöhemmin vahvistaa tai vanhemmuuden vahvistamista koskevan asian käsittely on kesken tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa, adoptio voidaan vahvistaa vain erittäin poikkeuksellisista syistä, jos lapsen etu puoltaa sitä voimakkaasti (AdoptioL 11.3, 12 §). Tilanne, jossa on aihetta olettaa, että vanhemmuus voitaisiin myöhemmin vahvistaa, voi olla esimerkiksi, jos äiti tietää biologisen isän henkilöllisyyden, muttei ole toistaiseksi halunnut kertoa tätä lastenvalvojalle (HE 47/2011 vp, 50).

Jos hedelmöityshoidoissa on käytetty sukusoluja, joiden luovuttajaa ei voida vahvistaa isäksi, sosiaalisen äidin vanhemmuuden oikeudellisen vahvistamisen esteenä ei ole biologiselta isältä saatava suostumus adoptioon. Tilanteessa, jossa lapsen biologinen isä on tiedossa, mutta häntä adoptioneuvonnassa kuultaessa käy ilmi, ettei hän halua isyyttään vahvistettavan, vaan on yhteisymmärryksessä äidin kanssa luovuttamassa lasta adoptioon, vanhemmuuden vahvistamista voidaan pitää epätodennäköisenä. Tässä tilanteessa adoptio voidaan vahvistaa myös ilman biologiselta isältä saatavaa suostumusta. Sen sijaan, jos sukusolujen luovuttaja on antanut suostumuksen isyyden vahvistamiseen, on tapauskohtaisesti arvioitava, onko oletettavissa, että luovuttajan isyys tul-taisiin vahvistamaan tämän antamaan suostumukseen perustuen. (HE 47/2011 vp, 50.)

Tilanteessa, jossa lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidolla ja vanhempien tarkoituksena on ollut vahvistaa sosiaalisen äidin vanhemmuus adoptiolla, vanhempien välirikko raskausaikana voi johtaa siihen, että sosiaalisesta äidistä ei tulekaan lapsen juridista vanhempaa, koska perheen sisäinen adoptio vaatii lapsen synnyttäneen äidin suostumuksen adoptioon. Tämä voi pahimmillaan johtaa siihen, että lapsen ja sosiaalisen vanhemman välille ei synny minkäänlaista suhdetta. Jos samassa tilanteessa lapsen äiti on parisuhteessa miehen kanssa, äiti ei pysty estämään hoitoon suostumuksensa antaneen miehen isyyden vahvistamista. Kun hoidoissa on käytetty luovutettuja siittiöitä, isä ei ole sen enempää geneettistä sukua lapselle kuin naisparin sosiaalinen äitikään. (Moring 2013, 125.)

3.3.2 Perheen ulkopuolinen adoptio

Kuten aiemmin on käynyt ilmi, ainoastaan aviopuolisot voivat adoptoida yhdessä ja he eivät saa avioliiton aikana adoptoida yksin (AdoptioL 8.1, 9 §). Rekisteröity pari ei puolestaan saa adoptoida yhdessä (RPL 9.2 §). Alaikäisen adoptiossa adoptionhakijan ikään liittyy tiettyjä edellytyksiä. Adoptionhakijan täytyy ensinnäkin olla vähintään 25- ja enintään 50-vuotias. (AdoptioL 6.1 §.) Tämän lisäksi adoptoitavan ja adoptionhakijan välisen ikäeron tulee olla vähintään 18 ja enintään 45 vuotta (AdoptioL 7.1 §). Ikää koskevia vaatimuksia sovelletaan käytännössä vain vieraan lapsen adoptiossa (HE 47/2011 vp, 22).

Koska yhteisadoptioedellytys koskee vain aviopareja, rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa elävä henkilö voi muiden edellytysten täytyessä adoptoida alaikäisen lapsen yksin (HE 47/2011 vp, 48). Tällöin hakija tarvitsee rekisteröidyn parisuhteen tai avioliiton toisen osapuolen suostumuksen, jotta alaikäisen adoptio voidaan vahvistaa (AdoptioL 13.2 §). Tässä tapauksessa adoptionhakijan soveltuvuuden arvioinnin lisäksi myös rekisteröidyn parisuhteen toisen osapuolen tai avopuolison henkilöön ja olosuhteisiin liittyvät seikat otetaan huomioon arvioitaessa adoptiolain 3 §:n mukaisten edellytysten täyttymistä. Rekisteröidyn parisuhteen tai avioliiton osapuolelle täytyy adoptio-neuvonnassa antaa tietoa adoption tarkoituksesta, edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista. (AdoptioL 24.2 §, HE 47/2011 vp, 48, 54.)

Sekä kotimainen että ulkomainen vieraan lapsen adoptio edellyttää aina ensin adoptioneuvontaa, jota voi saada sosiaalihuollon toimielimestä tai adoptiotoimistosta (AdoptioL 21 §). Mikäli lasta toivotaan kansainvälisellä adoptiolla, adoptionhakijoiden tulee pyytää kansainvälistä adoptiopalvelua

(AdoptioL 31.1 §), jota Suomessa tällä hetkellä järjestävät Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto, Interpedia ry ja Pelastakaa lapset ry (STM julkaisuja 2013:21, 24). Perheen ulkopuolisissa adoptioissa adoptionhakijoiden tulee saada adoptiolautakunnalta lupa adoptioon (AdoptioL 39.1, 44 §). Kansainvälisissä adoptioissa lupaa haetaan palvelunantajan välityksellä ja kotimaisessa adoptiossa sitä hakevat adoptionhakijat itse (STM julkaisuja 2013:21, 20, 24). Lupa on voimassa korkeintaan kaksi vuotta ja sitä voidaan hakemuksella pidentää enintään kahdella vuodella (AdoptioL 47.1–2). Vuonna 2014 uusia lupia kansainväliseen adoptioon myönnettiin 138 ja jatkolupia 81. Lupia myönnettiin 20 yksin hakeneelle, joista kaikki olivat naisia. (Valvira 2015, viitattu 2.2.2016.) Yhä useammat hakijat ovat joutuneet hakemaan jatkolupaa kaksikin kertaa, kun odotusajat ovat pidentyneet (STM julkaisuja 2013:21, 50).

Lapsi voidaan sijoittaa adoptiotarkoituksessa ainoastaan luvan saaneiden adoptionhakijoiden luokse (AdoptioL 39 §). Kotimaiset adoptioon annettava lapset ovat usein vastasyntyneitä. Lapsi sijoitetaan tällöin pääsääntöisesti lyhytaikaiseen perhehoitoon adoption harkinta-ajaksi ennen luovutusta tuleville adoptiovanhemmille. Lapsi voidaan kuitenkin sijoittaa tulevaan adoptioperheeseen jo harkinta-aikana muun muassa, jos biologiset vanhemmat ovat tätä toivoneet. (STM julkaisuja 2013:21, 21.) Harkinta-aikana lapsen biologisella äidillä ja isällä on mahdollisuus harkita asiaa perusteellisesti ja he voivat antaa suostumuksensa adoptioon aikaisintaan kahdeksan viikon kuluttua lapsen syntymästä (AdoptioL 15.1 §). Heillä on mahdollisuus perua suostumuksensa siihen asti, kunnes adoptio on vahvistettu. Adoptionhakijat voivat hakea adoption vahvistamista sijoituksen jälkeen käräjäoikeudesta. (AdoptioL 51 §, STM julkaisuja 2013:21, 21.)

Sijoitettaessa lasta adoptiotarkoituksessa adoptionhakijoiden luokse on mahdollisuuksien mukaan sijoitettava lapsi niiden hakijoiden luokse, joilla arvioidaan olevan parhaat edellytykset huolehtia lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta (AdoptioL 27.1 § 1 kohta). Mikäli mahdollista, lapsi on sijoitettava perheeseen, jossa hän saa kaksi adoptiovanhempaa (AdoptioL 27.1 § 2 kohta). Koska adoptiolapsi tarvitsee usein erityistä hoivaa ja tukea, kahdella vanhemmalla nähdään olevan tässä suhteessa enemmän voimavaroja. Kahden vanhemman vaatimus ei kuitenkaan ole ehdoton. Näin ollen lapsi voidaan sijoittaa yhden adoptiovanhemman perheeseen, mikäli hänelle ei ole kyetty löytämään sopivaa kahden vanhemman perhettä. (HE 47/2011 vp, 58.) Lasta sijoitettaessa on myös otettava huomioon lapsen vanhempien toivomukset adoptioperheen ominaisuuksista ja olosuhteista, jollei niiden huomioon ottaminen ole lapsen edun vastaista (AdoptioL 27.1 § 5 kohta).

Sosiaali- ja terveysministeriön adoptioneuvonnan oppaassa on korostettu, että annettaessa adoptioneuvontaa yksin asuvalle adoptionhakijalle on käsiteltävä sitä, millaiset valmiuden hakijalla on käsitellä lapsen kanssa sitä, että perheessä ei ole toista sukupuolta edustavaa henkilöä. Lapsen mahdollisuutta kiintyä ja samaistua molempien sukupuolien edustajiin on pidetty tärkeänä. Sen vuoksi oppaan mukaan adoptioneuvonnassa olisi selvitettävä, ketkä tulisivat olemaan lapsen elämässä tärkeitä, hakijan kanssa vastakkaista sukupuolta olevia henkilöitä. (STM julkaisuja 2013:21, 42.)

Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä Liisa Sorvojan mukaan myös perheen sisäisessä adoptioneuvonnassa pohditaan sitä, kuka parin verkostossa voisi toimia lapsen kanssa samaa sukupuolta olevana samaistumisen kohteena tai esimerkiksi ns. miesmallina silloinkin, kun lapsi on syntynyt hedelmöityshoitojen avulla. Sorvoja arvelee, että myös samaa sukupuolta olevien avioparien perheen ulkopuolisessa adoptiossa asiaa tullaan käymään samalla tavalla läpi adoptioneuvonnan aikana, sillä on tietysti lapsen edun mukaista, että lapsen kasvuympäristöstä löytyy sukupuolen samaistumisen kohde. Sorvojan mukaan olisi hyvä, jos lähipiiristä löytyisi tällainen henkilö ja useimmilta sellainen löytyykin. (Sorvoja, haastattelu 22.2.2016.)

3.3.2.1 Kotimaisen adoption mahdollisuus

Vuonna 2014 kotimaisia alaikäisen adoptioita, joissa lapsi sai uuden adoptioäidin ja -isän, vahvistettiin 37. Yhtään yhden vanhemman vieraslapsiadoptiota ei vahvistettu. (Saari, sähköpostiviesti 9.2.2016.) Pelastakaa Lapset ry:n kautta järjestettiin 23 kotimaista vieraslapsiadoptiota vuonna 2015. Edellisenä vuonna adoptioita oli 25 ja luku on ollut vähenemään päin viime vuosina. (Sorvoja, haastattelu 22.2.2016.) Pelastakaa Lapset ry:n kautta sijoitetaan näin ollen valtaosa kotimaisista adoptiolapsista. Helsingin kaupungin kautta puolestaan sijoitetaan vuosittain noin 2–5 lasta (Haimi-Kaikkonen, haastattelu 18.2.2016). Vuonna 2014 lupia kotimaiseen adoptioon myönnettiin 22. Kaikki kotimaisen adoptioluvan hakijat olivat aviopareja. (Valvira 2015, viitattu 2.2.2016.)

Helsingin kaupungin sivuilla kerrotaan, että ”kotimaiseen adoptiojonoon hyväksytään lapsettomat pariskunnat, joilla on todettu biologinen lapsettomuus” (Helsingin kaupunki 2016, viitattu 31.1.2016). Haastattelussa Helsingin sosiaali- ja terveysviraston johtava sosiaalityöntekijä Aulikki Haimi-Kaikkonen kuitenkin kertoo, ettei lapsettomuutta edellytetä, eikä sitä ole tarkistettu esimer-

kiksi lääkärintodistuksella. Koska heillä on niin vähän adoptioon annettavia lapsia ja paljon adoptiohakijoita, lapsettomuus siinä mielessä noussut kysymykseksi. Neuvonnassa yleensä käydään läpi sitä, miksi halutaan adoptoida, ja jos biologinen lapsettomuus ei ole syynä adoptiolle, täytyy miettiä kestäkö hakijoiden motivaatio monta vuotta kestävässä prosessissa, kun on mahdollisuus saada lapsi myös muilla tavoin. Adoptio- ja luvan hakemiseen kaikilla kuitenkin tulee olla mahdollisuus. Hän näkee, että samaa sukupuolta olevilla pareilla lapsettomuus määräytyy eri tavalla kuin heteropareilla. (Haimi-Kaikkonen, haastattelu 18.2.2016.) Em. kaltaiset biologista lapsettomuutta edellyttävät lauseet olisi syytä korjata, sillä samaa sukupuolta olevat parit voivat saada niistä sellaisen kuvan, että heitä ei hyväksytä adoptiohakijoiksi.

Sorvoja ei usko, että kotimaisessa adoptiossa kriteerinä tulee olemaan se ovatko avioparit samaa vai eri sukupuolta keskenään, vaan sopivia adoptiovanhempia valitessa otetaan huomioon adoptiolain mukaiset asiat. Huomioitavia asioita ovat lapsen terveys, syntymävanhempien toiveet adoptiovanhempien mukaiset asiat. Huomioitavia asioita ovat lapsen terveys, syntymävanhempien toiveet adoptiovanhempien mukaiset asiat. Huomioitavia asioita ovat lapsen terveys, syntymävanhempien toiveet adoptiovanhempien mukaiset asiat. Huomioitavia asioita ovat lapsen terveys, syntymävanhempien toiveet adoptiovanhempien mukaiset asiat. Tärkeintä on, että lapsi sijoitetaan niiden hakijoiden luokse, joilla arvioidaan olevan parhaat edellytykset huolehtia lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta. Sorvoja näkee, että näitä samoja asioita painotetaan kaikkien adoptiohakijoiden kanssa, on hakijoina sitten naispari, miespari tai heteropari. (Sorvoja, haastattelu 22.2.2016.)

Sorvoja ei osannut sanoa, tuleeko adoptiovanhempien sukupuoli olemaan sellainen asia, josta tullaan erikseen kysymään lapsen biologisten vanhempien mielipidettä heille annettavassa adoptio- ja luvan hakemiseen. Joka tapauksessa syntymävanhemmille kerrotaan, millaisia hakijoita adoptiojonossa on, ja jos jonossa on samaa sukupuolta olevia aviopareja, tulee myös se kertoa. Ei kuitenkaan voida tietää, tulevatko syntymävanhemmat esittämään toiveita adoptiovanhempien sukupuolen suhteen. Sorvojan mukaan joskus on myös niin, ettei biologisilla vanhemmilla välttämättä ole minäkäänlaisia toiveita adoptiovanhempien suhteen. Sorvoja näkee, että mikäli lapsen syntymävanhemmilla on toivomuksia adoptiovanhempien sukupuolesta, tulee heidän kunnioittaa sitä. Adoptiovanhempien sukupuoli ei kuitenkaan tule olemaan sellainen asia, jonka perusteella adoptiohakijoita laitettaisiin paremmuusjärjestykseen. (Sorvoja, haastattelu 22.2.2016.)

Haimi-Kaikkosen haastattelussa tuli myös ilmi, että biologisten vanhempien toiveita tulee kuulla ja kunnioittaa. Hän kertoo, että samaa sukupuolta olevien adoption tullessa mahdolliseksi, on hyvä kartoittaa sitä, onko biologisilla vanhemmilla erityisesti jotain sitä vastaan. Vielä ollaan ehkä siinä vaiheessa, että ei voida automaattisesti ajatella kaikkien hyväksyvän lapsen sijoittamista samaa

sukupuolta olevan parin perheeseen, vaikka itse niin ajateltaisiin. Luovuttavien vanhempien toiveita pyritään kuitenkin toteuttamaan niin paljon kuin mahdollista. Useinkaan heillä ei ole erityisiä toiveita adoptioperheestä – muita kuin mahdollisesti se, että lapsi saisi kaksi vanhempaa. Samaa sukupuolta olevat parit ovat hänen mukaansa samalla viivalla, kun he ovat saaneet adoptioneuvontaa ja adoptioluvan. Kun mietitään lapselle perhettä, merkitsevässä asemassa ovat adoptionhakijoiden valmiudet. (Haimi-Kaikkonen, haastattelu 18.2.2016.)

3.3.2.2 Kansainvälisen adoption mahdollisuus

2000-luvun puolivälin jälkeen kansainväliset adoptiot ovat vähentyneet maailmanlaajuisesti. Tämä johtuu siitä, että monet lapsia luovuttavat maat ovat kiristäneet adoptiolainsäädäntöään ja pyrkivät hoitamaan adoptiot ensisijaisesti maan sisällä. Myös yhteiskunnan vaurastuminen, syntyvyyden lasku ja hyväksyvämpi asenne yksinhuoltajia kohtaan ovat vaikuttaneet kansainväliseen adoptioiden määrän laskuun. (Ruohio 2012, 7.) Vuonna 2014 ulkomaisia alaikäisen lapsen adoptioita oli yhteensä 150, kun 2000-luvulla niitä on ollut keskimäärin 220 vuodessa. Määrä on alhaisin kahteenkymmeneen vuoteen. Adoptioista 22 oli yhden vanhemman adoptioita ja vastaavasti loput olivat avioparin adoptioita. Yhden vanhemman adoptioita on 90-luvun puolivälistä lähtien ollut keskimäärin 30 vuodessa. (Tilastokeskus 2015e, viitattu 4.12.2015.) Yhden vanhemman adoptioista käytännössä kaikki ovat olleet naisille. Ainoastaan yksi tapaus tiedetään 1990-luvulta, jossa itsellisen miehen adoptio on toteutunut. (Moring 2013, 67). Vuoden 2014 adoptioista 142 oli adoptiojärjestöjen kautta (Valvira 2015, viitattu 2.2.2016). Eniten adoptioita oli Etelä-Afrikasta (36) ja Kiinasta (34). Seuraavaksi eniten adoptioita oli Thaimaasta (18) ja Kolumbiasta (15). (Tilastokeskus 2015e, viitattu 4.12.2015.)

Arviot kansainvälisen adoption kustannuksista vaihtelevat kohdemaittain 4 000 eurosta jopa lähes 20 000 euroon. Yleisimmin kustannukset ovat lähemmäs 10 000 euroa. Kustannuksista on vähennetty Kelan maksaman adoptiotuen määrä, joka vaihtelee kohdemaittain. Kustannuksiin ei ole laskettu mukaan matkoista aiheutuneita kuluja, jotka vaihtelevat 5 000 euron molemmin puolin. (Interpedia ry 2016, viitattu 29.1.2016; Pelastakaa Lapset ry 2016, viitattu 29.1.2016.) Kuten on myös hedelmöityshoitojen kohdalla, korkeat kustannukset voivat olla esteenä perheellistymiselle adoption avulla.

Kansainvälisissä adoptioissa tulee ottaa huomioon Suomen lainsäädännön lisäksi lapsen syntymämaan lainsäädäntö. Lapsen syntymämaassa adoptioviranomaiset noudattavat oman maansa adoptiolainsäädäntöä. Tämän lisäksi he asettavat tuleville adoptiovanhemmille kriteerejä, jotka adoptiohakijoiden tulee täyttää voidakseen lähteä adoptiohakijoiksi kyseiseen kohdemaan. (Pelastakaa lapset ry 2016a, viitattu 24.1.2016.) Kansainvälisessä adoptiossa adoptionhakijoiden yhteydenpito ulkomaiseen palvelunantajaan tapahtuu kansainvälisen adoptiopalvelun järjestäjän kautta. Palvelunantajat arvioivat tietojensa perusteella, minkä kohdemaan adoptiokontaktille he voivat lähettää adoptionhakijoiden hakemuksen. Joissain maissa lapsia annetaan adoptioon ainoastaan aviopareille ja joissain maissa myös yksinhakijoille. Kriteerit voivat liittyä myös esimerkiksi hakijoiden ikään ja terveydentilaan. (STM julkaisuja 2013:21, 24, 49, 62.) Palvelunantaja voi kieltäytyä antamasta kansainvälistä adoptiopalvelua adoptionhakijalle tai keskeyttää sen, jos hakija ei täytä ulkomaisten palvelunantajien asettamia edellytyksiä (AdoptioL 37.1 § 1 kohta).

Adoptiolain uudistamista koskevassa valiokuntakäsittelyssä on tuotu esille, että perheen sisäinen adoptio on mahdollistanut käytännössä yhteisadoptiota koskevien säännösten kiertämisen siten, että ensin toinen parisuhteen osapuolista adoptoi lapsen yksin ja sen jälkeen parisuhdekumppani adoptoi lapsen perheen sisäisesti (LaVM 9/2011 vp, 4). Tämä ei kuitenkaan ole käytännössä ollut mahdollista yksinhakijan ollessa parisuhteessa. Interpedia ry:n adoptiopalvelun päällikkö Salla Hari kertoo, että heidän kohdemaansa eivät hyväksy sitä, että yksinhakija on avoliitossa, eikä myöskään rekisteröidyn parisuhteen osapuolen ole ollut mahdollista olla hakijana (Hari, haastattelu 24.2.2016). Kansainvälisen adoptiopalvelun päällikkö Irene Pärssinen-Hentulan mukaan myöskään Pelastakaa Lapset ry:n kohdemaissa ei tule kysymykseen, että naisparin toinen osapuoli adoptoi yksin. Esimerkiksi Kiina edellyttää yksinhakijoilta lausunnon siitä, että he eivät ole parisuhteessa. (Pärssinen-Hentula, haastattelu 4.3.2016.)

Haimi-Kaikkonen tietää, että on ollut niinkin, että nainen on adoptoinut lapsen yksin, jonka jälkeen hän on solminut parisuhteen naisen kanssa ja suhteen toinen osapuoli on adoptoinut lapsen. Haimi-Kaikkonen näkee ilman muuta paremmaksi, että molemmat vanhemmat ovat alusta alkaen hakijoina ja näin ollen molemmat saavat valmennusta ja neuvontaa, kuin siten, että toinen tulee vanhemmaksi vasta myöhemmin. Adoptioprosessin läpikäyminen nähdään kuitenkin adoptiolasten kannalta tärkeänä. (Haimi-Kaikkonen, haastattelu 18.2.2016.)

Sukupuolineutraalin avioliittolain valiokuntakäsittelyn yhteydessä huomioitiin, että yhteisadoptio ei käytännössä lisää samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuuksia saada lasta adoption kautta,

sillä kansainvälisessä adoptiossa lähtömaat eivät lähtökohtaisesti hyväksy lasta sijoitettavaksi samaa sukupuolta olevalle parille. (LaVM 14/2014 vp, 12.)

Pelastakaa Lapset ry:n tämänhetkisiin adoptioyhteistyömaihin, joita ovat Kiina, Kirgisia, Filippiinit, Thaimaa ja Bulgaria, ei voida lähettää samaa sukupuolta olevien avioparien hakemuksia. Näissä maissa on tämänhetkisen tiedon mukaan lainsäädännöllisiä esteitä samaa sukupuolta olevien adoptiolle. Koska adoptiolapsille valitaan perheet lähtömaassa, kansainvälisessä adoptioyhteistyössä joudutaan hyväksymään ja kunnioittamaan lähettävän maan lainsäädäntöä ja adoptioviranomaisten linjauksia. Edellyttäisi lainsäädännöllisellä tasolla muutoksia jossain kohdemaassa, jotta Pelastakaa Lapset ry voisi lähettää samaa sukupuolta olevien parien hakemuksia. Tämänhetkisen arvion mukaan näitä muutoksia ei ole näköpiirissä. (Pärssinen-Hentula, haastattelu 4.3.2016.)

Interpedia ry:n tämänhetkisistä yhteistyökumppaneista ainoastaan Etelä-Afrikassa samaa sukupuolta olevien avioparien adoptiot ovat periaatteessa mahdollisia. Sielläkin kokemusta on lähinnä kotimaan adoptioista ja vasta hyvin vähän kansainvälisestä adoptiosta. Interpedia ry:n adoptiopalvelun päällikkö Salla Hari arvelee, että kansainvälisen adoption osalta voidaan puhua vasta yksittäistapauksista. Tällä hetkellä muut Interpedia ry:n yhteistyökumppanit edellyttävät, että hakijat ovat keskenään eri sukupuolta olevia aviopareja. Suurin osa heidän yhteistyökumppaneistaan hyväksyy adoptionhakijoiksi myös yksinhakijat. (Hari, haastattelu 24.2.2016.) Interpedia ry:n yhteistyökumppanina on myös Kolumbia (Interpedia ry, viitattu 29.1.2016). Maan perustuslakituumioistuon on kumonnut 4.11.2015 päätöksen, joka kielsi samaa sukupuolta olevien parien adoptio-oikeuden (Reuters, viitattu 2.3.2016). Nähtäväksi jää, tuleeko Kolumbia olemaan Etelä-Afrikan lisäksi toinen yhteistyömaa, johon voidaan mahdollisesti lähettää samaa sukupuolta olevien avioparien adoptiohakemuksia.

Myös Helsingin kaupungilla on adoptioyhteistyötä Etelä-Afrikan kanssa, mutta he eivät tule saamaan kokemusta samaa sukupuolta olevien adoptioista siellä, koska he eivät ota enää lainkaan uusia asiakkaita. Helsingin kaupungilla on toimilupa enää viideksi vuodeksi, jonka aikana he tulevat hoitamaan ainoastaan vanhoja, adoptiojonossa olevia asiakkaita. Helsingin kaupunki jää adoptiopalvelun antajista pienimpänä toimijana pois adoption määrien vähentymisen vuoksi. (Haimi-Kaikkonen, haastattelu 18.2.2016.)

Vuonna 2015 Pelastakaa lapset ry joutui lopettamaan adoptioyhteistyön Venäjän kanssa pian sen jälkeen, kun avioliittolain muutos hyväksyttiin eduskunnan äänestyksellä. Pelastakaa Lapset ry joutui lopettamaan 23 vuotisen adoptioyhteistyön Venäjän kanssa, sillä siellä edellytettiin sellaisia lisätakeita adoptioihin, joita Suomessa ei voitu antaa. Adoptiokontakti Venäjän kanssa oli siten merkittävä, että kohdemaana on ollut yksi suurimmista Suomen yhteistyömaista kansainvälisissä adoptioissa ja adoptioita oli mahdollista toteuttaa vuoden odotusajoilla. Myös kriteerit adoptionhakijoille olivat väljät. Adoptiokontaktin kautta ehti saapua 885 lasta. Viimeisten 5 vuoden aikana adoptioita oli vuosittain noin 10–20. (Pärssinen-Hentula, haastattelu 4.3.2016.)

Muiden kohtemaiden osalta ei ole tiedossa, että avioliittolain muutoksella olisi vaikutuksia yhteistyöhön, vaan maissa rajataan itse, millaisia hakemuksia he vastaanottavat (Haimi-Kaikkonen, haastattelu 18.2.2016; Hari, haastattelu 24.2.2016; Pärssinen-Hentula, haastattelu 4.3.2016). Sukupuolineutraalin avioliittolain valiokuntakäsittelyssä esiin noussut huoli siitä, että samaa sukupuolta olevien parien avioliiton hyväksyminen vaikeuttaisi suomalaisten adoptionhakijoiden mahdollisuuksia kansainvälisiin adoptioihin (LaVM 14/2014 vp, 12), on lopulta melko aiheeton lukuun ottamatta Venäjän tilannetta. Valiokuntakäsittelyn vastalauseessa tuotiin myös esille, että Suomi ei voi antaa Venäjän adoptiopoliittikan rajoittaa perusoikeuskehitystämme (LaVM 14/2014 vp, 18).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan kansainvälistä adoptiota voidaan harkita vasta, jos lasta ei voida sopivalla tavalla hoitaa omassa maassaan (Yleissopimus lapsen oikeuksista, SopS 59-60/1991, 21 artiklan 1 kohdan b kohta). Tämä asia nousi esille myös haastatteluiden kansainvälistä adoptioita koskevassa 6. kysymyksessä (katso liite 1). Kaikissa haastatteluissa tärkeimmäksi adoptioyhteistyön lähtökohdaksi nousi se, että maassa on aito lastensuojeluyhteistyön tarve. (Haimi-Kaikkonen, haastattelu 18.2.2016; Hari, haastattelu 24.2.2016; Pärssinen-Hentula, haastattelu 4.3.2016). Pärssinen-Hentula näkee lähtökohtaisesti mahdollisena, että yhteistyö solmittaisiin sellaisen maan kanssa, jossa samaa sukupuolta olevien parien adoptiot hyväksytään. Pärssinen-Hentulan mielestä olisi tärkeää ymmärtää, että kansainvälisessä adoptioyhteistyössä joudutaan kunnioittamaan lähtävien maiden normistoa ja adoptiolainsäädäntöä, sillä he tekevät valinnan, keille he haluavat luovuttaa lapsia adoptioon ja mitä hakemuksia he tarvitsevat. Hän toivookin, että samaa sukupuolta olevat parit nähdään resurssina erityisesti kotimaisissa adoptioissa. (Pärssinen-Hentula, haastattelu 4.3.2016.)

Kansainvälinen adoptio ei tule olemaan ainakaan kovin helppoa samaa sukupuolta oleville aviopareille, ja tämänhetkisessä tilanteessa puhutaan varmastikin melko pienistä määristä kokonaisuudessaan. Sitä on vaikea arvioida, tulevatko samaa sukupuolta olevan parin mahdollisuuden tulla valituiksi adoptiovanhemmiksi olemaan yhtäläisen eri sukupuolta olevan avioparin kanssa, ennen kuin siitä saadaan kokemusta. Kaikkien hakijoiden osalta kokonaistilanne, eli esimerkiksi hakijoiden lasta koskevat toiveet sekä hakijoiden ikä, terveydentila ja soveltuvuus adoptiovanhemmaksi, vaikuttaa siihen kenelle lapsi sijoitetaan. (Hari, haastattelu 24.2.2016.)

Oletettavaa on, että miespareista tullaan saamaan vähemmän kokemusta kuin naispareista. Virallisesti ei voida sanoa, että miesparin adoptiolle olisi estettä, mutta voi olla, että naispareille sijoitetaan lapsi helpommin. Ei kuitenkaan voida sanoa varmasti asian olevan näin. Kokonaisuudessaan mahdollisuuksien voidaan sanoa olevat heikot tällä hetkellä. Etelä-Afrikassakaan ei luultavasti haluta, että heille lähetetään kaikki samaa sukupuolta olevien hakijoiden hakemukset. Ja vaikka Etelä-Afrikan lakiin on kirjattu, että samaa sukupuolta oleville parit voivat adoptoida, ei se automaattisesti tarkoita sitä, että lapsia sijoitetaan samaa sukupuolta olevien parien perheisiin. Aika kuitenkin näyttää, miten tilanne etenee. On myös mahdollista, että samaa sukupuolta olevien parien odotusajat tulevat olemaan jonkin verran pidempiä, kuten yksinhakijoiden kohdalla on. Tällä hetkellä, kun valtaosa maista ei hyväksyne samaa sukupuolta olevia pareja adoptionhakijoiksi, yksinhakijalla on ilman muuta paremmat mahdollisuudet adoptioon kuin samaa sukupuolta olevalla parilla. (Haimi-Kaikkonen, haastattelu 18.2.2016.)

3.4 Apila- ja ystäväperheet

Kolmiapilaperheitä muodostavat yhdessä naispari miehen kanssa tai miespari synnyttävän äidin kanssa. Neliapilaperheet puolestaan muodostuvat naisparista ja miesparista, jolloin perheen lapsilla on yhteensä neljä vanhempaa. Ystäväperhe-käsitteellä kuvataan sitä, että vanhemmuutta jakavat vähintään kaksi henkilöä, jotka ovat keskenään ystävyysuhteessa. Ystäväperhe voi koostua esimerkiksi homoisästä ja lesboäidistä tai homomiehestä ja heteronaisesta, sekä lapsesta. Osa apilaperheistä perustetaan ennestään tuntemattomien kesken, kun vanhemmat ovat tutustuneet nimenomaan perheen perustamista ajatellen. Apila- ja ystäväperheille luonteenomaista on, että vanhemmuutta jaetaan suunnitellusti alusta alkaen parisuhteen rajojen yli ja arjessa sosiaalinen vanhemmuus on jaettua. Apilaperheitä yhdistävä tekijä on, että kaikkien vanhempana toimivien

vanhemmuutta ei voida juridisesti vahvistaa. (Jämsä 2008, 40–41; Kuosmanen 2007, 39; Sateenkaariperheet ry, viitattu 7.7.2015.)

Apilaperhe on monelle homo- ja bi-miehelle keino tulla vanhemmaksi. Naiselle se on puolestaan tapa saada lapsi niin, että lapsella on elämässään isä tai kaksi ilman, että naisella itsellä on suhdetta mieheen. (Jämsä 2008, 40.) Kun hedelmöityshoidot tulivat mahdollisiksi naispareille, homomiesten apuun perheen perustamisessa turvautuvat enää vain ne naisparit, jotka nimenomaisesti haluavat lapsensa tai lastensa elämään osallistuvan isän (Moring 2013, 116). Kuten edellä mainittiin, syynä voi olla myös se, että hedelmöityshoidot ovat vaihtoehtona liian kalliita.

Usein apilaperheet, etenkin kolmiapilaperheet ovat sellaisia, joissa isä toimii etävanhempana ja lapsi asuu naisparin luona. Homomiesten muodostamien lapsiperheiden ja moniapilaperheiden määrä on jäänyt huomattavasti pienemmäksi kuin naisparien perheiden lukumäärä. Homomiehet ja miesparit ovat perustaneet moniapilaperheitä kuitenkin 1990-luvun lopulta lähtien tasaisesti vuosittain. (Jämsä & Kuosmanen 2007, 13; Kuosmanen 2007, 39.)

Sitä, että naisparit ovat miespareja huomattavasti useammin lähivanhempia tai toteuttavat vanhemmuutta ilman toista sukupuolta, tukevat myös tilastot. *Miespari ja lapsia* -perhetyyppiin kuului vuonna 2014 ainoastaan neljä rekisteröidyn parin perhettä ja vastaavasti *naispari ja lapsia* -perhetyyppiin kuului 545 rekisteröidyn parin perhettä (Keski-Petäjä, sähköpostiviesti, 5.2.2016). Luvut kertovat kuinka paljon on sellaisia perheitä, jotka muodostuvat parisuhteensa rekisteröineistä henkilöistä ja heidän lapsistaan. Lukuihin sisältyvät sellaisten parien perheet, joiden lapset ovat juridisesti molempien tai vain toisen. Perhetyyppiin lukeutuvat myös sellaiset parit, joiden lapset ovat yli 18-vuotiaita tai eivät asu enää kotona. (Tilastokeskus 2015a, 43–44.)

Tilastot osoittavat osaltaan myös sen, minkä Moring on todennut väitöskirjassaan ”lainsäädäntö - - mahdollistaa naispareille lapsen saamisen ilman isää, kun taas miespari ei Suomessa käytännössä voi hankkia lasta ilman äitiä” viitaten sijaissyntytskieltoon ja siihen, etteivät samaa sukupuolta olevat parit voi adoptoida yhdessä (Moring 2013, 18). Sukupuolineutraalin avioliittolain voimaan tullessa miesparit voivat lain mukaan adoptoida yhdessä. Käytäntö tulee osoittamaan, millaiset mahdollisuudet lapsen saamiseen adoption kautta tulevat todellisuudessa olemaan. Sijaissyntytystä puolestaan käsitellään seuraavassa luvussa.

Apilaperheissä se, miten vanhemmuusjärjestelyt on sovittu tehtäviksi, vaihtelee suuresti, joten yleistyksiä on vaikea tehdä (Moring 2013, 183). Esimerkiksi neliapilaperheissä vanhempien täytyy päättää, tunnustaako isyyden miesparista se, joka on biologinen isä vai vahvistetaanko synnyttävän äidin kumppanin eli toisen sosiaalisen äidin juridinen vanhemmuus perheen sisäisellä adoptiolla, koska lapsella voi kerrallaan olla vain kaksi juridista vanhempaa (Aarnipuu 2010, 29). Apilaperheiden tai tunnetun luovuttajan avulla koti-inseminaation kautta lapsensa alkuun panneilla vanhemmilla ei missään vaiheessa ennen juridisten vanhemmuusjärjestelyjen lukkoon lyömistä voi olla täyttä varmuutta siitä, ettei joku osapuoli lähde haastamaan ennalta sovittuja asioita oikeusteitse, asemansa suomaan valtaa hyväksikäyttäen (Moring 2013, 183).

Käräjäoikeudet eivät ole tähän mennessä suoraan vahvistaneet useamman kuin kahden vanhemman huoltajuutta. Käytännössä kolmenkin huoltajan perheitä kuitenkin on: jos käräjäoikeus on määrännyt synnyttäneen äidin puolison lapsen huoltajaksi ennen lapsen isyyden tunnustamista, on tämän jälkeen voitu vahvistaa huoltajaksi myös lapsen tunnustanut isä. (Aarnipuu 2010, 7.)

Luovuttaja voi asettaa sukusolujensa käytön ehdoksi, että hänen sukusolujaan saadaan käyttää hedelmöityshoitoon vain tietyille parille tai tietyille naiselle (HE 3/2006 vp, 20). Näin ollen, jos apilaperhe päätyy käyttämään hedelmöityshoitoja lapsen alulle saattamiseksi, se jonka siittiöitä käytetään, voi antaa luvan niiden käyttöön ainoastaan sille naiselle tai naisparille, jonka kanssa vanhemmuutta aiotaan jakaa.

Ehdotetun äitiyslain mukaan naisparille annetun hedelmöityshoitolain tuloksena syntyvän lapsen isäksi ei voida vahvistaa sukusolujen luovuttajaa, vaikka hän olisi antanut suostumuksensa isyyden vahvistamiseen. Hedelmöityshoitolain 16 §:n 2 momentin mukaan luovuttaja voi antaa suostumuksensa siihen, että hänet voidaan vahvistaa hedelmöityshoidon tuloksena syntyneen lapsen isäksi vain, jos hedelmöityshoitoa saa muu kuin pari. Se, että naispari saisi ehdotuksen mukaan hedelmöityshoitoa yhdessä (OM Mietintöjä ja lausuntoja 50/2014, 15, 18), tarkoittaisi sitä, että apilaperhe ei voisi käyttää hedelmöityshoitoja perheellistymisen muotona, jos toivotaan biologisen isän olevan myös lapsen juridinen isä.

Sateenkaariperheet ry ja Väestöliitto ry katsovat, että naisparilla tulisi olla mahdollisuus valita, vahvistetaanko lapsen biologinen isä lapsen isäksi vai vahvistetaanko lapsen synnyttäneen äidin kumppanin vanhemmuus. Sateenkaariperheet ry toteaa, että nykyään perheillä, joissa vanhem-

muutta jaetaan useamman kuin kahden vanhemman kesken, on mahdollisuus valita, vahvistetaanko lapsen biologinen isä lapsen isäksi vai vahvistetaanko sosiaalisen äidin vanhemmuus. Työryhmän ehdotuksen mukaan isyyttä ei voitaisi tässä tilanteessa koskaan vahvistaa. (OM Mietintöjä ja lausuntoja 5/2015, 16.)

Sateenkaariperheet ry on pitkään neuvonut etenkin perheitä, joissa on useampi kuin kaksi vanhempaa, solmimaan niin sanotun aiesopimuksen. Aiesopimuksessa sovitaan vanhemmuuteen ja vanhempien oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvää sopimusta, jonka vanhemmat kirjoittavat keskinäisten neuvotteluiden perusteella useimmiten ennen lapsen syntymää. (Jämsä 2007, 89.)

Aiesopimus ei ole juridisesti sitova. Mahdollisissa kriisitilanteissa se toimii kuitenkin hyvänä työkaluna ja muistutuksena vanhempien yhteisestä tahdosta. Sillä pyritään paikkaamaan oikeusjärjestelmän kyvyttömyyttä turvata sateenkaariperheessä elävien lasten turvallisuutta ja perhesuhteiden pysyvyyttä. Yleisimpiä aiesopimuksessa sovittavia asioita ovat lapsen tapaamiset ja toimintatavat vanhempien eron yhteydessä. Suuri osa asioista, joista sovitaan aiesopimuksella, ovat sellaisia, joista lainsäädäntö huolehtii automaattisesti, kun on kyse ns. heteroydinperheestä. (Jämsä 2007, 89–91.)

3.5 Sijaissynnytys

Sijaissynnytyksellä tarkoitetaan järjestelyä, jossa nainen ts. sijaissynnyttäjä saatetaan raskaaksi ja hän synnyttää lapsen tarkoituksenaan luovuttaa lapsi synnytyksen jälkeen toisen henkilön tai pariskunnan eli aiottujen vanhempien kasvatettavaksi. Sijaissynnytyjärjestelyssä voidaan käyttää sijaissynnyttäjän omia munasoluja, aiotun äidin munasoluja tai luovutettuja munasoluja. Aiotun isän sukusoluja käytetään usein hedelmöittämiseen, mutta myös luovutettuja sukusoluja voidaan käyttää. Riippuen käytetyistä menetelmistä, syntyvä lapsi voi olla geneettistä sukua molemmille, vain toiselle tai ei kummallekaan aiotuista vanhemmista. Jos järjestelyssä sijaissynnyttäjälle, hänen perheelleen tai välittäjälleen maksetaan palkkiota, puhutaan kaupallisesta sijaissynnytyksestä (OM Selvityksiä ja ohjeita 52/2012, 9.) tai myös kohdunvuokrauksesta. (HE 3/2006 vp, 17).

Ei-kaupallisessa sijaissynnytyksessä sijaissynnyttäjä suostuu järjestelyyn myötätunnosta lapse-tonta pariskuntaa kohtaan ja saa korvausta ainoastaan järjestelystä johtuvista kustannuksista. Kau-

pallisissa järjestelyissä sijaissynnyttäjänä toimii usein aiotuille vanhemmille vieras henkilö, kun puolestaan ei-kaupallisissa järjestelyissä sijaissynnyttäjä on tyypillisesti joku aiottujen vanhempien lähipiiristä, kuten sisko, äiti tai läheinen ystävä. (OM Selvityksiä ja ohjeita 52/2012, 9.)

Suomessa äitiyteen liittyvät ristiriidat ovat tulleet esiin etenkin sijaissynnytyksestä keskusteltaessa – siinäkin geneettinen ja biologinen äiti ovat eri henkilöitä. Oikeudellisesti kyse on siitä, että biologisen äidin eli lapsen synnyttäneen naisen ei välttämättä tarvitse olla lapsen äiti, vaikka siitä oletuksesta ainakin Suomessa automaattisesti lähdetään. Missään laissa kuitenkaan ei nimenomaisesti edellytetä sellaista. (Nieminen 2013, 378.)

Hedelmöityshoitolaissa kielletään antamasta hedelmöityshoitoa, jos on syytä olettaa, että lapsi aiotaan antaa ottolapseksi (HHL 8 § 6 kohta). Tämän kohdan säättämisen tarkoituksena on ollut estää sijaissynnytyjärjestelyt. Hedelmöityshoitolakia säädettyä sijaissynnytyjärjestelyiden kieltämistä perusteltiin periaatteellisilla ja käytännöllisillä ongelmilla. Lain valmistelijat olivat huolissaan siitä, että sijaissynnytyksen salliminen saattaisi asettaa sellaisen henkilön, jota pyydetään toimimaan sijaissynnyttäjänä, vaikeaan asemaan. Epäiltiin, että kieltäytyminen voisi olla vaikeaa, mikäli kysyjä olisi läheinen. Huolen aiheina olivat myös sijaissynnyttäjän mahdollisesti tavallista suurempi riski synnytysmasennukseen sekä kaupallisuuden riski ja taloudellisen hyväksikäytön riski, jos sijaissynnyttäjä olisi ennestään tuntematon aiotuille vanhemmille. Ongelmana pidettiin myös sitä mahdollisuutta, että synnyttäjä ei haluakaan luopua lapsesta tai lasta alun perin tahtoneet eivät haluakaan lasta, kun heidän elämäntilanteensa on muuttunut tai lapsi ei synny terveenä. (HE 3/2006 vp, 17.)

Keinohedelmöitykseen perustuvan sijaissynnytyjärjestelyn kiellosta kärsivät samaa sukupuolta olevien miesparien lisäksi naiset, joilta puuttuu kohtu tai, joilla on jokin muu vaikea synnytyksen estävä sairaus. (OM Selvityksiä ja ohjeita 52/2012, 19.) Ennen hedelmöityshoitolain voimaantuloa 1.9.2007 sijaissynnytyjärjestelyt olivat mahdollisia lapsettomuudenhoitokeinona, sillä sijaissynnytyksestä ei ollut säännelty vielä millään lailla. Tätä ennen sijaissynnytyjärjestelyihin ehdittiin ryhtyä noin 20 tapauksessa ja sen avulla arvioidaan syntyneen noin 10 lasta. (OM Selvityksiä ja ohjeita 52/2012, 10–11.)

Oikeusministeriön sijaissynnytyksistä tehdyn arviomuiston lausuntotiivistelmässä monet lausunnonantajat ovat katsooneet, että sijaissynnytysten täyskiellon seurauksena hakeudutaan ulkomaisiin sijaissynnytyjärjestelyihin tai epävirallisiin hoitoihin. Osa lausunnonantajista katsoo, että mikäli hoidot sallittaisiin tarkasti rajaten vain yksittäisissä tapauksissa, ei se poistaisi ulkomaisiin hoitoihin

hakeutumista. Sateenkaariperheet ry katsoo, että täyskiellon ollessa voimassa suomalaiset perheet turvautuvat erilaisiin epävirallisiin järjestelyihin kotimaassa ja ulkomailla. Myös Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen mukaan sijaissynnytykset voitaisiin toteuttaa hallitummin sallimalla ne Suomessa. (OM Mietintöjä ja lausuntoja 6/2013, 28–29.) Useat lausunnonantajat ovat perustelleet sijaissynnytyksen sallimista ulkomaisiin hoitoihin hakeutumisen torjumisella. Lisäksi Väestöliitto ry:n tiedossa olevissa sijaissynnytyjärjestelyissä, jotka on toteutettu Suomessa, ei ole ilmennyt ongelmia, jotka edellyttäisivät hoitojen täyskieltoa. (OM Mietintöjä ja lausuntoja 6/2013, 14.)

Sijaissynnyttäjä oli Intiassa synnyttänyt suomalaisen avioparin sukusoluista alkunsa saaneen lapsen. Aviopari oli merkitty lapsen vanhemmiksi Intian asianomaisen viranomaisen antamaan syntymätodistukseen. Miehen hakemuksesta hovioikeus vahvisti, että syntymätodistus on isyyttä koskeva päätös, joka tunnustetaan Suomessa. (Helsingin HO 5.7.2013 T 2064.)

Lääkintä- ja bio-oikeuden dosentti Riitta Burrell on Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENEn julkaisussa sanonut, että sijaissynnyttämisen oikeudellinen sääntely on vaikea, jopa mahdoton tehtävä, joka johtuu sijaissynnyttämisen luonteesta järjestelynä, joka tuottaa vanhemmuutta koskevia samanaikaisia mutta toisilleen vastakkaisia odotuksia ja merkityksiä. Sijaissynnyttäminen asettaa sen vuoksi oikeuden ylivoimaisen tehtävän eteen. Hänen mukaansa sijaissynnyttäminen on ihmisarvon vastaista, jonka vuoksi sitä ei tule pyrkiä mahdollistamaan oikeuden keinoin. (Burrell 2014, 86–87.)

Niemisen mielestä vedotessa ihmisarvoon torjuttaessa sijaissynnytykset kaikissa tapauksissa ei oteta huomioon sitä, että sijaissynnytys voidaan järjestää hyvin monella tavalla. Lisäksi kaupallista sijaissynnytystä ei Suomessa ole ollut tarkoitus missään vaiheessa sallia. (Nieminen 2013, 379.) ETENE puolestaan on todennut, että asioita ei saisi kieltää siksi, että asia on vaikea ja monimutkainen tai siitä voi seurata väärinkäytöksiä, ja näkee, ettei liene mahdotonta löytää asiassa etujen ja haittojen tasapainoa. ETENE näkee sijaissynnytyshoidon sallimisella olevan enemmän myönteisiä vaikutuksia kuin sen kieltämisellä. ETENE arvioi, että sijaissynnytyjärjestely voisi olla eettisesti hyväksyttävää yksittäisissä tapauksissa lapsettomuuden hoitona, ja pitää tärkeänä, että sijaissynnytyshoidot ovat luvanvaraisia. (ETENE 2014, 82–83.)

Miesparin olisi mahdollista saada hedelmöityshoitojen avulla sijaissynnytyjärjestelyn kautta lapsi, joka polveutuisi parin toisesta osapuolesta. Hallituksen esityksessä hedelmöityshoitolaiksi mainit-

tiin, että tasa-arvosyyt puoltaisivat sijaissynnyttäjäjärjestelyjen sallimista, jotta myös miesparit voisivat saada lapsen hedelmöityshoidon tuloksena. (HE 3/2006 vp, 17.) Esityksessä mainittiin kuitenkin, että vaikka sijaissynnytyksen kielto vaikuttaa olennaisemmin miesten mahdollisuuksiin saada lapsi hedelmöityshoidon tuloksena, ei sitä voida pitää tasa-arvolain mukaisena sukupuoleen perustuvana syrjintänä, sillä naiset ja miehet poikkeavat toisistaan olennaisella tavalla biologisesti lapsen saamisen osalta. Myös hedelmöityshoidoissa tarvittavan henkilön, siittiöiden luovuttajan ja sijaissynnyttäjän, asema on hyvin erilainen. Siittiöiden luovuttaminen on yleensä kohtalaisen yksinkertainen toimenpide, johon ei liity lääketieteellisiä riskejä, kun taas sijaissynnyttäjänä toimimiseen liittyy aina terveydellisiä riskejä. (HE 3/2006 vp, 22.)

Jos miespari toivoo biologista lasta ja haluaa jakaa vanhemmuutta ainoastaan kahdestaan ydinperheenä, oikeastaan ainoa vaihtoehto on etsiä nainen, joka haluaa ryhtyä sijaissynnyttäjäksi (Aarnipuu 2010, 31). Ja koska sijaissynnytyksielto koskee vain hedelmöityshoitolain mukaisia hoitoja, ovat epäviralliset järjestelyt yhä mahdollisia, kuten myös Moring on osoittanut.

- - sijaissynnytyjärjestelyt ovat Suomessa kiellosta huolimatta käytännössä mahdollisia sikäli kun niihin ei tarvita klinikalla toteutettavia hedelmöityshoitoja. Mikään laki ei estä miestä sopimasta naisen kanssa siitä, että nainen synnyttää lapsen, jonka hedelmöittämiseen on käytetty miehen siittiöitä. Lapsen syntymän jälkeen mies voi tunnustaa isyyden ja hänestä voi tulla lapsen huoltaja, minkä jälkeen lapsi asettuu asumaan isänsä luokse. Tämän jälkeen isän mahdollinen rekisteröity puoliso tai aviopuoliso voi adoptoida lapsen perheen sisäisen adoption kautta, jolloin lapsen juridinen sukulaisuussuhde synnyttäneen äidin kanssa katkeaa, ja lapsi on juridisesti isän ja tämän puolison yhteinen. (Moring 2013, 18.)

3.6 Transsukupuolisuus ja perheellistyminen

Laissa transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (28.6.2002/563, jäljempänä translaki) on säädetty edellytyksistä, joiden perusteella henkilön oikeudellinen sukupuoli voidaan vahvistaa vastamaan hänen omaa käsitystään sukupuolestaan, sekä sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Hallituksen esityksessä transseksuaali on määritelty henkilöksi, joka kokee kuuluvansa biologiseen sukupuoleensa nähden vastakkaiseen sukupuoleen. (HE 56/2001 vp, 1, TransL 1 §, 5 §.)

Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2013 asettaman translain uudistamisen työryhmän loppuraportissa on todettu, että lain nimi on vanhentunut. Muun muassa ETENE on lausunnossaan todennut, että asianmukaisempaa on käyttää käsitettä transsukupuolisuus kuin transseksuaalisuus. Ai-

kaisemmin seksuaalisuus ja sukupuoliuus ovat vastanneet toisiaan suomen kielessä, mutta nykyisin transsukupuolisuus käsitteenä viittaa sukupuolen ristiriitaan, ei seksuaalisuuteen. Työryhmän ehdotuksen mukaan lain uusi nimi olisi ”laki sukupuolen vahvistamisesta”. (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 56–57.)

Transihmisyys pitää sisällään kaikki sellaiset henkilöt, joiden biologinen, sosiaalinen ja psyykinen sukupuoli on jollain tavalla ristiriidassa. Transsukupuolisella tarkoitetaan henkilöä, joka kokee, että sukupuoli, johon hän on syntynyt, on väärä ja tarvitsee näin ollen sukupuolen korjaushoitoja. Transsukupuolisista voi selkiyttämisen vuoksi käyttää nimityksiä transmies ja transnainen. Transmiehellä tarkoitetaan alun perin juridiselta sukupuoleltaan naista, joka käy tai on käynyt läpi korjausprosessin naisesta mieheksi. Transnaisella vastaavasti tarkoitetaan henkilöä, joka on juridiselta sukupuoleltaan syntymässä määritelty mieheksi. (Aarnipuu 2007, 30–31.) Muita transihmisyiden muotoja ovat transgender, transvestiitti ja intersukupuolinen (Jämsä 2008, 35–36). Tässä työssä käsitellään ainoastaan transsukupuolisten henkilöiden perheellistymistä.

Henkilön sukupuolen vahvistaminen vastakkaiseen sukupuoleen, kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmään merkitty, edellyttää henkilön lisääntymiskyvyttömyyttä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että henkilölle tulee suorittaa sterilointi tai henkilön tulee olla muusta syystä lisääntymiskyvytön. (TransL 1 § 1 kohta.) Lakia säätäessä lisääntymiskyvyttömyyden edellytyksenä tarkoituksena oli välttää tilanteet, joissa naiseksi sukupuolensa vahvistanut siittäisi lapsen tai mieheksi sukupuolensa vahvistanut tulisi raskaaksi (HE 56/2001 vp, 13).

Tämän lisäksi sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä on, ettei henkilö ole avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa (TransL 1 § 3 kohta). Jos henkilö kuitenkin on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa, hänen sukupuolensa voidaan vahvistaa ainoastaan aviopuolison tai rekisteröidyn parisuhteen toisen osapuolen suostumuksella (TransL 2.1 §). Sukupuolen vahvistamisesta seuraa tällöin avioliiton muuttuminen rekisteröidyksi parisuhteeksi ja vastaavasti rekisteröidyn parisuhteen muuttuminen avioliitoksi (TransL 2.2 §).

Em. translakityöryhmän asettamisen taustalla oli Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muižnieksin kesäkuussa vuonna 2012 tekemän vierailun johdosta esitetyt suositukset. Ihmisoikeusvaltuutettu kehotti Suomen viranomaisia poistamaan transsukupuolisia henkilöitä koskevat lisääntymiskyvyttömyys- ja naimattomuusedellytykset. (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 9.) Su-

kupuolineutraalin avioliittolain seurauksena translain naimattomuusedellytys tulee poistumaan tarpeettomana, sillä sukupuolen muutos ei tule enää aiheuttamaan muutoksia liiton oikeudelliseen muotoon. Sukupuolen vahvistamisen jälkeen avioliitto tulee jatkumaan avioliittona. Ainostaan rekisteröity parisuhde muuttuu edelleen avioliitoksi sukupuolen vahvistamisen seurauksena. Ehdotuksen mukaisesti maistraatin tulee kuitenkin ilmoittaa aviopuolisolle sukupuolen vahvistamisesta. (HE 65/2015 vp, 5–6.)

Translakityöryhmän esityksen mukaan lisääntymiskyvyttömyyttä koskeva vaatimus poistettaisiin translaista. Sukupuolen korjaukseen kuuluvan hormonihoidon sivuvaikutuksena aiheutuvan hedelmättömyyden on vakiintuneesti tulkittu täyttävän lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen siitakin huolimatta, että hormonihoidon vaikutukset eivät yleensä ole pysyviä, eikä translaissa sitä myöskään vaadita. Sukupuolen korjaus kirurgisin toimenpitein puolestaan johtaa pysyvään lisääntymiskyvyttömyyteen. Vaikka sukupuolen vahvistaminen poikkeuksia lukuun ottamatta on mahdollista ilman pysyvää lisääntymiskyvyttömyyden vaatimusta, on sen edellyttäminen itsessään perus- ja ihmisoikeuksien kannalta ongelmallista. Myös ETENE on vuonna 2013 antamassaan lausunnossa katsonut, että ”sterilointivaatimus on vähintäänkin arveluttava Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen ja perustuslain turvaaman henkilökohtaisen koskemattomuuden toteutumisen kannalta, eikä siihen ole sukupuolen korjaamiseen liittyviä lääketieteellisiä syitä”. (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 15.)

Arvioitaessa lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistamisen seurauksia perhe-elämään on huomattava, että transsukupuolisilla vanhemmilla voi olla ennestään lapsia, eikä sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen muuta tilannetta. Lisäksi jo nykytilanteessa sukupuolensa oikeudellisesti toiseksi vahvistanut henkilö voi hankkia biologisia lapsia sukupuolen vahvistamisen jälkeenkin, jos translain lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen täytyminen on todennettu vaikutuksiltaan palautuvien hormonihoidojen kautta. (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 15.)

Ruotsissa lisääntymiskyvyttömyyttä koskeva vaatimus poistettiin vuonna 2013, sillä sitä pidettiin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattua yksityiselämän suojaa loukkaavana. Suomessa lisääntymiskyvyttömyysvaatimus on johtanut siihen, että hedelmöityshoitoja antavat yksiköt ovat kieltäytyneet tallettamasta sukupuolenkorjausprosessissa olevien henkilöiden sukusoluja. (Niemi 2013, 277.) Tasa-arvovaltuutettu onkin vuonna 2013 antamassaan lausunnossa katsonut, että hedelmöityshoitojen epääminen transseksuaalisuuteen perustuen asettaa henkilöt tasa-arvolain mukaan kielletyllä tavalla eriarvoiseen asemaan sukupuolen perusteella (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 27).

Oikeusasiamiehelle on tehty kantelu siitä, että parille on kieltäydytty antamasta hedelmöityshoitoa, jossa olisi käytetty transnaisen siittiöitä, jotka on otettu talteen ennen sukupuolen korjaamista. Kantelija ja hänen puolisonsa eivät kantelijan hedelmättömyyden vuoksi voineet saada yhteisiä biologisia lapsia muuten kuin käyttämässä talletettuja siittiöitä. Oikeusasiamies totesi päätöksessään, että koska hedelmättömyys ei ole henkilön omasta tahdosta johtuvaa vaan lääkehoidon sivuvaikutus, ei hedelmöityshoidon antamiselle ole lainsäädännöstä johtuvaa estettä. (STM raportteja ja muistioita 2014:30, 11.) ”On huomattava, että mainitussa tapauksessa asianomainen henkilö oli saanut hormonihoitoa sukupuolen korjaamisen tarkoituksessa, mutta hän ei ollut vielä ryhtynyt toimenpiteisiin sukupuolensa oikeudelliseksi vahvistamiseksi” (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 53). Tällä huomiolla lienee tarkoitettu sitä, että koska transnaisen sukupuolta ei ollut vielä vahvistettu, pari oli ns. heteroparina oikeutettu saamaan hedelmöityshoitolain mukaista hoitoa yhdessä parina, myös julkisessa terveydenhuollossa.

Translain mukaisesti vahvistettua sukupuolta on pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, jollei toisin säädetä (TransL 5§). Sukupuolen vahvistamisella ei kuitenkaan ole vaikutusta jo vahvistettuun isyyteen tai äitiyden määräytymiseen. Isyys ei kumoudu, vaikka henkilön sukupuoli vahvistetaan myöhemmin naiseksi. Myös lapsen synnyttänyt äiti pysyy oikeudellisesti äitinä, vaikka hänen sukupuolensa vahvistettaisiin mieheksi. (HE 56/2001 vp, 3.) Translakia säätäessä ei otettu huomioon, miten vanhemmuus määräytyy silloin, kun lapsia saadaan vasta sukupuolen vahvistamisen jälkeen.

Äitiyslain sääntelyä koskevassa mietinnössä katsottiin tarkoituksenmukaiseksi säätää translain muuttamisen yhteydessä vanhemmuusmerkintöjen korjaamisesta vastaamaan oikeudellista sukupuolta (OM mietintöjä ja lausuntoja 50/2014, 16). Aikataulusyistä ei kuitenkaan pidetty mahdollisena laatia ehdotusta vanhemmuuden säätelystä. Esityksen mukaan tarkoitus olisi soveltaa nykyisiä vanhemmuuden määräytymistä koskevia säännöksiä, kunnes sääntelyn vaikutukset voidaan arvioida luotettavasti ja tarvittavat muutokset tehdä huolellisesti ja kattavasti. (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 24.) Oikeusministeriön kanta kuitenkin on, että transsukupuolisten henkilöiden vanhemmuudesta tulee säätää translain muuttamisen yhteydessä. Samalla tulee varmistua siitä, että sukupuolensa toiseksi vahvistanut henkilö voidaan vahvistaa hänen siittiöistään syntyneen lapsen vanhemmaksi, jos lisääntymiskyvyttömyysvaatimus poistetaan. (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 73.) Hallitus ei kuitenkaan antanut eduskunnalle esitystä syksyllä 2014 (STM raportteja ja muistioita 2015:23, 11), joten translain uudistus ei ole tähän mennessä sen jälkeen edennyt.

Transnainen voidaan vahvistaa lapsen isäksi, jos hänen oikeudellinen sukupuolensa on ollut mies, kun lapsi on saanut alkunsa hänen siittiöistään tai antaessaan suostumuksensa hedelmöityshoitoihin, joiden seurauksena lapsi on syntynyt. Sukupuolen vahvistaminen naiseksi ennen lapsen syntymää ei tässä tapauksessa ole este isyyden vahvistamiselle. Jos hedelmöityshoitoa on annettu naiselle yksin, transnaisen isyyttä ei voida vahvistaa, vaikka hedelmöityshoidoissa olisi käytetty hänen siittiöitään. (HE 91/2014 vp, 31, IsyysL 3.2-3 §.) Naisen kanssa parisuhteessa elävä transmies voi puolestaan tulla samalla tavalla isäksi kuin muutkin hedelmättömyydestä kärsivät miehet asioimalla hedelmöityshoitoklinikalla puolisonsa kanssa (Aarnipuu 2007, 31).

TAYS:ssa on vuosien varrella hoidettu alle kymmentä transparia. Nämä avio- tai avoparit ovat muodostuneet naisesta ja transmiehestä. Pareja on hoidettu luovutetuilla sukusoluilla samalla tavalla kuin muitakin pareja, joilla ei ole ollut käytössä omia sukusoluja. Jatkossa tällaiset parit ei eivät voi saada hedelmöityshoitoa julkisella klinikalla, sillä julkisella sektorilla ei enää oteta vastaan uusia läheteitä, eikä toteuteta hoitoja, joissa tarvitaan lahjasukusoluja. Tämä johtuu johtajaylilääkäreiden tammikuun 2016 lopussa tekemästä yhteispäätöksestä. (Tinkanen, sähköpostiviesti 19.2.2016.)

4 LAPSEN OIKEUDELLINEN ASEMA

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa taataan kaikille lapsille samat oikeudet hänen vanhempiensa tai muun laillisen huoltajan ominaisuuksista riippumatta ja että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, joka perustuu hänen vanhempiensa, laillisten huoltajien tai muiden perheenjäsentensä toimintaan (LOS, 2 artikla). Tässä luvussa käsitellään lapsen oikeudellista asemaa eri vanhemmuuden muotojen tunnustamisen puutteen näkökulmasta. Erityisesti kerrotaan, mitä vaikutuksia sillä on lapsen huoltoon ja oikeuteen tavata vanhempiaan.

Äitiyslakityöryhmän mietinnössä lapsen oikeusturvan kannalta ongelmallisina on pidetty erityisesti tilanteita, joissa naispari hakeutuu yhdessä hedelmöityshoitoihin ja lapsen äidin kumppanin vanhemmuutta ei voida vahvistaa hedelmöityshoitoihin annetun suostumuksen perusteella. Perheeseen syntyvän lapsen edun mukaista on, että hänen juridinen asemansa vahvistetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Nykytilanteessa lapsen edun toteutuminen voi vaarantua, sillä perheen sisäinen adoptio on työläs ja aikaa vievä. Nykyisin ongelmia aiheutuu tilanteissa, joissa naispari eroaa tai lapsen synnyttänyt äiti kuolee ennen kuin toisen äidin vanhemmuus on vahvistettu perheen sisäisellä adoptiolla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen arvioiden mukaan noin 160 naisparille annetaan vuosittain hedelmöityshoitoa (OM mietintöjä ja lausuntoja 50/2014, 12–13.), joten on varsin yleistä, että lapsi on syntyessään lainsäädännön puutteiden vuoksi tarpeettoman turvatomassa asemassa.

Isyyslain uudistuksessa mahdollistettiin isyyden tunnustaminen ennen lapsen syntymää. Tällä uudistuksella pyrittiin ”turvaamaan lapsen oikeutta molempiin vanhempiin ja suojaamaan lapsen etua ja yhdenvertaisuutta eri perherakenteissa”. Tunnustamisen mahdollisuudella ennen lapsen syntymää pyrittiin yksinkertaistamaan avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten isyyden vahvistamismenettelyä. (HE 91/2014 vp, 22.) Tämä uudistus paransi erityisesti avoliittoperheiden lasten asemaa. Samalla kuilu sateenkaariperheiden lasten oikeudelliseen asemaan verrattuna kasvoi, kun naisparien sosiaalisen äidin vanhemmuus voidaan yhä vahvistaa vasta lapsen syntymän jälkeen.

Merkittävässä osassa sateenkaariperheitä vanhemmuutta jakavat enemmän kuin kaksi vanhempaa. Koska lapsen oikeus vanhempaan toteutuu Suomessa ainoastaan juridisen vanhemmuuden kautta, Sateenkaariperheet ry:n kannanoton mukaan juridinen vanhemmuus tulisi mahdollistaa

useammalle kuin kahdelle vanhemmalle. (Sateenkaariperheet ry 2014, 1–2.) Hallituksen esityksessä rekisteröidyn parin osapuolen mahdollisuutta perheen sisäiseen adoptioon perusteltiin sanoilla, joilla voitaisiin myös argumentoida tarvetta useamman kuin kahden vanhemman tunnustamiselle.

- - on perusteita uskoa, että vahvistamalla lapsen sosiaalisen vanhemman vanhemmuus myös juridiseksi vanhemmuudeksi voidaan lisätä lapsen turvallisuudentunnetta, perhetilanteen vakautta sekä adoptiovanhemman ja hänen sukulaistensa sitoutumista lapseen. Näillä seikoilla voidaan arvioida olevan myönteinen vaikutus lapsen kehitykseen. - - perheessä elävä lapsi voisi kokea elävänsä perhemuodossa, joka on yhteiskunnan silmissä tunnustettu ja hyväksytty. Myös tällä voidaan arvioida olevan myönteinen vaikutus lapsen kehitykseen ja minäkuvaan. (HE 198/2008 vp, 9.)

Kanadan korkein oikeus vahvisti vuonna 2007 lapselle kolmannen juridisen vanhemman. Tapauksen naispari oli perustanut perheen ystävänsä avustuksella. Lapsen huollosta vastasivat pääasiassa hänen äitinsä. Hakijana tapauksessa oli lapsen sosiaalinen äiti. Lapsen äidit uskoivat olevan lapsen edun mukaista, että lapsen biologinen isä säilyy osana hänen elämäänsä. Naispari ei ollut halunnut hakea sosiaalisen äidin vanhemmuuden vahvistamista adoption kautta, koska tällöin isä olisi menettänyt asemansa vanhempana. Korkein oikeus totesi, että lapsen edun mukaista ei ole evätä hänen sosiaalisen äitinsä vanhemmuuden juridista tunnustamista eikä myöskään jättää lasta ilman isänsä vanhemmuutta. (A.A. v. B.B., Court of Appeal for Ontario 2.1.2007, 1, 2, 13, 37 kohta.)

Sateenkaariperheet ry:n vuosille 2014–2019 asettamissa perhepoliittisissa tavoitteissa on esitetty kaksi vaihtoehtoa sille, miten useamman kuin kahden vanhemman vanhemmuus voitaisiin vahvistaa juridisesti. Ensimmäisenä vaihtoehtona esitetään, että perheen sisäisessä adoptiossa kenenkään ei tarvitsisi luopua vanhemmuudestaan. Esimerkiksi naisparin osalta tämä voisi tarkoittaa sitä, että lapsen biologisen isän ei tarvitsisi luopua vanhemmuudestaan, jotta lapsi voisi elää turvassa asemassa pääasiallisessa kodissaan. Toisena vaihtoehtona on esitetty, että lapselle voitaisiin vahvistaa useampi kuin kaksi juridista vanhempaa jo ennen lapsen syntymää. Tämä olisi mahdollista esimerkiksi siten, jos naisparin ei-synnyttäneen, sosiaalisen vanhemman vanhemmuus voitaisiin todeta avioliiton perusteella. Tämän lisäksi lapsen biologinen isä ja mahdollisesti myös hänen puolisonsa voisivat tunnustaa lapsen omakseen ilman, että kukaan muu joutuisi tunnustamisen takia luopumaan vanhemmuudestaan. Lapsella voisi tällöin olla neljä juridista vanhempaa, jotka ovat vapaaehtoisesti sitoutuneet huolehtimaan lapsen hoivasta ja elätkesestä. (Sateenkaariperheet ry 2014, 3–4.)

Sateenkaariperheet ry:n perhepoliittisissa tavoitteissa on myös, että isyyslaki tulisi laajentaa vanhemmuuslaiksi, joka kykenisi määrittelemään lapsen juridisen aseman kaikenlaisissa perheissä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Vanhemmuuslain, joka huomioisi sateenkaariperheiden lasten oikeudet, tulisi sisältää ainakin seuraavat asiat. (Sateenkaariperheet ry 2014, 4.)

- a. Lapsen sosiaalinen äiti kirjattava lapsen juridiseksi vanhemmaksi avioliiton/rekisteröidyn parisuhteen perusteella, huolimatta lapsen syntyperästä.
- b. Sosiaalisella äidillä oltava avioliitossa mahdollisuus tunnustaa puolisonsa synnyttämän lapsen vanhemmuus isyyslaissa määritellyllä tavalla
- c. Lapsen isällä oltava mahdollisuus tunnustaa lapsen vanhemmuus ilman, että kukaan muu joutuu luopumaan vanhemmuudesta
- d. Transnaisen voitava aina tunnustaa lapsi, joka on syntynyt hänen siittiöstään
- e. Transmiehen synnyttämä lapsi kyettävä tunnustamaan hänen lapsekseen
- f. Henkilön vanhemmuus kirjattava sukupuolineutraalisti vanhemmuutena tai henkilön juridisen sukupuolen mukaisena, jotta vanhemman mahdollinen transtausta ei paljastu asiakirjoista ja altista vanhempaa ja lasta syrjinnälle. (Sateenkaariperheet ry 2014, 4.)

Isyyslain uudistamisen yhteydessä useat lausunnonantajat nostivat esille, että tulisi edetä kohti vanhemmuuslakia. Mannerheimin Lastensuojeluliitto esitti, että ”pidemmällä aikavälillä säädettäisiin laaja vanhemmuuslaki, johon koottaisiin isyyttä, äitiyttä, lapsen huoltoa, asumista ja tapaamis-oikeutta sekä lapsen elatusta koskevat säännökset”. Seta ry, Trasek ry ja Tasa-arvoasiain neuvottelukunta olivat sitä mieltä, että sukupuolittuneista äidin ja isän käsitteistä voitaisiin luopua ja siirtyä lakiin vanhemmuudesta. (OM Mietintöjä ja lausuntoja 7/2014, 14–15.)

Kun perheen sisäisen adoption laajennusta rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin ehdotettiin, arviointiin vallitsevaa lainsäädäntöä. ”Jos lapsen juridinen vanhempi kuolee lapsen ollessa alaikäinen, lapsen asemaan ja hänen huolenpitonsa järjestämiseen liittyy epävarmuutta. Ei ole itsestään selvää, että lapsen huolto uskotaan lapsen sosiaaliselle vanhemmalle.” (HE 198/2008 vp, 5.) Naisparin lapsen huollon järjestämiseen liittyy yhä epävarmuutta, jos vanhemmat eroavat tai juridinen vanhempi kuolee ennen kuin siitä on ehditty sopia.

Lapsen huollosta sopiminen ennen lapsen syntymää tuli mahdolliseksi 1.1.2016, mutta oikeus tähän tuli ainoastaan isyytensä tunnustaneelle miehelle (LHL 8 a.1 §). Myöskään avioliittolain muutoksella ei ole vaikutusta siihen, kuka on lapsen huoltaja. Samaa sukupuolta olevan parin avioliitto ei tule johtamaan samalla tavalla huoltajuuteen kuin heteroparilla, sillä ainoastaan lapsen biologisten vanhempien avioliitto johtaa huoltajuuteen. (HE 65/2015 vp, 7.)

On huomattava, että jos lapsella on vain yksi virallinen huoltaja, hänen kuollessaan lapsi jää ilman huoltajaa. Huolto ei niin sanotusti siirry kenellekään automaattisesti, vaan asiasta on erikseen määrättävä tuomioistuimessa. Vanhemmalla ei pelkän sukuasemansa nojalla ole lakisääteistä oikeutta tulla huoltajaksi, vaan asia ratkaistaan sen mukaan kuin lapsen etu ja olosuhteet kussakin tapauksessa edellyttävät mahdollisten huollosta kilpailevien aikuisten kesken. (Gottberg 2013, 192.) Huoltajuus määrättiin biologisen vanhemman sijasta sosiaaliselle vanhemmalle ratkaisussa KKO:2001:110.

Lapset olivat jääneet äitinsä kuoleman jälkeen vaille huoltajaa. Huoltoa olivat itselleen hakenneet yhtäältä lasten isä ja toisaalta äidin sekä lasten kanssa asunut henkilö. Lapset olivat ilmoittaneet haluavansa jäädä asumaan viimeksi mainitun luokse. Huoltopäätös, jonka mukaan lasten olisi tullut siirtyä asumaan isänsä luo, ei olisi ollut lasten ikä ja tahto huomioon ottaen täytäntöönpantavissa. Lasten edun kannalta katsottiin oikeaksi määrätä huoltajaksi lasten kanssa asuva henkilö. (Ään.) (KKO 19.10.2001 T 2178, Finlex.)

Samaa sukupuolta olevan parin parisuhteen päättyessä, lapsella ei ole lakiin perustuvaa oikeutta tavata ja pitää yhteyttä muuhun kuin juridiseen vanhempaansa. Jo vuonna 2003 julkaistussa rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietinnössä nähtiin epäkohtana, että laki ei anna mahdollisuutta tapaamisoikeuden vahvistamiseen lapsen ja sosiaalisen vanhemman välille. Lapselle on voinut syntyä hyvä suhde pitkään tosiasiallisena vanhempana toimivaan isään tai äitiin. Lapsen edun toteutumista edistäisi, jos tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa myös tähän henkilöön. (STM julkaisuja 2003:10, 18, 43.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen perhe-elämän suojaa koskevan 8 artiklan nojalla ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen perusteella voidaan katsoa mahdolliseksi vahvistaa lapselle oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa, joka on tosiasiallisesti ollut osa lapsen perhettä (Aaltonen 2009, 76). Oikeusministeriön 25.1.2016 julkaistussa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamista koskevassa muistiossa on koottu lapsenhuoltolain soveltamisessa tulleita ongelmia ja ehdotuksia lain uudistamistarpeiksi. Ehdotusten tarkoituksenmukaisuus ja niiden edellyttämät toimenpiteet tulevat pohdittavaksi vasta varsinaisen lainvalmisteluhankkeen yhteydessä. (OM Muistio 31/41/2015, 1.)

Muistiossa on huomioitu tilanteet, joissa voisi olla lapsen edun mukaista vahvistaa tapaamisoikeus lapsen ja muun henkilön kuin hänen vanhempansa välille. Tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi, jos ”tapaamista hakeva vanhempi on yhdelle sisarukselle tämän biologinen vanhempi ja toiselle lasta pitkään hoitanut ns. sosiaalinen vanhempi. Erotilanteessa tapaamisoikeuden vahvistaminen

vanhemman ja molempien sisarusten välille voisi olla lasten etujen mukaista”. (OM Muistio 31/41/2015, 3.) Adoptiolain uudistuksessa mahdollistettu tapaamisoikeus aikaisempaan vanhempaan oli askel kohti sitä, että lapsen edun tunnustetaan joissain tapauksissa vaativan yhteydenpitoa useampaan kuin kahteen lapselle merkittävään aikuiseen (Sateenkaariperheet ry 2014, 3).

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia sateenkaariperheiden perheellistymistä. Työlle asetettuja tutkimuskysymyksiä olivat:

- 1) Mitä mahdollisuuksia ja rajoitteita lainsäädäntö asettaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perheellistymiselle?
- 2) Millaisia ongelmia sateenkaariperheiden lasten asemassa on?
- 3) Millä tavalla lainsäädäntöä tulisi muuttaa, jotta sateenkaariperheiden tilanne olisi tasa-arvoinen?

Hedelmöityshoitolaki mahdollistaa hedelmöityshoidon antamisen miehen ja naisen muodostamalle avio- ja avoparille sekä naiselle yksin. Avioliittolain muutoksella ei ole vaikutuksia siihen, kenelle hoitoa voidaan antaa. Äitiyslakia vuonna 2015 valmistellut työryhmä ehdotti hedelmöityshoitolakia muutettavaksi siten, että naisparien olisi mahdollista saada hedelmöityshoitoja yhdessä. Työryhmä ehdotti myös, että naisparin sosiaalinen vanhempi voitaisiin vahvistaa synnyttäneen äidin ohella juridiseksi vanhemmaksi, kun lapsi on hankittu yhdessä hedelmöityshoitojen avulla, hedelmöityshoitoihin annetun suostumuksen perusteella samalla tavalla kuin isyyskin. Äitiyslaista ei kuitenkaan annettu lakiesitystä Kristillisdemokraattien vastustuksesta johtuen.

Naisparin tilanne on käytännössä sama, kuin heteroparinkin silloin, kun hedelmöityshoidoissa käytetään luovutettuja sulusoluja. Mies on tällöin yhtä vähän geneettistä sukua lapselle kuin naisparin ei-synnyttänyt osapuoli. Geneettisen sukulaisuussuhteen puutteesta huolimatta heteroparin lapsen isyys todetaan joko suoraan avioliiton perusteella tai hedelmöityshoitoihin annetun suostumuksen perusteella. Naispari joutuu täsmälleen samassa tilanteessa turvautumaan perheen sisäiseen adoptioon saavuttaakseen molemmille vanhemmille juridisen aseman lapsen elämässä, vaikka he alusta alkaen olisivat yhteisellä päätöksellä hankkimassa lasta. Äitiydestä sääntely olisi näissä tilanteissa tärkeää, jotta eri perhemuodot olisivat yhtäläisessä asemassa lainsäädännössä.

Naisparit eivät ole saaneet hedelmöityshoitoa julkisessa terveydenhuollossa yliopistosairaaloiden johtajaylilääkäreiden linjausten vuoksi siitä huolimatta, että Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan hedelmöityshoitoa voidaan antaa, vaikka taustalla ei ole varsinainen hedelmättömyys, ja lahjasolujen käyttöä voidaan pitää perusteltuina, mikäli hoitoa saavilla ei ole tarvittavia sulusoluja omasta

takaa. Johtajaylilääkärien tammikuussa 2016 tekemän päätöksen mukaan julkisella sektorin hoitovalikoimasta suljetaan kokonaan ulkopuolelle hoidot, joissa tarvitaan lahjasukusoluja. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on katsonut, että tämä syrjii kaikkia henkilöitä, jotka syystä tai toisesta tarvitsisivat luovutettuja sukusoluja saadakseen lapsen. Päätöksellä on vaikutusta naisparien ja yksittäisten naisten lisäksi myös transmiehen ja naisen muodostamiin pareihin, joita on aikaisemmin hoidettu luovutetuilla sukusoluilla Tampereen yliopistollisessa sairaalassa. Luovutettuja sukusoluja tarvitsevat joutuvat turvautumaan yksityisten hedelmöitysklinikoiden tarjoamiin palveluihin, joiden kulut voivat nousta äkkiä hyvin korkeiksi. Tämä rajaa ulkopuolelle hedelmöityshoitoa tarvitsevat, joilla ei ole varaa kalliisiin hoitoihin.

Naisparille hedelmöityshoidot luovutetuilla sukusoluilla ovat käytännössä ainoa turvallinen keino perheellistyä siten, että he voivat olla täysin varmoja siitä, että juridisesta vanhemmuudesta ei ole ”kilpailemassa” sosiaalisen äidin kanssa sukusolujen luovuttaja. Myös koti-inseminaatioissa naispari voi koettaa saada sukusolut anonymiltä luovuttajalta. Tällöin vaarana ovat luovuttajan mahdolliset perinnölliset sairaudet ja tarttuvat taudit, joista ei tarvitse huolehtia hedelmöityshoidoissa. Koti-inseminaatio ei todennäköisesti ole ensisijainen vaihtoehto naispareille, jotka haluavat jakaa vanhemmuutta ainoastaan kahdestaan, mutta taloudellisista syistä monet päätyvät siihen.

Yhteisadoptio on Suomessa rajattu ainoastaan avioparille. Lain mukaan myös yksin voi adoptoida, eikä sen esteenä ole avoliitto tai rekisteröity parisuhde. Käytännössä avoliiton tai rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ei ole voinut adoptoida yksin, sillä ulkomaisissa adoptioissa kohdemaat edellyttävät, että yksinhakija ei ole parisuhteessa. Tietävästi on ollut niin, että yksin adoptoinut nainen on myöhemmin rekisteröinyt parisuhteen naisen kanssa ja suhteen toinen osapuoli on perheen sisäisen adoption kautta tullut lapsen toiseksi vanhemmaksi. Se ei kuitenkaan ole mahdollista, että parisuhteessa ollessa toinen osapuoli adoptoisi lapsen yksin. Kotimaisessa adoptiossa puolestaan lapsi sijoitetaan käytännössä aina kahden vanhemman perheeseen, koska vieraslapsiadoptioon annettavia lapsia on niin vähän. Yksinhakijan on näin ollen ollut mahdollista perheellistyä ainoastaan ulkomaisen adoption kautta. Vuosittain noin 30 lasta on adoptoitu ulkomailta yksin, joista varmasti osa on ollut yksinäisille lesboille.

Perheen ulkopuolisiin adoptioihin liittyen haastateltiin Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijää Liisa Sorvojaa ja kansainvälisen adoptiopalvelun päällikköä Irene Pärssinen-Hentulaa, Interpedia ry:n adoptiopalvelun päällikköä Salla Haria sekä Helsingin sosiaali- ja terveysviraston johtavaa sosiaalityöntekijää Aulikki Haimi-Kaikkosta. Haastatteluiden tarkoituksena oli tuoda esille adoption

parissa työskentelevien henkilöiden näkemyksiä siitä, kuinka todellinen samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuus perheellistymiseen adoption kautta tulee olemaan sukupuolineutraalin avioliittolain astuessa voimaan maaliskuussa 2017.

Haastatteluissa selvisi, että kotimaisessa adoptiossa adoptiovanhempia valitessa ei lähtökohtaisesti ole merkitystä sillä, ovatko aviopuolisot keskenään samaa vai eri sukupuolta. Lapselle sopivia vanhempia valittaessa tärkeintä on, että lapsi sijoitetaan niiden hakijoiden luokse, joilla arvioidaan olevan parhaat edellytykset huolehtia lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta. Tätä arvioitaessa otetaan huomioon lapsen terveys, syntymävanhempien toiveet adoptioperheestä sekä adoptionhakijoiden toiveet lapsen taustoista ja terveydentilasta. Vielä ei kuitenkaan tiedetä varmasti, tuleeko adoptiovanhempien sukupuoli olemaan sellainen asia, josta tullaan erikseen kysymään lapsen biologisten vanhempien mielipidettä. Syntymävanhemmille kuitenkin kerrotaan, millaisia pareja adoptiojonossa on, ja heille tulee myös kertoa, jos adoptionhakijoina on samaa sukupuolta oleva pari. Syntymävanhempien esittämät toiveet adoptioperheestä saattavat vaikuttaa samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuuksiin saada lapsi, sillä heidän toiveitaan tulee kunnioittaa.

Kansainväliset adoptiot ovat vähentyneet maailmanlaajuisesti 2000-luvun puolivälin jälkeen, jonka vuoksi kaikkien mahdollisuudet perheellistymiseen kansainvälisen adoption kautta ovat vähentyneet. Kansainvälistä adoptiopalvelua järjestävät tällä hetkellä Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto, Interpedia ry ja Pelastakaa lapset ry. Mihinkään Pelastakaa Lapset ry:n tämänhetkisestä kohdemaista ei voida lähettää samaa sukupuolta olevien parien adoptiohakemuksia maiden lainsäädännöstä johtuen. Interpedia ry ja Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto tekevät adoptioyhteistyötä Etelä-Afrikan kanssa, jossa samaa sukupuolta olevien adoptiot ovat lain mukaan mahdollisia. Jälkimmäinen ei tule saamaan kokemusta samaa sukupuolta olevien adoptioista siellä, sillä he eivät ota enää uusia asiakkaita.

Etelä-Afrikassakin samaa sukupuolta olevien adoptioista on kokemusta vasta lähinnä kotimaan adoptioista, eikä juurikaan kansainvälisestä adoptiosta. Vaikka Etelä-Afrikassa samaa sukupuolta olevien adoptiot ovat mahdollisia lain mukaan, ei se välttämättä tarkoita sitä, että lapsia sijoitetaan samaa sukupuolta olevien parien perheisiin. Naisparien mahdollisuudet tulevat luultavasti olemaan miespareja paremmat. On myös mahdollista, että odotusajat tulevat olemaan jonkin verran pidempiä kuin eri sukupuolta olevilla pareilla. Vasta kokemuksen myötä tullaan tietämään, millaiset samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuudet tulla adoptiovanhemmiksi todellisuudessa ovat. Kolumbia, joka on myös Interpedia ry:n adoptioyhteistyökumppani, salli marraskuussa 2015 samaa

sukupuolta olevien pariin adoptiot. Jää nähtäväksi, tuleeko Kolumbia olemaan Etelä-Afrikan lisäksi toinen yhteistyömaa, johon voidaan mahdollisesti lähettää samaa sukupuolta olevien aviopariin adoptiohakemuksia. Uusien yhteistyökumppanuuksien solmiminen siitä lähtökohdasta, että maassa hyväksyttäisiin samaa sukupuolta olevien adoptiot, ei ole mahdollista, sillä adoptioyhteistyön lähtökohdaksi tulee aina olla todellinen tarve lastensuojeluyhteistyölle. Mahdollista kuitenkin on, että yhteistyö solmitaan sellaisen maan kanssa, jossa ne hyväksytään.

Samaa sukupuolta olevien aviopariin mahdollisuudet kansainväliseen adoptioon vaikuttavat tällä hetkellä kokonaisuudessaan melko heikoilta. Yksinäisellä henkilöllä tulee jatkossakin olemaan paremmat mahdollisuudet adoptioon kuin parilla. Kotimaan adoptioissa puolestaan samaa sukupuolta olevat avioparit vaikuttavat olevan lähtökohtaisesti samalla viivalla eri sukupuolta olevien aviopariin kanssa. Luovutettavien lasten vähäinen määrä, vain vajaa 40 vuonna 2014, rajoittaa perheellistymistä kotimaisen adoption kautta. Samaa sukupuolta olevien pariin kannattaa kuitenkin hakeutua adoptio- ja hakea kotimaista adoptiolupaa, sillä lapsi sijoitetaan lopulta aina niille vanhemmille, joiden valmiuksien arvioidaan olevan parhaat.

Apila- tai ystäväperhe on monille miespareille tai homomiehille keino tulla vanhemmaksi, ja puolestaan naiselle tai naisparille keino saada lapsen elämään vanhemmuutta jakava isä tai kaksi. Koska Suomen lainsäädännöstä johtuen lapsella on mahdollista olla ainoastaan kaksi juridista vanhempaa, apilaperheiden tilanne epävarma. Apilaperheet joutuvat esimerkiksi valitsemaan kummalle vahvistetaan juridinen asema lapsen elämässä, biologiselle isälle vai lapsen kanssa asuvalle synnyttäneen äidin puolisolle. Kaikille apilaperheen sosiaalisille vanhemmille ei myöskään ole myönnetty huoltajuutta, joten heillä ei ole minkäänlaista juridista sidettä lapseen.

Ehdotetun äitiyslain mukaan naisparille annetun hedelmöityshoitolaian tuloksena syntyvän lapsen isäksi ei voida vahvistaa sukusolujen luovuttajaa, vaikka hän olisi antanut suostumuksensa isyyden vahvistamiseen. Tämä tarkoittaisi sitä, että apilaperhe ei voisi enää käyttää hedelmöityshoitoja perheellistymisen keinona, jos biologisen isän isyys halutaan vahvistaa, paitsi jos apilaperheen muodostaa vain yksi nainen miehen tai miesparin kanssa. Apilaperheillä tulisi olla oikeus valita, millainen vanhemmuusratkaisu on heidän tilanteessaan paras, joten tämä on äitiyslakiesityksessä epäkohta. Vielä parempi olisi, jos useampi kuin kaksi vanhempaa voisivat olla juridisia vanhempia. Siten useamman kuin kahden vanhemman perhesuhteet olisivat vakaammalla pohjalla, kun heidät tunnustettaisiin myös juridisesti.

Naisparit voivat tällä hetkellä saada biologisen lapsen ilman kolmansiä osapuolia hedelmöityshoitajien avulla, mutta miesparilla vastaavaa mahdollisuutta ei ole. Tästä syystä miesparit tai homomiehet ovat lähes aina etävanhempia lapsilleen. Ellei sijaissynnytys hedelmöityshoitoa apuna käyttäen olisi laitonta, olisi se heille keino saada biologinen lapsi, jonka lähivanhempina he voisivat toimia. Miesparin lisäksi sijaissynnytys olisi transnaisen ja miehen muodostamalle parille mahdollisuus saada lapsi, kuten muillekin kohduttomille tai muusta synnytyksen estävästä sairaudesta kärsiville. Transtaustaiset parit ovat myös keskenään epätasa-arvoisessa asemassa, sillä jos jompikumpi parin osapuolista ei voi synnyttää, perheellistymismahdollisuudet ovat hyvin rajatut. Tällöin vaihtoehtoina ovat käytännössä ainoastaan erilaiset apilaperheratkaisut. Lisäksi transmiehen ja naisen tai transnaisen ja miehen muodostaman avioparin on luonnollisesti lain mukaan mahdollista adoptoida yhdessä, ja avioliittolain muutoksen myötä myös samaa sukupuolta olevat transtaustaiset parit voivat olla adoptionhakijoina.

Transsukupuolisten vanhemmuuden määräytymisestä silloin kun lapsia saadaan sukupuolen vahvistamisen jälkeen, ei ole säännelty lailla. Mikäli naispari, josta toinen on transnainen, haluaa saada yhteisiä biologisia lapsia ja molemmat tulla juridisesti tunnustetuiksi vanhemmiksi, täytyy heidän saada lapset ns. heteroparina ennen transnaisen sukupuolen vahvistamista. Transnainen on tällöin lapsen juridinen isä. Jos lapsia saadaan vasta sukupuolen vahvistamisen jälkeen, transtaustaista naisparia kohdellaan lainsäädännössä kuten muitakin naispareja. Kun lapsi on saatettu alulle hedelmöityshoitoklinikalla transnaisen siittiöillä, jotka on otettu talteen ennen sukupuolenkorjausprosessin alkamista, transnainen ei voi tunnustaa isyyttään, vaan vanhemmuus voidaan vahvistaa ainoastaan perheen sisäisellä adoptiolla, vaikka parin molemmat osapuolet ovat lapselle geneettistä sukua.

Transmies voi naisen kanssa saada hedelmöityshoitoa samalla tavalla kuin muutkin parit, joilla ei ole käytössä kaikkia tarvittavia sukusoluja. Transmiehen isyys määräytyy tällöin kuten muillakin miehillä, eli joko avioliiton tai hedelmöityshoitoihin annetun suostumuksen perusteella. Jos puolestaan transmies pitää taukoa hormonihoidoista ja synnyttää lapsen, pidetään häntä mater est -säännön nojalla lapsen äitinä. Lainsäädännön tulisi tunnustaa, että transtaustaiset miehet ja naiset voivat tulla vanhemmiksi. Vanhemmuusmerkintöjen tulisi myös vastata henkilön sukupuolta tai olla merkittynä sukupuolineutraalisti vanhemmuudeksi, jotta lapsi tai vanhempi ei joutuisi tästä johtuen syrjinnän kohteeksi. Olisi tarpeen säätää vanhemmuuslaki, jossa vanhemmuuden määräytyminen olisi tasa-arvoista.

Sukupuolineutraali avioliittolaki ei parantanut samaa sukupuolta olevien parien perheessä elävien lapsien asemaa vanhemmuuden määräytymisen osalta. Samaa sukupuolta olevan avioparin perheeseen syntyvään lapseen ei sovelleta isyyslain säännöksiä, jonka mukaan vanhemmuus perustuu avioliittoon. Myöskään aviomies ei välttämättä aina ole avioliiton aikana syntyneen lapsen vanhempi, mutta hän on automaattisesti lapsen juridinen vanhempi.

Sateenkaariperheisiin syntyvien lasten asema on monin tavoin heikompi kuin eri sukupuolta olevien parien lasten. Samaa sukupuolta olevien perheiden lapsilla ei juuri koskaan ole syntyessään kuin yksi juridinen vanhempi, sillä lapsi voi saada toisen juridisen vanhemman vasta perheen sisäisen adoption kautta tai apilaperheissä myös isyyden tunnustuksella. Käytännössä lapsen juridinen äiti voi evätä lapsen ja sosiaalisen äidin välisen suhteen muodostumisen, jos vanhemmat ovat eroavat ennen perheen sisäisen adoption vahvistamista, sillä adoptio edellyttää äidin suostumusta. Isyyslakiin tuotu uudistus, jonka mukaan isyys voidaan tunnustaa jo ennen lapsen syntymää, paransi erityisesti avoliittoperheiden lasten asemaa. Samalla kuilu sateenkaariperheiden lasten oikeudelliseen asemaan verrattuna kasvoi, kun sosiaalinen vanhempi voidaan vahvistaa juridiseksi vanhemmaksi vanhempien parisuhteen muodosta riippumatta vasta lapsen syntymän jälkeen.

Siitä johtuen, ettei lapsella voi olla useampaa kuin kaksi vanhempaa ja tapaamisoikeus on yhteydessä ainoastaan juridiseen vanhemmuuteen, lapsella ei ole laissa turvattua oikeutta tavata kaikkia vanhempiaan. Vanhemmat voivat ainoastaan keskenään sopia lapsen yhteydenpidosta sosiaaliseen vanhempaan. Ristiriitatilanteissa tällaisilla sopimuksilla ei kuitenkaan ole minkäänlaista lain-suojaa, joten juridinen vanhempi voi käytännössä estää lapsen ja hänen sosiaalisen vanhempansa välisen suhteen ylläpitämisen. Olisi lapsen edun mukaista, että tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa myös muihin lapselle tärkeisiin henkilöihin. Tämä voitaisiin toteuttaa joko siten, että tapaamisoikeuden vahvistaminen olisi mahdollista myös muulle kuin juridiselle vanhemmalle, tai lainsäädännön tulisi tunnustaa lapselle useampi kuin kaksi juridista vanhempaa.

6 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perheellistymisen keinoja, tutkia millaisia epäkohtia niihin liittyy sekä selvittää, millaisia ongelmia sateenkaariperheiden lasten asemassa on. Opinnäytetyö on lainopillinen, laadullinen tutkimus, jota täydennettiin haastatteluiden avulla. Työssä pyrittiin vastaamaan tutkimuskysymyksiin: Mitä mahdollisuuksia ja rajoitteita lainsäädäntö asettaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perheellistymiselle? Millaisia ongelmia sateenkaariperheiden lasten asemassa on? Millä tavalla lainsäädäntöä tulisi muuttaa, jotta sateenkaariperheiden tilanne olisi tasa-arvoinen? Tutkimuksessa saatiin selville, että ainostaan lainsäädännön puutteet eivät ole esteenä sateenkaariperheiden perheellistymiselle, vaan myös julkista valtaa käyttävän tahon syrjivä toiminta voi aiheuttaa sen. Kuitenkin suurin osa tutkimuksessa ilmenneistä sateenkaariperheiden ongelmista olisi ratkaistavissa juridisilla muutoksilla. Vanhemmuuden sääntelyn puute sateenkaariperheiden erilaisissa tilanteissa tai sen epätasa-arvoisuus on suurin puute lainsäädännössä, ja sillä on vaikutuksia laajasti sekä perheiden vanhempiin että lapsiin.

Päädyin valitsemaani aiheeseen, sillä se oli mielestäni erittäin kiinnostava ajankohtaisuutensa vuoksi. Koska lainsäädäntöön oli vastikään tullut merkittäviä muutoksia, tuntui aiheen tutkiminen tärkeältä. Koska sateenkaariperheiden oikeudellinen asema on yhä epätasa-arvoinen heteroydinperheisiin verrattuna, oli tärkeää tutkia myös mitä muutoksia tulisi edelleen tehdä. En halunnut rajata tutkimuksen ulkopuolelle transsukupuolisten perheellistymistä, sillä siitä ei ole aikaisemmin tehty tutkimusta. Sateenkaariperheitä on tutkittu jonkin verran, mutta ei kovin paljon lainopillisesta näkökulmasta. Tutkimus oli myös tarpeellista uusien lakimuutosten vuoksi.

Lähdin haastatteluihin sillä olettamalla, että kansainvälinen adoptio on mahdollinen jossain adoptiopalvelunantajan kohdemaassa, jonka vaikutti myös haastattelukysymyksiä muotoutumiseen. Kaikissa haastatteluissa ei tämän vuoksi pystytty kunnolla saamaan vastauksia joihinkin kysymyksiin. Jos tämänhetkisillä tiedoillani lähtisin muotoilemaan uudelleen haastattelukysymyksiä, olisivat ne ainakin osittain erilaiset. Olisi ollut mielenkiintoista selvittää tarkemmin, vaikuttaako adoptionharkinnan transsukupuolisuus jotenkin adoption mahdollisuuteen. Lähtökohtana oli tutkia samaa sukupuolta olevien avioparien mahdollisuutta adoptioon, joten tätä asiaa ei sen vuoksi käsitelty haastatteluissa.

Tutkimus oli mielestäni sen tavoitteisiin nähden onnistunut. Aihe osoittautui yllättävän laajaksi ja työstä tuli pidempi kuin osasin etukäteen odottaa. En kuitenkaan halunnut rajata tutkittavaa aihealuetta kapeammaksi ainoastaan sivumäärää vähentääkseni, sillä kaikki työhön päätyneet asiat ovat mielestäni tärkeitä kokonaisuuden kannalta. Mielenkiintoa minulla olisi riittänyt tutkia aihetta enemmänkin, mutta johonkin oli vedettävä raja. Työn laajuuden vuoksi en harmikseni pystynyt tutkimaan kaikkia asioita niin syvällisesti ja perusteellisesti kuin olisin halunnut. Hyvänä puolena voidaan kuitenkin nähdä se, että opin perheoikeuden alalta monipuolisesti uutta – adoptiosta, hedelmöityshoidoista, vanhemmuuden määräytymisestä sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, muutaman mainitakseni. Tämän lisäksi opin tutkimustyön sekä haastatteluiden tekemisestä.

Pääasiallisina lähteinä opinnäytetyössäni on käytetty lakeja, hallituksen esityksiä ja ministeriöiden julkaisuja, jotka itsessään ovat varsin luotettavia. Työssäni on myös käytetty lähteenä uusimpia oikeuskirjallisia teoksia. Haasteita työn tekemiselle asetti se, että työn luonteesta johtuen jouduin käyttämään itselleni entuudestaan vierasta sosiaalialan kirjallisuutta, sillä useita sateenkaariperheiden tilanteita ei ole käsitelty oikeuskirjallisuudessa. Haasteellista oli myös se, että kaikki sateenkaariperheistä kertovat lähteet eivät olleet kaikista tuoreimpia, sillä aiheesta ei löydy kovin uutta kirjallisuutta tai muita lähteitä. Pyrin kuitenkin viittaamaan näihin lähteisiin ainoastaan niiltä osin, jotka eivät ole muuttuneet esimerkiksi lainsäädännön myötä, jotta käytetty tieto olisi luotettavaa.

Työn oli alustavan suunnitelmaan mukaan määrä valmistua vuoden 2015 loppuun mennessä. Työn sisältöön ja prosessin aloittamiseen liittyvien ongelmien vuoksi opinnäytetyön työstäminen lähti kunnolla liikkeelle vasta vuoden 2015 loppupuolella. Tätä ennen olin enimmäkseen kerännyt tietoa opinnäytetyötä varten. Kirjoittamisprosessiin kului lopulta aikaa kolmesta neljään kuukautta. Nopeaa kirjoittamisprosessia edisti se, että olin aikaisemmin tutustunut aiheeseen hyvin ja kerännyt valmiiksi ison osan lähdemateriaalista. Työn aikaisempaa valmistumista olisi edistänyt, jos olisin varhaisemmassa vaiheessa rohkeasti pyytänyt apua ongelmien ilmetessä tai kun työ ei jostain muusta syystä edennyt. Otin tästä kuitenkin opikseni ja työ edistyi tämän jälkeen huomattavasti paremmin. Varsinkin alussa minulla oli tekstin tuottamisen kanssa ongelmia, joten yllätyin kovasti huomattessani, kuinka paljon olinkaan kirjoittanut. Työn valmistumisen viivästymistä voi ajatella myös positiiviselta kantilta, sillä avioliittolain liitännäiset lakimuutokset ehdittiin hyväksyä, mikä selkeytti tekstiä. Lisäksi jos opinnäytetyö olisi valmistunut jo ennen viime vuoden loppua, johtajayliääkäreiden tekemä hedelmöityshoitojen hoitovalikoiman rajaus ja siihen liittyvät yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemykset eivät olisi tulleet huomioiduksi työssä.

Opinnäytetyöllä ei ollut toimeksiantajaa, mutta se voi antaa ajankohtaista informaatiota kaikille asiasta kiinnostuneille, kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille sekä sosiaalialan tai juridiikan opiskelijalle.

Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia samaa sukupuolta olevien avioparien adoptiota uudelleen, sitten kun niistä on enemmän kokemusta. Avioliitto instituutiona on menettänyt merkitystään, ja jo yli 40 prosenttia lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella. Tämän vuoksi olisi mielenkiintoista tutkia sitä, onko adoptio-oikeuden rajaus aviopuolisille enää tarpeellista vai voisiko se laajentua myös avopuolisille. Olisi myös kiinnostavaa tutkia erilaisten sateenkaariperheiden oikeutta perhe-etuuksiin lainsäädännön näkökulmasta, ja mitä vaikutuksia sillä on lapsen kannalta. Koska sateenkaariperheistä saatavat tilastot ovat jo pian 10 vuotta vanhoja, voisi olla aika uudelle tilastolliselle tutkimukselle, jotta tiedettäisiin paremmin, kuinka monia sateenkaariperheiden vanhempia ja lapsia lainsäädännön epätasa-arvoisuudet koskettavat. Myös sijaisvanhemmuutta, joka jäi tämän tutkimuksen ulkopuolelle, olisi mielenkiintoista tutkia sateenkaariperheiden näkökulmasta.

LÄHTEET

A.A. v. B.B. Court of Appeal for Ontario, 2.1.2007. Viitattu 1.3.2016, <http://www.ontariocourts.ca/decisions/2007/january/2007ONCA0002.pdf>.

Aaltonen, A-K. 2009. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita Prima Oy.

Aarnio, K. 2014. Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet. Kirjallisuuskatsaus. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpäperi 2014 (6). Viitattu 19.1.2016, http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/0681081a355c203110e52af5e46657d0/1453563893/application/pdf/3870040/Sateenkaariperheet_Ty%C3%B6paperi%206_1.pdf.

Aarnipuu, T. 2002. Sateenkaariperheellisiä töissä ja poissa töistä. Teoksessa Lehtonen J. (toim.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES, 36–39.

Aarnipuu, T. 2007. ”Isämäinen äiti tai äitimäinen isä” – havaintoja transvanhemmista asiakkaina. Teoksessa J. Jämsä & P. Kuosmanen (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Edita Prima Oy, 30–37.

Aarnipuu, T. 2010. Sateenkaariperheen ABC. 4. korjattu painos. Viitattu 7.7.2015, http://www.sateenkaariperheet.fi/userfiles/documents/abc-kirja_neljas_painos.pdf.

Adoptiolaki 20.1.2012/22.

Burrell, R. 2014. Sijaissynnytyjärjestelyt – oikeudellisia näkökohtia. ETENE-julkaisuja 44. Viitattu 18.12.2015, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116911/URN_ISBN_978-952-00-3523-5.pdf?sequence=1.

ETENE 2014. Etiikkaa elämämme porteilla – periaatteita, kannanottoja ja näkemyksiä. ETENE-julkaisuja 44. Viitattu 18.12.2015, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116911/URN_ISBN_978-952-00-3523-5.pdf?sequence=1.

Euroopan ihmisoikeussopimus. SopS 63/1999.

Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta. SopS 39/2008.

Gottberg, E. 2013. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 7. ajantasaistettu painos. Helsinki: Oy Nord Print Ab.

Haimi-Kaikkonen, A. 2016. Johtava sosiaalityöntekijä, Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Puhe-
linhaastattelu 18.2.2016. Tekijän hallussa.

Hallituksen esitys Eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. HE 47/2011 vp. Viitattu 18.9.2015, <http://www.finlex.fi>.

Hallituksen esitys eduskunnalle eräksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi. HE 65/2015 vp. Viitattu 29.10.2015, <http://www.finlex.fi>.

Hallituksen esitys eduskunnalle isyyslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 91/2014 vp. Viitattu 15.12.2015, <http://www.finlex.fi>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. HE 37/2010 vp. Viitattu 23.1.2016, <http://www.finlex.fi>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi hedelmöityshoidoista ja isyyslain muuttamisesta. HE 3/2006 vp. Viitattu 16.7.2015, <http://www.finlex.fi>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9§:n muuttamisesta. HE 198/2008 vp. Viitattu 8.3.2016, <http://www.finlex.fi>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta eräissä tapauksissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 56/2001 vp. Viitattu 22.9.2015, <http://www.finlex.fi>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi virallistetusta parisuhteesta. HE 200/2000 vp. Viitattu 18.1.2016, <https://www.eduskunta.fi>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta. HE 309/1993 vp. Viitattu 20.10.2015, <http://www.finlex.fi>.

Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asioiden oikeuspaikkaa koskevien säännösten muuttamiseksi. HE 70/2008 vp. Viitattu 31.1.2016, <http://www.finlex.fi>.

Hari, S. 2016. Adoptiopalvelun päällikkö, Interpedia ry. Puhelinhaastattelu 24.2.2016. Tekijän halussa.

Helsingin HO 5.7.2013 T 2064. Finlex.

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007. Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Viitattu 2.12.2015, http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/9pBMPedZf/Lapsen_huolto_tapaamisoikeus_ja_elatus_2009.pdf.

Helsingin kaupunki, 2016. Kotimainen adoptioeuvonta. Viitattu 31.1.2016, <http://www.hel.fi/www/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=4438>.

Hurme, A. 2012. Naisparin hedelmöityshoito vaatii säästöjä. Viitattu 26.1.2016, http://yle.fi/uutiset/naisparin_hedelmöityshoito_vaatii_saastoja/5304615.

Interpedia ry 2016. Adoptiomaat. Viitattu 29.1.2016, <https://interpedia.fi/kansainvalinen-adoptio/adoptio/adoptiomaat/>.

Interpedia ry 2016. Interpedian adoptiokustannukset vuonna 2016. Viitattu 29.1.2016, <https://interpedia.fi/wp-content/uploads/sites/12/2016/01/Kustannustaulukko-2016.pdf>.

Isyyslaki 13.1.2015/11.

Isyyslaki (kumottu) 5.9.1975/700.

Jämsä, J. 2007. Oikeudellinen ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Jämsä, J. & Kuosmanen P. (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa. Helsinki: Edita Prima Oy. 74–96.

Jämsä, J. 2009. Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi. Teoksessa J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 138–148.

Jämsä, J. & Kuosmanen P. (toim.) 2007. Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa. Helsinki: Edita Prima Oy.

Jämsä, J., Kuosmanen, P. & Selänniemi, M. 2007. Suomalaiset sateenkaarivanhemmat. Teoksessa Jämsä, J. & Kuosmanen P. (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa. Helsinki: Edita Prima Oy. 21–29.

Jämsä, J. (toim.) 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Juva: WS Bookwell Oy.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Keski-Petäjä, M. 2016. Rekisteröity pari ja lapsia 2014. Yliaktuaari, Tilastokeskus. Sähköpostiviesti 5.2.2016. Tekijän hallussa.

KKO 19.10.2001 T 2178. Finlex.

KKO 2.3.2010 T 424. Finlex.

Kruskopf, P. 2016. Hedelmöityshoidot julkisessa terveydenhuollossa. Ylitarkastaja, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. Sähköpostiviesti 4.3.2016. Tekijän hallussa.

Laki avioliittolain muuttamisesta 20.2.2015/156.

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 14.1.2011/26.

Laki hedelmöityshoidoista 22.12.2006/1237.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950.

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563.

Lakivaliokunnan mietintö n:o 7 Hallituksen esitys eduskunnalle eräksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi. LaVM 7/2015 vp — HE 65/2015 vp. Viitattu 14.1.2016, <https://www.eduskunta.fi>.

Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 Hallituksen esitys eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. LaVM 9/2011 vp – HE 47/2011 vp. Viitattu 16.10.2015, <https://www.eduskunta.fi>.

Lakivaliokunnan mietintö n:o 14 kansalaisaloite eduskunnalle avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vaihtamisesta annetun lain muuttamisesta (KAA 3/2013 vp). LaVM 14/2014 vp — M 10/2013 vp. Viitattu 1.12.2015, <https://www.eduskunta.fi>.

Maistraatti 2015. Vihkiminen ja parisuhteen rekisteröinti. Viitattu 18.10.2015, http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/vihkiminen_ja_parisuhteen_rekisterointi/.

Miettinen, A. & Rotkirch, A. 2008. Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 34/2008. Viitattu 19.1.2016, http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/a8c8700079baaf7929a85237a44c7ba6/1453211252/application/pdf/4952542/Perhebarometri%202008_web.pdf.

Moring, A. 2013. Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Helsingin yliopisto. Filosofian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Väitöskirja. Viitattu 15.10.2015, <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39269/oudotper.pdf?sequence=1>.

Nieminen, L. 2013. Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Helsinki: Talentum.

Nimilaki 9.8.1985/694.

Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 50/2014. Äitiyden sääntely. Äitiyslakityöryhmän mietintö. Helsinki.

Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 5/2015. Äitiyden sääntely. Lausuntotiivistelmä. Helsinki.

Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 6/2013. Arviomuistio sijaissyntytysjärjestelyistä. Lausuntotiivistelmä. Helsinki.

Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 7/2014. Isyyslain uudistaminen. Lausuntotiivistelmä. Helsinki.

Oikeusministeriön Muistio 31/41/2015. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen. Helsinki.

Oikeusministeriön Selvityksiä ja ohjeita 52/2012. Arviomuistio sijaissyntytysjärjestelyistä. Helsinki.

Pelastakaa lapset ry 2016a. Kansainväliset adoptiot. Viitattu 24.1.2016, <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/adoptiot/kansainvaliset-adoptiot/>.

Pelastakaa lapset ry 2016b. Kansainvälisen adoption kustannusarvio 2015. Viitattu 29.1.2016, <http://www.pelastakaalapset.fi/@Bin/3390207/Kustannusarvio+2015+%28Ki,Tha,+Bu,Kir,Fil%29.pdf>.

Pohjanpää, K. 2013. Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin. Hyvinvointikatsaus 3/2013, 6–12.

Pylkkänen A. 2008. Miten oikeus määrittelee perheen? Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Tampere: Tammer-paino. 71–92.

Pärssinen-Hentula, I. 2016. Kansainvälisen adoptiopalvelun päällikkö, Pelastakaa Lapset ry. Puhelehaastattelu 4.3.2016. Tekijän hallussa.

Reuters 2015. Colombia's highest court legalizes adoption by gay couples. Viitattu 2.3.2016, <http://www.reuters.com/article/us-colombia-gaymarriage-idUSKCN0SU04F20151105>.

Ruohio, H. 2012. Kansainvälinen adoptio: missä mennään? Väestöliiton Väestötutkimuslaitoksen Työpäperi 2012 (2). Viitattu 2.2.2016, http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/2086105/VTL+Ty%C3%B6paperi+2_Ruohio.pdf.

Saari, M. 2016. Adoptiot Suomessa 2014. Yliaktuaari, Tilastokeskus. Sähköpostiviesti 9.2.2016. Tekijän hallussa.

Sairausvakuutuslaki 21.12.2004/1224.

Salminen, S. 2006. Keinoalkuisen lapsen oikeusasema. Teoksessa L. Lehtonen (toim.) Bio-oikeus lääketieteessä. Helsinki: Edita Prima Oy, 81–124.

Sateenkaariperheet ry 2014. Sateenkaariperheet ry:n perhepoliittiset tavoitteet vuosille 2014–2019. Viitattu 8.3.2016, http://www.sateenkaariperheet.fi/userfiles/documents/VAHVISTETTU_Sateenkaariperheet_ry_n_perhepoliittiset_tavoitteet_vuosille_20142019.pdf.

Sateenkaariperheet ry 2015. Mikä sateenkaariperhe? Viitattu 7.7.2015, <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=68>.

Seta ry 2016. Hlbtqi-historiaa Suomessa. Viitattu 26.1.2016, <http://seta.fi/historia/>.

Solantaus, T. 2008. Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Teoksessa J. Jämsä (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Juva: WS Bookwell Oy, 72–85.

Sorvoja, L. 2016. Sosiaalityöntekijä, Pelastakaa Lapset ry, Pohjois-Suomen aluetoimisto. Puhelinhaastattelu 22.2.2016. Tekijän hallussa.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Hedelmöityshoidon perusteet koskevat yhdenvertaisesti kaikkia. Viitattu 19.2.2016, http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hedelmoytyshoidon-perusteet-koskevat-yhdenvertaisesti-kaikkia.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:10. Lapset ja rekisteröity parisuhde. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:21. Adoptioneuvonta. Opas adoptioneuvonnan antajille. Helsinki

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:30. Hedelmöityshoidon yhtenäiset perusteet. Selvityshenkilön raportti. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:23. Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytykset. Työryhmän loppuraportti. Helsinki.

Tilastokeskus 2015a. Perheet 2014. Viitattu 16.10.2015, https://www.stat.fi/til/perh/2014/02/perh_2014_02_2015-11-27_fi.pdf.

Tilastokeskus 2015b. Siviilisäädyn muutokset 1965 - 2014. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Viitattu 11.12.2015, http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__ssaaty/010_ssaaty_tau_101.px/.

Tilastokeskus 2015c. Elävänä syntyneet sukupuolen ja äidin avioisuuden mukaan 1761 – 2014. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Viitattu 16.12.2015, http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__synt/020_synt_tau_102.px/.

Tilastokeskus 2015d. Adoptiot 2014. Viitattu 16.10.2015, http://www.stat.fi/til/adopt/2014/adopt_2014_2015-06-17_fi.pdf.

Tilastokeskus 2015e. Adoptiot lapsen syntymämaan, iän ja sukupuolen sekä adoptiotyyppin mukaan 1987 – 2014. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Viitattu 4.12.2015, http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__adopt/010_adopt_tau_101_fi.px/.

Tinkanen, H. Transtaustaisten hedelmöityshoidot. Osastonylilääkäri, TAYS. Sähköpostiviesti 19.2.2016. Tekijän hallussa.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 9/2016/2 vp. Viitattu 17.2.2016, <http://www.eduskunta.fi>.

Valvira 2015. Tilastotietoa Suomeen saapuneista lapsista, tehdyistä päätöksistä ja hakemuksista vuonna 2014. Viitattu 2.2.2016, http://www.valvira.fi/documents/14444/37132/Statistics_2014.xlsx.

Vihavainen 2015. "Soitettiin, ettei tarvitse tulla" – naispari jäi ilman hedelmöityshoitoa. Viitattu 17.12.2015, <http://www.hs.fi/kotimaa/a1448525190928>.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. SopS 59-60/1991.

Äitiyslaki.fi 2015. Miksi kansalaisaloite? Viitattu 3.2.2016, <http://aitiyslaki.fi/>.

Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perheellistymistä. Työ tarkastelee myös samaa sukupuolta olevien mahdollisuuksia adoptioon. Haastattelulla halutaan selvittää, tuleeko samaa sukupuolta olevalla avioparilla olemaan todellinen mahdollisuus perheellistymiseen adoption avulla sukupuolineutraalin avioliittolain astuttua voimaan maaliskuussa 2017.

Nimi ja asema organisaatiossa? Saako nimenne mainita opinnäytetyössä?

Kotimainen adoptio

1. Kuinka paljon kotimaisia vieraslapsiadoptioita teidän kautta järjestetään vuosittain? Onko teidän kautta sijoitettu lasta yksinhakijalle?
2. Onko teillä vaatimuksia hakijoiden lapsettomuudesta adoptiojonoon hyväksymiseksi? Jos on, niin miksi ja millä perustein? Millä lapsettomuus todistetaan?
3. Pyritäänkö lapsi sijoittamaan ensisijaisesti eri sukupuolta olevan avioparin perheeseen vai tulevatko samaa sukupuolta olevan avioparin mahdollisuudet kotimaisen adoption olemaan yhtäläiset eri sukupuolta olevan avioparin kanssa?
4. Tuleeko miesparilla ja naisparilla olemaan keskenään yhtäläiset mahdollisuudet saada lapsi adoption kautta?

Kansainvälinen adoptio

1. Onko teillä tietoa siitä, mikä teidän tämänhetkisten adoptioyhteistyömaiden suhtautuminen avioparin sukupuoleen on? Onko mailla edellytyksiä aviopuolisoiden sukupuolesta?
2. Uskotteko, että samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuus tulla harkituiksi adoptiovanhemmiksi voi vaikuttaa yhteistyömaihin siten, että he eivät jatka yhteistyötä Suomen adoptiojärjestöjen kanssa?

3. Tulevatko samaa sukupuolta olevan avioparin mahdollisuudet tulla valituksi adoptiovanhemmiksi olemaan yhtäläiset eri sukupuolta olevan avioparin kanssa?
4. Tuleeko miesparilla ja naisparilla olemaan keskenään yhtäläiset mahdollisuudet saada lapsi adoption kautta?
5. Kummalla luulette olevat paremmat mahdollisuudet adoptiolapsen saamiseen, itsellisellä naisella vai samaa sukupuolta olevalla avioparilla?
6. Mitä toimia teette sen eteen, että eri sukupuolta olevalla avioparilla on yhtäläinen mahdollisuus adoptioon kuin samaa sukupuolta olevalla avioparilla? (Esimerkiksi pyrkimys yhteistyöhön sellaisten maiden kanssa, joissa avioparin sukupuolella ei ole väliä.)